

27/2

FOLIA HISTORICA BOHEMICA

HISTORICKÝ ÚSTAV
PRAHA 2012

Redakce:

Jiří MIKULEC (vedoucí redaktor)

Martin HOLÝ (zástupce vedoucího redaktora)

Pavel KŮRKA (výkonný redaktor)

Redakční rada:

Ivo BARTEČEK, Lenka BOBKOVÁ, Václav BŮŽEK, Zdeněk HOJDA, Tomáš KNOZ, Antonín KOSTLÁN, Václav LEDVINKA, Eduard MAUR, Martina ONDO GREČENKOVÁ, Jaroslav PÁNEK, Svatava RAKOVÁ, Tomáš STERNECK, Petr VOREL

International Editorial Board:

Joachim BAHLCKE (Stuttgart), Alessandro CATALANO (Padova), Marie-Elizabeth DUCREUX (Paris), Henryk GMITEREK (Lublin), James R. PALMITESSA (Kalamazoo), Karl VOCELKA (Wien)

FOLIA HISTORICA
BOHEMICA

27

č. 2

Historický ústav
Praha 2012

ISSN 0231-7494

© Historický ústav AV ČR, v. v. i.
Praha 2012

I

STUDIE

MISCELLANEA

Pavel Kůrka

JAK NEPŘESVĚDČIT PROTIVNÍKA O VÍŘE **Setkání katolíka a nekatolíka jako téma dialogu**

ABSTRACT

How not to Convince an Adversary of the Faith. A meeting between a Catholic and a non-Catholic as a topic for a dialogue

The essay compares several literary dialogues on confessional questions. It concerns a dialogue between a priest and a midwife written in 1588 by an Austrian Jesuit Georg Scherer, several dialogues by a Polish-Czech writer Bartholomew Paprocki and two anonymous Protestant publications, one from 1630, the other from 1707. The paper examines to what extent the analysed publications may have affected adherents to the opposite confession and to what extent they were intended for their own confession camp.

Keywords: Confessional polemics, Literary dialogue, Georg Scherer, Bartholomew Paprocki

Dialog je jedním z nejstarších literárních útvarů. Setkáváme se s ním jak na poli písemnictví naučného, tak zábavného.¹⁾ Pokud bychom se měli podívat do antiky, připomeňme například Platónovy dialogy, v nichž názory na podstatu světa vyvstávají v rozhovoru Sókrata s jeho žáky. Ze středověké literatury namátkou zmiňme *Oráče z Čech*, dialog smrtelníka se smrtí a ze zábavnějších forem satiru *Podkoní a žák*. Ve formě otázek a odpovědí byla psána řada učebních textů středověkých a raně novověkých, což usnadňovalo výuku založenou do značné míry stále na učení z paměti; tuto formu má například řada potridentských katechismů.

Postavení obou účastníků dialogu není zpravidla rovnocenné. Zjevné je to v rozhovoru postav na zcela odlišné úrovni, jako například učitele se žákem či smrti se smrtelníkem. Taková nerovnost se však v menší míře projevuje i v ostatních případech, v literárně pojatých rozhovorech, kde by se k pravdě mělo dojít postupně

¹⁾ Štěpán VLAŠÍN (red.), *Slovník literární teorie*, Praha 1984, s. 73-74.

skrze setkání dvou zpočátku nesmiřitelných názorů. I v situaci, kdy oba spolu rozmlouvající aktéři jsou podobného postavení, totiž autor zpravidla nadržuje jedné ze stran dialogu, často proto, že sám patří do určité sociální skupiny a nemůže zcela vystihnout myšlení zástupce jiné skupiny, který s ním je konfrontován.

Literární střet dvou postojů získává na atraktivitě tam, kde dochází ke skutečnému konfliktu odlišných názorů, jako se tomu stalo v raně novověké společnosti v důsledku rozdělení křesťanské víry do vzájemně soupeřících konfesí, což se v literární a publicistické oblasti odrazilo v produkci velkého množství polemické tvorby nejrůznějších žánrů.²⁾ Tato studie se hodlá zabývat několika dialogy z raně novověkého období, v nichž jsou konfrontováni příznivci dvou rozdílných věroučných směrů, katolického a evangelického.

Na prvním místě je to dialog rakouského jezuita Georga Scherera, v němž katolický farář a porodní bába, jež se vrací od luteránství ke katolicismu, rozmlouvají o záležitostech spojených s křesťanským obřadem.³⁾ Již čtyři roky po svém vydání se tento rozhovor dočkal českého překladu.⁴⁾ Tyrolský rodák Georg Scherer (1540–1605) byl vlivný kněz, který jeden čas působil jako vídeňský dvorský kazatel.⁵⁾ Jeho kázání vydávaná tiskem dosáhla velkého ohlasu, také do češtiny jich bylo záhy přeloženo značné množství.⁶⁾ Můžeme se domnívat, že jeho dílo značně ovlivnilo soudobou českou konfesně-polemickou literaturu.

²⁾ Albert KUBIŠTA, *Konfesijní polemika – málo využívaný pramen k dějinám konfesionalizace*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1526–1740)*, České Budějovice 2006 (Opera historica 11), s. 389–408.

³⁾ Georg SCHERER, *Ein christliches Gespräch von den Tauffceremonien zwischen einem catholischen Pfarrherrn und lutherischen Hebammen*, Ingolstadt 1587.

⁴⁾ Jiří SCHERER, *Rozmlouvání křesťanské o ceremoniích a řádích posvátných křtu Svatého mezi farářem katolickým a babou luteránskou, kteráž dítky ke křtu nosívá*, Litomyšl 1591 (Knihopis č. 15361).

⁵⁾ *Allgemeine Deutsche Biographie* 31, München 1890, s. 102–103; Gottfried MIERAU, *Das publizistische Werk von Georg Scherer S. J. (1540–1605)*, Wien 1968; Paul MÜLLER, *Ein Prediger wider die Zeit: Georg Scherer. Ein Beitrag zur Predigt und Polemik der österreichischen Gegenreformation*, Wien-Leipzig 1933; Radmila PAVLÍČKOVÁ, *Konfessionelle Polemik in der Begräbnishomiletik. Fünf Leichenpredigten des Kontroverspredigers Georg Scherer aus den Jahren 1583–1603*, Acta Comeniana 24, 2000, s. 7–41.

⁶⁾ *Knihopis* <<http://db.knihopis.org>> zaznamenává 17 vydání Schererových děl v češtině do roku 1612. K Schererovu českému ohlasu naposledy Albert KUBIŠTA, *Der Lutherische Bettlermantel Georga Scherera a jeho český překlad*, in: Jiří Mikulec – Miloslav Polívka (edd.), *Per saecula ad tempora nostra. Sborník prací k šedesátým narozeninám prof. Jaroslava Pánka*, Praha 2007, sv. I., s. 367–371.

Z české tvorby se zaměříme nejprve na *Rozmlouvání kolátora a faráře*⁷⁾ od Bartoloměje Paprockého z Hlohola (kolem 1543-1614). Dílo z roku 1606 patří k pozdní tvorbě tohoto polského učenice, který velkou část svého života prožil v českých zemích.⁸⁾ Paprocký na začátku 17. století pobýval ve Slezsku, kde vytvořil několik spisů představujících apologii katolické víry proti nekatolíkům, rozebíraný dialog je jedním z nich. Stojí také za zmínku, že k literárnímu rozhovoru se v tomto pozdním období své tvorby uchýlil Paprocký vícekrát. V *Rozmlouvání aneb hádání chudého člověka s bohatým*, vydaném ve stejném roce jako prvně zmíněný dialog, dochází k závěru, že bohatý je povinen k almužnám a nesmí rozlišovat, zda chudý je poctivý či zda almužny nezneužívá.⁹⁾

Také Paprockého o několik let starší spis *Ecclesia, to jest církev svatá obecná v své vzácnosti krátce sepsaná a ukázaná jistým svědomím písma svatého* zahrnuje ve svém obsahu kratší dialog „kacíře“ s katolíkem.¹⁰⁾ *Rozmlouvání kolátora s farářem* dedikoval Paprocký urozenému panu Archlebovi z Víckova a na Prusinovicích a jeho manželce, přičemž v předmluvě velebí Paprocký jednak víru paní Lukrécie a pak také starobylost jejího rodu.¹¹⁾ Spis *Ecclesia* věnoval Bartoloměj Paprocký pražskému arcibiskupu Zbyňku Berkovi z Dubé. Dedikace byla v humanistické literatuře zavedenou formalitou, vyjadřovala společenské zakotvení autora a poděkování za podporu, osoba takto poctěná nebyla obvykle jediným, koho měl spis oslovit. Přesto v tomto případě téma spisu odpovídá stavovskému postavení dedikanta.¹²⁾

Další srovnávanou prací je zcela anonymní spisek *Rozmlouvání osob sobě odporých* datovaný lety 1627 (chronogram na titulním listě a datování v předmluvě)

⁷⁾ Bartoloměj PAPROCKÝ Z HLOHOL, *Rozmlouvání kolátora s farářem velmi pěkné, každému křesťanskému člověku užitečné*, Brno 1607 (Knihopis č. 6858).

⁸⁾ Podrobný Paprockého životopis Jiří KREJČÍ, *Bartoloměj Paprocki z Hlohola a Paprocké Vůle. Život – dílo – forma a jazyk*, Praha 1946; k tomuto zpracování Antonín MĚŠŤAN, *Estetický rozbor díla Paprockého a zajímavé teze o realismu v monografii Karla Krejčího z roku 1941*, *Slavia* 68, 1999, s. 339-343.

⁹⁾ Bartoloměj PAPROCKÝ Z HLOHOL, *Rozmlouvání aneb hádání chudého člověka s bohatým, z kteréhož se jeden každý můž naučit dobrých a pobožných skutkův*, Brno 1606.

¹⁰⁾ Bartoloměj PAPROCKÝ Z HLOHOL, *Ecclesia, to jest církev svatá obecná v své vzácnosti krátce sepsaná a ukázaná jistým svědomím Písma svatého*, Praha 1601, fol. F ii – K iii.

¹¹⁾ K Paprockého vztahu k tomuto rodu Adolf PROVAZNÍK, *Bartoloměj Paprocký, zvláště jeho činnost na Moravě*, *Vlastivědný věstník moravský* 48, 1996, s. 36-43, zvl. s. 37; obecněji k jeho moravskému působení Jiří STIBOR, *Příspěvek k poznání života a působení Bartoloměje Paprockého na Moravě. Ke 400. výročí vydání Zrcadla slavného Margkrabství Moravského*, *Vlastivědný věstník moravský* 45, 1993, s. 165-170.

¹²⁾ K Paprockého dedikacím obecněji v tomto období K. KREJČÍ, *Bartoloměj Paprocki*, s. 61-62.

a 1630 (vroučení na posledním potištěném listě knihy).¹³⁾ Tento tisk, pokud je jeho datace autentická, vznikl na obhajobu a posilu českého evangelictví v situaci první vlny pobělohorské perzekuce. Do dobového kontextu uvádí otázka, proč nekatolíci odcházejí ze země. Vzhledem ke své povaze nenese žádné nakladatelské ani autor-
ské údaje.

Z počátku 18. století pochází rovněž anonymní *Přátelské rozmlouvání dvou krajanů o náboženství evangelitském a papežském*,¹⁴⁾ jež bylo určeno k tajnému šíření mezi domácími příznivci nekatolických konfesí, souvislost s putujícími tajnými evangelickými kazateli naznačuje i *Přídavek modliteb a písniček pro pocestné*, jež je připojen na závěr publikace.¹⁵⁾

Snad nebude přílišným zjednodušením, pokud řekneme, že předmětné spisy, s výjimkou Schererova dialogu, se nejeví jako kvalitně zpracované po literární stránce. Jako rozhovor, v němž má být předán názor na víru, nepůsobí žádný další příliš přesvědčivě, samotný dialog po výměně úvodních zdvořilostí sklouzává v monolog, v němž dostávají prostor pouze názory strany, s níž se ztotožňoval autor příslušného spisu. „Děj“ dialogů má ve všech případech podobný průběh, kdy opačné straně postupně docházejí argumenty.

Šablonovité pojednávání protichůdného názoru však patrně není důsledkem malé obeznámenosti autora s argumenty opačného konfesního tábora, mnohem pravděpodobněji zde hraje roli literárního prostředku, jež umožňuje dovést rozhovor k žádoucímu cíli. Naopak při argumentaci ve prospěch vlastního názoru je možné použít všechny možné podpůrné prostředky, takže vedle sáhodlouhého zdůvodňování pomocí biblických a patristických citací a dalších vážných argumentů zde nacházejí místo i lehčí formy humorného zesměšňování protivníka.

Schererův dialog faráře s porodní bábou se od ostatních odlišuje tím, že se zde nesečkávatí názoroví protivníci, nastává zde reálnější situace přesvědčování přesvědčeného. Porodní bába z tohoto rozmlouvání představuje názorově nevyhraněnou osobu, která sice nosila děti ke křtu k luteránským pastorům, avšak již na počátku rozhovoru je rozhodnuta navrátit se ke katolické víře, jejími vlastními slovy: „Zdaliž není dvanácte hodin za den, což se pak člověk nemůže změnit a napravití?“¹⁶⁾ Její pojetí víry a církve však ani na počátku není konfesně uzavřené, takže si od kněze nechává vysvětlit smysl a význam obřadů, jež doprovázely křest v katolické církvi,

¹³⁾ *Rozmlouvání dvou osob v náboženství sobě odporných o artikulích víry křesťanské člověka katolického a evangelického*, s. l. 1630 (Knihopis č. 14976).

¹⁴⁾ *Přátelské rozmlouvání dvou krajanů o náboženství evangelitském a papežském k probuzení v papežstvu zůstávajících a po pravé známosti dychtících, jakž také k utvrzení evangelitských křesťanů*, s. l. 1707 (Knihopis č. 14987).

¹⁵⁾ Tamtéž, s. 137-155.

¹⁶⁾ J. SCHERER, *Rozmlouvání křesťanské*, s. 1.

sama přikládá argumenty proti luteránům, až nakonec se nechá pohnout i k zesměšňování nekatolického kazatele, jenž se objeví na konci rozhovoru.

Tón tohoto dialogu hned zpočátku sklouzává i do humornějších rovin, v situaci, kdy kněz zjišťuje, že porodní bába je starší než augšpurská konfese:

– *Prosím, kolik vám let?*

– *Již jest mi přes šedesáte let.*

– *Já bych vás za starou neměl a vy jste starší nežli Aušpurská konfesi.*

– *Tot' by musil veliký div býti, kdyby má víra, kterouž tak dlouho a za mnohá léta mám, měla mladší nežli já býti.*

– *Snadno' jest to spočítati, nebo léta 1530 konfesi augšpurská najprvé jest splácena a císaři Karlovi slavné a S[vaté] paměti od některých podána a nyní máme 1588. léto. A tak ještě tomu není 60 let.¹⁷⁾*

K základní výbavě apologetů patřila argumentace i pomocí postojů a názorů druhé strany. Takto dovede manipulovat i Schererův farář, jenž uvádí, že i Luther považoval katolický křest za platný. Méně obvyklým zde užitým literárním prostředkem je to, že ostřejší výhrady vkládá autor do úst porodní bábě. Luterský kněz, jenž se objeví v závěru (v německém originále *Herr Hanns Starckenbarth, ein Lutherischer Predikant*, v českém překladu *kněz Jan Bradáč, predykant lutheránský*), do rozhovoru přímo nezasahuje, odmítá diskutovat se slovy „*Nechci se s sofistou zaměstnávat.*“ Tím sám sebe odhaluje jako nedůvěryhodného a stává se terčem posměchu:

F[arář]: ... takové ohnilé dřevo toliko se v noci svítí a ne ve dne.

B[ába]: Věřu, žeť se co netopýr světla bojí.¹⁸⁾

Dialogy Bartoloměje Paprockého nejsou takto sofistikovány. V kratším rozhovoru o církvi se střídají krátké „kacířovy“ výtky a na ně navazují dlouhé katolíkovy odpovědi založené na rozsáhlých citacích z Písma i z církevních otců. Tento rozhovor se dotýká řady ekleziologických témat, katolík zde postuluje kontinuitu mezi starozákonním chrámem a jeho církví, na niž se tedy mají vztahovat všechna biblická zaslíbení. Stejně tak dochází ke slovu i Augustinova ekleziologie, dle níž ani přítomnost zlých lidí nemůže ubrat církvi na její pravosti. Tato výměna názorů končí zcela bezvýsledně, nekatolík chce pokračovat otázkou o mešní oběti, katolík se však ohrazuje, že jeho partner v dialogu stejně není otevřený pravdě; končí rozloučením a odkazem na budoucí rozhovor. Tímto budoucím rozhovorem byl patrně míněn ne-

¹⁷⁾ Tamtéž, s. 2; tato scéna je však možná přídatkem českého překladatele, v německém originálu se na příslušném místě nenachází.

¹⁸⁾ Tamtéž, s. 96-97.

dochovaný traktát *O poslední a nejsvětější večeři Páně*,¹⁹⁾ nikoli *Rozmlouvání kolátora s farářem*, které má však podobnou formu a jemuž se budeme nyní věnovat.

Zápletka je zde prostá, při setkání faráře a nového držitele panství kolátor vyjevuje, že je „jiného náboženství“ a že se tedy spolu v kostele neuvidí, dokud se farář s ním nesrovná ve víře.²⁰⁾ Souvisleji prezentovaný názor druhé strany najdeme zde snad jen na jednom místě, Paprocký dovoluje protestantskému kolátorovi ve svém díle vysvětlit, že jeho víra je založena na Písmu, přičemž nechává jeho argumentaci působit velmi chudě. Katolický kněz na to však odpovídá značně mnohomluvně, cituje rozsáhle ze starocírkevních otců (zejména Augustina, Cypriána a Ambrože) i z Písma. Svou převahu dává najevo hned na začátku tvrzením, že on jako farář by měl určovat víru, ne kolátor: „*Pane milý, já vidím, že Pán ne podle zvyklosti na světě pořádek a v svém panství začínat chce, neb to zdávna nařízení Boží jest, aby faráři kolátory své víře vyučovali a ne kolátorové faráře ...*“²¹⁾

Farářova argumentace se ovšem někdy jeví samoučelná, na kolátorovy otázky (zde je nutno uznat, že ty vcelku důvěryhodně odrážejí hlavní rozdíly mezi katolickým a evangelickým pochopením pojednávaných problémů; největší prostor je věnován mariologickým záležitostem) odpovídá sice bohatými citáty největších patristických autorit, avšak někdy samoučelně, tak, že se užití citáty nevztahují k tématu, přejímá například z církevních Otců obecné charakteristiky nepřátel víry. Pro ilustraci, na protestantovo ohrazení, že neuznává obětní charakter mše, odpovídá známým Ambrožovým výrokem „*Jak prý mohou býti slova boží sladká a opravdová v ústech takových mužů, v kterých je hořkost a neposlušensví.*“²²⁾

Dialog nedochází k žádnému závěru, kolátor tvrdošijně trvá na svých tvrzeních „*Medle kněže faráři, jsou znamenití a vejmluvní naši predikanti, jakž jim víry dáti nemáme, všudy oni písmý nám všeho dovozují, že oni sami zřetelně slovo Páně odkryli a ukázali blud římský.*“²³⁾ U čtenáře však zanechává dojem přinejmenším nevzdělanosti nekatolíka, toho, že sám sice brojí proti učení církve, přitom však slepě důvěřuje učení svých predikantů, zatímco ve skutečnosti je římské učení mnohem lépe založeno na Písmu než protestantské.

Podobný obraz nevzdělaného oponenta neschopného odporu vytváří i evangelický autor dialogu z 20. let 17. století. Anonymní autor neměl iluze o tom, že by katolíka mohl někdo přesvědčit, svůj dialog končí zcela originálně: Poté, co evangelík odvykládal celý katechismus, přerušován pouze krátkými otázkami katolíka,

¹⁹⁾ K. KREJČÍ, *Bartoloměj Paprocki*, s. 187; s. 264, pozn. 47.

²⁰⁾ B. PAPROCKÝ, *Rozmlouvání kolátora s farářem*, fol. Bi r.

²¹⁾ Tamtéž, fol. Bi v.

²²⁾ Tamtéž, fol. Bii r-v.

²³⁾ Tamtéž, fol. H4 r.

katolík, nemaje co odpovědět na toto učení, evangelíka zbije: „Ale počkej, až ti prve zaplatím. Protoli sem tě tu zdržel, aby tak opovázlivě nás a církev naší s[vatou] potupovali a haněti měl. Tu máš! Tu máš! Pse kacírský! Hola! Sem, sem tovaryši moji! Stůj! Počkej! Lotře! Opovázlivý!“²⁴⁾

Katolík je zde představen jako někdo, kdo nemá vůbec žádný vlastní úsudek, pouze se slepě řídí tím, co mu říká jeho farář. Na závěr dialogu, po zmíněném zbití evangelíka běduje mimo jiné takto: „Škoda, přeškoda, že jsem se s ním kdy tu zastavil! Vším mozkiem mi hnul šibal nešlechtný; takže nevím, budu-li moci při svém náboženství setrvati; a nebude-li mi pomoc učiněná a daná od pana pátera, nevím, jak na jeho tlachání odpovídati budu. Abych chtěl je schváliti a k němu přistoupiti; vím, že bych musel jako on po světě se smejkati! Ale stůj nadlouze neb nakrátce. Předce já lepší držeti se budu. Mám za to, že mne pan páter dobře zpraví a jakbych i dále kráčet i opatrovati se měl, neprodleně ukáže.“²⁵⁾

Podobně i protestantský autor dialogu mladšího téměř o století stavěl svoji argumentaci na tom, že katolík není schopen samostatného úsudku. „Papeženec“ v tomto rozhovoru však trpělivě vyslechne evangelíkovy výklady například o tom, že uctívání Panny Marie je kacírstvím, či že Vulgáta není pravá Bible. Stejně tak nechá bez přerušení zaznít jednotlivé body evangelické víry o předurčení, o obrazu, o hříchu, o pokání, o ospravedlnění, o večeři Páně, o církvi, o vrchnosti. Katolík zde vlastní názor neprojevuje, je neúspěšný i ve své snaze o „ekumenické“ smíření obou konfesí:

P[papeženec]: Já pak myslil, že když toliko člověk pokřtěný nic zlého nečiní, ale počestně na tom světě živ jest, že proto přece k spasení přijde, byť kterého koliv náboženství byl.

E[evangelík]: Můj milý krajane! My se domníváme, že s nebem jako nějakým městem jest, do kteréhož koli které cesty jdou? Kupříkladu: když lidé k pražskému jarmarku jdou, byť třeba jedni od Velvar, druzí od Drážďan, jiní od Žitavy, jiní od Čáslavě a tak dále rozličnými cestami šli, a někteří o několik hodin aneb i dní později přišli, však proto předce všichni se do Prahy dostanou, ale do nebe ne tak. Nebo do nebe nevíme jinou krom tu jedinou a to ještě úzkou cestu ... [Mt 7, 13]²⁶⁾

To katolíka přesvědčí k tomu, aby začal vážně uvažovat o přijetí zakázané evangelické víry, a dialog se tak na chvíli stočí k praktickým záležitostem s tím spojeným:

P: Jak pak kdybych vaši víru přijal a od našich papežských kněží na to tázán jsouce, sem-li povinen se jim přiznati?

²⁴⁾ Rozmlouvání dvou osob, s. 151.

²⁵⁾ Tamtéž, s. 152-153.

²⁶⁾ Přátelské rozmlouvání, s. 90-91.

E: Dokudby se vás žádný na to nevyptával, dotud bych vám ovšem neradil, abyste sami schválně k nim jdouce se vyznávali a do nebezpečství se dávali. Ale kdybyste zeptáni byli, tedy vám nesluší víru zapíratí.²⁷⁾

Toto dokládá praktickou pastorální situaci, s jakou se mohli na počátku 18. století setkávat putující evangeličtí predikanti. Stejně tak to ilustruje i skutečnost, že oba zmíněné dialogy psané z evangelického pohledu byly stejně jako jejich katolické protějšky vydány ne proto, aby přesvědčily příznivce opačného vyznání, ale proto, aby „přesvědčily přesvědčené“. V případě těchto dvou evangelických dialogů je jádrem celé publikace (oba mají rozsah přibližně kolem 150 stran osmerkového formátu) shrnutí a výklad základních bodů evangelické víry, měly jistě katechetické určení, jejich úkolem bylo poskytnout náboženské vzdělání těm, kteří neměli jinou možnost, jak se seznámit s vírou, k níž se hlásili.

Hlavním smyslem těchto dialogů byl katechismus, nikoli sdělení, že katolíci bijí nekatolíky. Odvážnou až nepravděpodobnou hypotézou by byla úvaha, zda užitá forma dialogu měla alespoň částečně zakrýt závadný obsah knihy pro případ její kontroly ze strany úřední moci. Literární forma dialogu je zde v každém případě druhotná, ta měla posílit evangelického čtenáře v nelehké situaci, ujistit ho o převaze jeho víry a snad i pobavit a tím obohatit jeho náboženskou četbu.

To samé platí jistě i u dialogů psaných katolíky. U Schererova rozhovoru o křtu je jádrem výkladu rozbor jednotlivých znamení a obřadů, jež provázejí udělení této svátosti, je mu věnována většina rozsahu této publikace. Trochu jinak je tomu u obou Paprockého dialogů, kde si můžeme s jistými výhradami představit, že měly poskytovat argumentační vybavení pro případnou při s nekatolíkem, byť se nejedná o argumentaci příliš silnou.

Ovšem ani zde nemůžeme zavrhnout myšlenku, že tyto rozmluvy také měly pouze přesvědčit přesvědčené a posílit je v jejich zachovávané víře. Vedle toho je třeba si uvědomit, že Paprocký, na rozdíl od ostatních autorů, vázaných svým duchovním posláním, se jako literát „na volné noze“ nemusel tolik zabývat naučnou stránkou svých spisů, mohl se soustředit pouze na vyjádření svých názorů a pocitů, i když už to není ten bezstarostný humanismus jako o pár desetiletí dříve.²⁸⁾ Současně je třeba vzít v potaz, že tyto drobné spisy psal tento polský literát „pro trh“, pro svou obživu, zatímco současně pracoval na svém *Štambuchu slezském*; heraldicko-genealogická díla představují druhou rovinu jeho tvorby, tu, na které mu více záleželo.²⁹⁾

²⁷⁾ Tamtéž, s. 95-96.

²⁸⁾ K. KREJČÍ, *Bartoloměj Paprocki*, s. 176-184, 241-259; A. PROVAZNÍK, *Bartoloměj Paprocký*, s. 42.

²⁹⁾ K. KREJČÍ, *Bartoloměj Paprocki*, s. 177, 186.

Otvírá se před námi otázka, jak se mohly rozhovory, spíše však pře a hádky o otázkách spojených s věroučnými odlišnostmi odehrávat ve skutečnosti. Víme o akademických disputacích, jež stály na počátku reformace a vyskytovaly se i v průběhu dělení jednotlivých protestantských proudů,³⁰⁾ máme zachyceny písemné výměny názorů z této epochy.³¹⁾ Pro období přelomu 16. a 17. století jsou samozřejmostí konflikty založené na konfesních odlišnostech v politickém životě, stejně jako nábožensky motivované třenice v lidových vrstvách. Existuje také rozsáhlá publicistická tvorba šířená formou vzájemně polemizujících letáků, v níž jsou rozvedené náboženské spory a na ně navázané politické postoje.³²⁾

Máme však omezenou představu o tom, jak se intelektuál nebo duchovní počátku 17. století či pobělohorský evangelický kazatel mohl setkávat s opačnými názory, jak často se mu dostávaly do rukou spisy, v nichž byly takové názory obsažené. Není ani jasné, nakolik se mohl přímo konfrontovat s příslušníkem jiné konfese, dát se s ním do rozhovoru na ožehavé téma, vyslechnout všechny možné důvody a sám na všechny odpovědět argumenty, jež považoval za silnější, a nakonec se bezvysledně rozejít. Můžeme si klást otázku, nakolik takový rozhovor pouze posílil povědomí o vzájemných rozdílech, či zda jeho účastníci mohli shledat, že mají v něčem shodné názory.

Bartoloměj Paprocký se během svého mnohaletého pobytu v českých zemích stýkal se zdejšími učenici a jistě mohla častokrát přijít řeč i na konfesionální odlišnosti. U Georga Scherera, který se konfesním polemikám cíleně věnoval, můžeme očekávat, že v rámci své práce četl protestantská kázání, polemické i jiné spisy, aby na ně pak mohl co nejlépe odpovědět, ostatně je i citoval a přímo na ně reagoval. U autorů obou zmíněných evangelických spisů, kteří zůstali v anonymitě, nelze o jejich znalosti katolické argumentace usuzovat na základě průběhu jejich života, ale pouze obecně podle toho, co mohli prožívat evangeličtí exulanti či putující kazatelé v pobělohorském období (v prvním případě i s domácí zkušeností sahající zpět do předbělohorské éry).

Pokud bychom hodnotili jednotlivé dialogy podle jejich literárního zpracování, shledali bychom, že všichni autoři projevíli kreativitu ve vytváření zápletky, která svedla oba aktéry rozhovoru a uvedla jejich rozmluvu, avšak pak ji už nerozvíjeli stejně důsledně. Zatímco jiní autoři později odsouvají děj do pozadí a soustředí se

³⁰⁾ Zcela zásadní význam má disputace mezi Martinem Lutherem a Johannem Eckem v Lipsku v červenci 1519. Otto Hermann PESCH, *Cesty k Lutherovi*, Praha 1999, s. 43-45; Jiří JUST et al., *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*, Praha 2009, s. 38.

³¹⁾ Např. Amedeo MOLNÁR (ed.), *Čeští bratři a Martin Bucer: Listy kritického přátelství*, Praha 1972.

³²⁾ Jana HUBKOVÁ, *Fridrich Falcký v zrcadle letákové publicistiky. Letáky jako pramen k vývoji a vnímání české otázky v letech 1619-1632*, Praha 2010.

hlavně na téma dialogu, Georg Scherer se jako jediný nenechal zcela pohltit jeho obsahem a nepřestal si uvědomovat, že se téma hovoru může odchýlit a reagovat na vnější podněty.

Dalším faktorem projevujícím se v rozdílech mezi jednotlivými díly je teologické vzdělání jejich autorů. To by mohlo vysvětlovat, proč jsou to právě Paprockého spisy, které působí nejméně přesvědčivě a nejméně koncepčně. Ač byl tento autor zdatným humanistickým spisovatelem, který například ve svých historických zpracováních projevil vysokou rétorickou úroveň a svým zdaleka ne neutrálním podáním různých otázek českých dějin jistě také prospěl katolické věci,³³⁾ v těchto dialogích se zřejmě projevilo chybějící teologické vzdělání. Dva evangeličtí autoři, nejspíše pastoři, mohli být pravděpodobně absolventy některé z německých protestantských univerzit, pokud ne, prošli jistě alespoň nějakou vnitrocírkevní formací a přípravou na své misijní působení. Intelektuální zázemí Georga Scherera vycházelo z jeho příslušnosti k jezuitskému řádu, byť vídeňská univerzita, kterou vystudoval, nepatřila tehdy ještě mezi výlučně jezuity kontrolované instituce.

Sama teologie jako vědecká disciplína je od svých počátků založena na apologetice, ať již se mělo jednat o obhajobu křesťanství proti jeho odpůrcům, či o tříbení názorů uvnitř něho. Období reformace a protireformace však konstituuje kontroverzní teologii, tedy porovnávání a vyvracení názorů opačného konfesního tábora, jako samostatný teologický obor.³⁴⁾ Na katolické straně se základem kontroverzní teologie stala kniha pozdějšího jezuitského kardinála Roberta Bellarmina *Disputationes de controversiis*.³⁵⁾ První stolice kontroverzní teologie vznikla v Římě roku 1561, na jezuitských univerzitách na území Svaté říše římské se však objevily až kolem přelomu 16. a 17. století.³⁶⁾ To tak již nezasahuje do období formace Georga Scherera, stejně jako vydání *Ratio studiorum* v roce 1599, základního dokumentu, podle něhož se řídilo jezuitské školství, kde se na několika místech zmiňuje studium kontroverzní teologie jako součást výuky vyšších teologických stupňů.³⁷⁾ Přesto je však zřejmé, že panující důraz na kontroverzní teologii Georga Scherera ovlivnil a že se mu dostalo dobré průpravy k tomu, aby se sám mohl pustit do konfesních kontroverzí.

³³⁾ Např. Bartoloměj PAPROCKÝ Z HLOHOL, *Diadochos id es succesio...*, Praha 1602 (Knihopis č. 6843).

³⁴⁾ *Lexikon für Theologie und Kirche* VI, Freiburg-Basel-Rom-Wien 1997, sl. 333-335.

³⁵⁾ Roberto BELLARMINO, *Disputationes de controversiis christianae fidei adversus hujus temporis haereticos* I-III, Ingolstadt 1587-1590.

³⁶⁾ *Lexikon für Theologie und Kirche*, tamtéž.

³⁷⁾ Ladislaus LUKÁCS (ed.) *Ratio atque Institutio Studiorum Societatis Iesu*, Roma 1986 (Monumenta Paedagogica Societatis Iesu 5), *Regulae Professoris Scholasticae Theologiae*, §7/4, §9/2; *Regulae Eorum, qui biennio Theologiam repetunt*, §12.

Opakovaná vydání a překlady polemické literatury vycházely z poptávky po dílech tohoto druhu a zároveň ještě přiživovaly konfesní napětí ve společnosti. Vyvolávaly tak i pokusy o napodobení, stejně tak jako odpovědi ze strany opačného věroučného tábora. Výsledkem bylo nepřeborné množství literární produkce tohoto druhu.

Rozebírané dialogy jsou plodem období, kdy byla již konfesionalizace dokonána, kdy byly již pevně stanoveny hranice a opevněny pozice. Ač se tvářily, že chtějí přesvědčit opačně smýšlející nebo hrstku váhajících, drtivá většina jejich čtenářů náležela jistě ke stejné konfesi jako jejich autor. Výjimku tvořili možná pouze ti, kdo takovou literární tvorbu sledovali proto, aby na ni odpovídali vlastní polemikou. V takové situaci tedy nešlo o přesvědčování a obracení druhého, ale spíše o utvrzení vlastního přesvědčení, o poučení a vzdělání ve vlastní víře. Tomuto účelu je přizpůsoben jak teologický, tak i rétorický rozměr díla, jeho obsah i forma. Vzhledem k předporozumění, které si čtenář přinášel, nebyla na závalu ani nepřesvědčivost určitého spisu z pohledu jinak smýšlejícího člověka.

Pavel Kůrka

HOW NOT TO CONVINC AN ADVERSARY OF THE FAITH

**A meeting between a Catholic and a non-Catholic as a topic
for a dialogue**

Summary

Dialogues in which a Catholic and a Protestant argue about the faith represented an attractive literary topic in the early modern time. The article compares several early modern literary dialogues that thematize a meeting between a Catholic and a non-Catholic adherent. From the Catholic's point of view, it is *Ein christlicher Gespräch von den Tauffceremonien* ("A Christian Dialogue about the Baptizmal Ceremonies") by the Jesuit Georg Scherer from 1587, and *Rozmlouvání kolátora s farářem* ("A Talk between a Patron and a Vicar") by Bartholomew Paprocki, a Polish writer living in Bohemia, from 1607. The Protestant works are represented by two anonymous writings from 1630 and 1707. The authors of the respective writings always represented adherents to the opposite confession, the weaker partners in the dialogues; they gradually ran out of arguments and finally left defeated.

All of these dialogs are not very convicting; they convey the other party's opinion in a very simplified way, so they could hardly make an adherent to convert to the opposite conviction. This, however, was not the purpose. They were most likely meant for their own confession camp; in case of the Protestant dialogues, they were used for situations regarding post-White Mountain persecution of the non-Catholics and their main purpose was explanation of catechism where the form of a dialogue represented an amusing frame to the actual content.

An analysis of individual dialogues also leads to considerations on the character of the contemporary controversial theology, the way the theologians became familiarized with opinions of the opposite confession camp, how they responded to them and what arguments they used to act on their fellow-believers.

Translated by Miroslav Košek

Rostislav S m í š e k

CÍSAŘSKÝ DVŮR V POLOVINĚ 17. STOLETÍ OČIMA NEJVYŠŠÍHO HOFMISTRA ARCIKNÍŽETE LEOPOLDA VILÉMA

Deník Jana Adolfa ze Schwarzenberku z roku 1657

ABSTRACT

The 17th Century Imperial Court Seen through the Eyes of Archduke Leopold Wilhelm's Master of the Court. The diary of John Adolf of Schwarzenberg from 1657

The paper offers an interesting view of the everyday life on the imperial court in the mid-1750s and a scale of values of the Master of the Court of Archduke Leopold Wilhelm – Duke John Adolf of Schwarzenberg (1615-1683). It mingles two narrative lines. The first line mirrors the position of a high court officer in the hierarchically arranged society on the Viennese court and events that coincided with the death of Ferdinand III and accession of Leopold I to the throne. The other line captures the conduct of John Adolf of Schwarzenberg in the secret council – the emperor's advisory organ for internal and foreign policy of the Danube monarchy – at the start of the deceased emperor's son's rule. The study includes a complete critical edition of the diary written by John Adolf of Schwarzenberg dated 28th March to 15th May 1657.

Keywords: The Imperial Court, Early Modern Period, John Adolf of Schwarzenberg, Ferdinand III, diary

Dvůr rakouských Habsburků ve Vídni na prahu novověku představuje již od 19. století vděčný objekt bádání mnoha historiček a historiků.¹⁾ Pod vlivem moder-

¹⁾ K tomu souhrnně Václav BŮŽEK, *Dvůr habsburských císařů v letech 1526-1740 a historiografie na prahu 21. století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003, s. 5-31; Rostislav SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009, s. 6-45; Jakob WÜHRER, *Ein teilausgebautes Haus ohne Fundament? Zum*

ních metodologických podnětů západoevropského a amerického dějepisectví se však s příchodem nového tisíciletí dostaly do popředí zájmu středoevropských badatelů strukturální, prosopografické a historicko-antropologické přístupy k výše zmiňovanému tématu. Jeden z důležitých proudů, který se zejména v rakouské historiografii začal prosazovat od počátku devadesátých let 20. věku, byl úzce spjat s vlivem studia dějin mentalit, kulturní a sociální antropologie. Část dějepisců upřela soustavnější pozornost k myšlenkovému světu a každodennímu životu raně novověkých šlechticů a šlechtičen. Na základě studia pramenů osobní povahy se ve svých pracích pokusili zevrubně naznačit průběh kariér vybraných dvořanů a dvorních dam, význam prestiže služby v bezprostředním okolí panovníka a reflexi všedních i svátečních dnů urozených jedinců v metropoli habsburského soustátí.²⁾ Zajímavé svědectví o každodenním životě císařského dvora ve Vídni v polovině 17. století a hodnotovém žebříčku vysokého dvorského hodnostáře rovněž podává deník Jana Adolfa ze Schwarzenberku z 28. března až 15. května 1657.³⁾

Jan Adolf ze Schwarzenberku pocházel ze starobylého říšského šlechtického rodu původem z Frank, jehož historické kořeny lze vysledovat až do 12. století.⁴⁾ Narodil se 20. září 1615 jako druhorozený syn Adama ze Schwarzenberku a Markéty

Forschungsstand des frühneuzeitlichen Wiener Hofes am Beispiel der Organisationsgeschichte, Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung (dále jen MIÖG) 117, 2009, s. 23-50.

²⁾ Z metodologicky podnětných prací výběrově Beatrix BASTL, *Tugend, Liebe, Ehre. Die adelige Frau in der Frühen Neuzeit*, Wien-Köln-Weimar 2000; Susanne Claudine PILS, *Schreiben über Stadt. Das Wien der Johanna Theresia Harrach 1639-1716*, Wien 2002; Andreas PEČAR, *Die Ökonomie der Ehre. Höfischer Adel am Kaiserhof Karls VI.*, Darmstadt 2003; Mark HENGERER, *Kaiserhof und Adel in der Mitte des 17. Jahrhunderts. Eine Kommunikationsgeschichte der Macht in der Vormoderne*, Konstanz 2004; Renate ZEDINGER, *Migration und Karriere. Habsburgische Beamte in Brüssel und Wien im 18. Jahrhundert*, Wien-Köln-Weimar 2004; Katrin KELLER, *Hofdamen. Amtsträgerinnen im Wiener Hofstaat des 17. Jahrhunderts*, Wien-Köln-Weimar 2005; Václav BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006; Ines PEPPER, *Konversionen im Umkreis des Wiener Hofes um 1700*, Oldenbourg 2010.

³⁾ Státní oblastní archiv (dále jen SOA) Třeboň, oddělení Český Krumlov, Rodinný archiv (dále jen RA) Schwarzenberků, fasc. 365. K tomu stručně také Jean BÉRENGER, *Deník Jana Adolfa ze Schwarzenberku*, in: Václav Bůžek (ed.), *Šlechta raného novověku pohledem českých, francouzských a španělských historiků*, České Budějovice 2009, s. 41-57, zde s. 47-50; Jiří KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I. za říšskou korunou (1657-1658). Volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku*, České Budějovice 2009.

⁴⁾ Karl zu SCHWARZENBERG, *Geschichte des reichsständischen Hauses Schwarzenberg I-II*, Neustadt an der Aisch 1963; Martin GAŽI (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008.

z Pallantu.⁵⁾ Svou veřejnou činnost sice započal v řádu johanitů, ale již od roku 1640 působil jako císařský říšský dvorní rada.⁶⁾ Po pěti letech vstoupil do služeb arciknížete Leopolda Viléma, bratra Ferdinanda III. a španělského místodržícího v Nizozemí, kde postupně zastával úřad nejvyššího komorníka, nejvyššího štolmistra a po roce 1656 nejvyššího hofmistra.⁷⁾ Když se Leopold Vilém vrátil roku 1656 do Vídně, začal stoupat také význam a postavení jeho služebníka u císařského dvora. Důvěra, kterou arcikníže vložil na bedra Jana Adolfa ze Schwarzenberku, trvala i po smrti císaře, kdy šlechtice doporučil mladému císaři Leopoldovi I.⁸⁾ Ten hraběte ze Schwarzenberku jmenoval 28. července 1670 prezidentem říšské dvorské rady. V tomto úřadě působil až do své smrti 26. května 1683.⁹⁾

Z období, kdy Jan Adolf ze Schwarzenberku společně s arciknížetem Leopoldem Vilémem roku 1656 trvale přesídlil z Bruselu do Vídně a začal se podílet na každodenním životě císařského dvora, pochází i *Diarium sied des kaysers Ferdinandi III. zugenommener schwerer krankzeit und erfolgeren leidigen dondesfall* z konce března až května 1657.¹⁰⁾ Tento písemný pramen zachycuje den po dni všední

⁵⁾ Henry Frederik SCHWARZ, *The Imperial Privy Council in the Seventeenth Century*, Cambridge 1943, s. 336-340; K. zu SCHWARZENBERG, *Geschichte* I, s. 116-127; Stefan SIENELL, *Die Geheime Konferenz unter Kaiser Leopold I. Personelle Strukturen und Methoden zur politischen Entscheidungsfindung am Wiener Hof*, Frankfurt am Main-Berlin-Bern- Bruxelles-New York-Oxford-Wien 2001, s. 85-87.

⁶⁾ Oswald von GSCHLIESSER, *Der Reichshofrat. Bedeutung und Verfassung, Schicksal und Besetzung einer obersten Reichsbehörde von 1559 bis 1806*, Wien 1942, s. 243-244; Ulrich KOBER, *Eine Karriere im Krieg. Graf Adam von Schwarzenberg und die kurbrandenburgische Politik von 1619 bis 1641*, Berlin 2004, s. 71.

⁷⁾ Srov. dopis arciknížete Leopolda Viléma císaři Ferdinandu III. z 20. září 1645. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, fasc. 355; Renate SCHREIBER, „*Ein Galeria nach meinem Humor.*“ *Erzherzog Leopold Wilhelm*, Wien 2005, s. 39-40, 44, 74.

⁸⁾ O blízkém vztahu Jana Adolfa ze Schwarzenberku k arciknížeti Leopoldu Vilémovi více Adolf BERGER, *Studien zu den Beziehungen des Erzherzogs Leopold Wilhelm von Oesterreich zu dem Grafen Johann Adolf zu Schwarzenberg*, Berichte und Mittheilungen des Alterthums-Vereines zu Wien 21, 1882, s. 52-72. Srov. také vzájemné dopisy arciknížete Leopolda Viléma a Jana Adolfa ze Schwarzenberku uložené v SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, fasc. 357.

⁹⁾ O tom relace papežského nuncia ve Vídni Francesca Buonvisiho z 30. května a 6. června 1683. Archivio Segreto Vaticano, Segretario di Stato – Germania, sign. 207, fol. 394, 400-401, 414-415. Srov. Knihovna kláštera premonstrátů na Strahově v Praze, sign. DG II 5, fol. 462v; Christian BEESE, *Markgraf Hermann von Baden (1628-1691). General, Diplomat und Minister Kaiser Leopolds I.*, Stuttgart 1991, s. 221; R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 569-570.

¹⁰⁾ Anton MÖRATH, *Archivalien des fürstlich schwarzenberg'schen Zentralarchivs in Krumau für die neuere Geschichte Österreichs*, in: *Archivalien zur neueren Geschichte Österreichs* I, Wien 1913, s. 12-27, zde s. 18.

i sváteční dny vysoce postaveného dvorského hodnostáře v metropoli habsburského soustátí v průběhu dvou měsíců. Proto lze postřehnout v přítomné studii dvě výkladové linie, které se vzájemně prolínají. První zrcadlí postavení nejvyššího hofmistra panovníkova bratra v hierarchicky uspořádané společnosti vídeňského dvora a především události, jež souvisely s úmrtím Ferdinanda III. a nástupem Leopolda I. na trůn.¹¹⁾ Druhá se snaží postihnout působení Jana Adolfa ze Schwarzenberku v tajné radě – poradním orgánu císaře v otázkách vnitřní i zahraniční politiky podunajské monarchie – na počátku vlády syna zesnulého císaře.¹²⁾ Přestože autor pojednání pracoval především s dochovaným deníkem, stranou pozornosti neponechal osobní korespondenci arciknížete Leopolda Viléma, Raimonda Montecuccolihho i jednotlivých příslušníků císařské rodiny.¹³⁾ Celkový obraz každodenního života urozené společnosti vídeňského dvora bylo nutné doplnit postřehy benátských vyslanců, papežského nuncia či pražského arcibiskupa Arnošta Vojtěcha z Harrachu.¹⁴⁾

Úmrtí Ferdinanda III. očima Jana Adolfa ze Schwarzenberku

Ačkoliv se první část deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku zabývá posledními dny, úmrtím a pohřbem Ferdinanda III., úvodní řádky se nesou v radostném duchu. Císařovně Marii Eleonoře Gonzagové se 11. února 1657 narodil syn Ferdinand Josef Alois.¹⁵⁾ Nejvyšší hofmistr arciknížete Leopolda Viléma však vzápětí do-

¹¹⁾ R. SCHREIBER, „*Ein Galeria nach meinem Humor*“, s. 45-46; Mark HENGERER, *Die letzten Lebensjahre, Krankheit und Tod Kaiser Ferdinands III. (1608-1657)*, Frühneuzeit-Info 18, 2007, č. 1-2, s. 24-38; TÝŽ, *Kaiser Ferdinand III. (1608-1657). Eine Biographie*, Wien-Köln-Weimar 2012, s. 336-339.

¹²⁾ H. F. SCHWARZ, *The Imperial Privy Council*.

¹³⁾ Alois VELTZÉ (ed.), *Ausgewählte Schriften des Raimund Fürsten Montecuccoli IV*, Wien 1900; Eva-Katharin LEDEL, *Studien zur Privatkorrespondenz Kaiser Ferdinands III. Die Briefe an Erzherzog Leopold Wilhelm 1640-1643, 1645*, Wien 1992 (diplomová práce); Renate SCHREIBER, „*Gnedigster Herr und vielgeliebter Herr Brueder ...*“ *Private Briefe von Erzherzog Leopold Wilhelm an und über Kaiser Ferdinand III.*, Frühneuzeit-Info 18, 2007, č. 1-2, s. 39-44.

¹⁴⁾ Joseph FIEDLER (ed.), *Die Relationen der Botschafter Venedigs über Deutschland und Österreich im 17. Jahrhundert II*, Wien 1867; Alfred Francis PRIBRAM (ed.), *Venetianische Depeschen vom Kaiserhofe (Dispacci di Germania) I. Band 1657, April – 1661, Juli*, Wien 1901; Artur LEVINSON (ed.), *Nuntiaturreportagen vom Kaiserhofe Leopolds I. (1657, Februar bis 1669, Dezember)*, Wien 1913; Katrin KELLER – Alessandro CATALANO (edd.), *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598-1667) VI: Tagzettel 1655-1660*, Wien-Köln-Weimar 2010.

¹⁵⁾ Relace papežského nuncia ve Vídni Scipiona Pannochieschiho d'Elci z 11. února 1657. Archivio Segreto Vaticano, Segretario di Stato – Germania, sign. 159, fol. 98. Srov. E.-K.

dal, že radostné chvíle okamžitě vystřídal velký zármutek a obavy. Již od léta předchozího roku trápily panovníka silné bolesti břicha, které se vždy v několikadenních intervalech pravidelně opakovaly. Na počátku února 1657 se k těmto zdravotním problémům přidala dna. V březnu 1657 mu navíc podle relace papežského nuncia ve Vídni Scipiona Pannochieschiho d'Elci působil nemalé obtíže katar.¹⁶⁾ Pod náporom bolestí žaludku, kdy potomka Ferdinanda II. sužovaly téměř každý den ostré křeče, se členové rodiny i celého císařského dvora údajně obávali blízkého konce vladaře. Ve dnech 28. a 29. března 1657 se však Jan Adolf ze Scharzenberku s ulehčením zmínil o výrazném zlepšení zdravotního stavu. Ferdinand III. se prý konečně ocitl mimo ohrožení života.¹⁷⁾ Že se panovníkovi částečně vrátily ztracené síly, potvrdil hraběti ze Schwarzenberku, arciknížeti Leopoldu Vilémovi a Leopoldu I. osobní lékař mladšího bratra císaře Rumolt von der Borch, s nímž se osobně setkali během návštěvy katedrály svatého Štěpána 29. března 1657.¹⁸⁾

Přestože se stav osmačtyřicetiletého císaře výrazně zlepšil, kvardián kapucínského kláštera ve Vídni páter Gregor doporučil Janu Adolfovi ze Schwarzenberku, že by bylo vhodné císaři naznačit, aby včas pamatoval na poslední věci člověka a řádně se připravil na případnou smrt.¹⁹⁾ Vzhledem k přetrvávajícím zdravotním potížím mohlo být následující den pozdě. Současně požádal hraběte ze Schwarzenberku, zda by tuto záležitost co nejdříve neprobral s arciknížetem Leopoldem Vilémem. Oba si uvědomovali závažnost takového kroku. Proto hledali radu u nejvyššího hofmistra panovníka Jana Weikarda z Auersperku, španělského vyslance dona Gaspara de Teves y Guzman, markýze de la Fuente, a tajného rady Jana Františka z Trautsonu. Zejména diplomat Filipa IV. ve Vídni naléhal, aby Leopold Vilém upo-

LEDEL, *Studien zur Privatkorrespondenz Kaiser Ferdinands III.*, s. 7; K. KELLER – A. CATALANO (edd.), *Die Diarien und Tagzettel VI*, s. 278.

¹⁶⁾ Relace papežského nuncia ve Vídni z 10. března 1657. Archivio Segreto Vaticano, Segretario di Stato – Germania, sign. 159, fol. 162. O tom také Michaela KNEIDINGER – Philipp DITTINGER, *Hoftrauer am Kaiserhof, 1652 bis 1800*, in: Irmgard Pangerl – Martin Scheutz – Thomas Winkelbauer (edd.), *Der Wiener Hof im Spiegel der Zeremonialprotokolle (1652-1800). Eine Annäherung*, Innsbruck-Wien-Bozen 2007, s. 529-572, zde s. 531.

¹⁷⁾ K dlouhotrvající nemoci císaře blíže M. HENGERER, *Die letzten Lebensjahre*, s. 29-30; TÝŽ, *Kaiser Ferdinand III.*, s. 336-337; Lothar HÖBELT, *Ferdinand III. (1608-1657). Friedenskaiser wider Willen*, Graz 2008, s. 406-407.

¹⁸⁾ O tom zápis v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku z 29. března 1657 v edici. K tomu také Mark HENGERER, *The Funerals of the Habsburg Emperors in the Eighteenth Century*, in: Michael Schaich (ed.), *Monarchy and Religion: The Transformation of Royal Culture in Eighteenth-Century Europe*, Oxford 2007, s. 367-394, zde s. 369.

¹⁹⁾ R. SCHREIBER, „Gnedigster Herr und vielgeliebter Herr Brueder ...“, s. 40. Srov. Horst FUHRMANN, *Bilder für einen guten Tod*, München 1997; Pavel KRÁL, *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550-1650*, České Budějovice 2002, s. 61-75.

zornil Ferdinanda III. na tuto závažnou skutečnost, zejména na řádné sepsání závěti. Společně s příslušníky tajné rady se rovněž usnesli, že se k vyhotovení řádné poslední vůle nedostával čas.²⁰⁾ Pokud by sestavili „*einn imperfectes werk in re tanti momenti*“, v budoucnu by to mohlo vyvolat nemalé potíže a případné spory. Nakonec se kníže z Auersperku dohodl s Leopoldem Vilémem, že v přítomnosti císaře a arciknížete nadiktuje přesné znění testamentu sekretáři Janu Jiřímu Bucherovi.²¹⁾

V noci 30. března 1657, mezi desátou a jedenáctou hodinou, se zdravotní stav Ferdinanda III. zhoršil do té míry, že si nechal zavolat svého zpovědníka Johannese Gannse S. J., vykonal zpověď a přijal svaté přijímání.²²⁾ Na radu duchovního se rovněž rozhodl uspořádat vlastní pozemské záležitosti.²³⁾ Nejprve se rozloučil s rodinnými příslušníky. Následníkovi trůnu přikázal, aby choval v náležitě úctě svou nevlastní matku Marii Eleonoru Gonzagovou. Na to měl rovněž dohlédnout panovníkův bratr arcikníže Leopold Vilém. Současně synovi doporučil řídit se radami zkušenějšího strýce.²⁴⁾ Poté povolal rakouského dvorního kancléře Jana Jáchyma ze Sinzendorfu a nejlivnější členy tajné rady – Jana Weikarda z Auersperku, Fridricha Cavrianiho, Hannibala Gonzagu, Ferdinanda Zikmunda Kurze ze Senftenau, Jana Ferdinanda Portiu, Jana Adolfa ze Schwarzenberku a Jana Františka Trautsona jako svědky.²⁵⁾ V jejich přítomnosti nechal přečíst testament, který ve dvou exemplářích sepsal sekretář tajné rady Gregor ze Schidenitz. Jak naznačil hrabě ze Schwarzenberku na stránkách svého deníku, shromáždění šlechtici 1. dubna 1657 mezi čtvrtou a pátou hodinou ranní svým podpisem stvrdili platnost právního dokumentu.²⁶⁾ Těmito kroky Ferdinand III. naplnil obecně očekávané a uznávané vzorce chování – pravidla dobré smrti, neboť jako dobrý křesťan včas uspořádal své veškeré pozemské záležitosti a v posledních chvílích života se obklopil rodinnými příslušníky a věrnými služebníky.²⁷⁾

²⁰⁾ Srov. P. KRÁL, *Mezi životem a smrtí*.

²¹⁾ Zápis v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku z 29. března 1657 v edici.

²²⁾ A. F. PRIBRAM (ed.), *Venetianische Depeschen* I, s. 1; M. KNEIDINGER – P. DITTINGER, *Hoftrauer*, s. 531.

²³⁾ P. KRÁL, *Mezi životem a smrtí*, s. 80-81.

²⁴⁾ R. SCHREIBER, „*Gnedigster Herr und vielgeliebter Herr Brueder ...*“, s. 41.

²⁵⁾ H. F. SCHWARZ, *The Imperial Privy Council*, s. 133-142.

²⁶⁾ Zápis v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku z 1. dubna 1657 v edici; L. HÖBELT, *Ferdinand III.*, s. 406; K. KELLER – A. CATALANO (edd.), *Die Diarien und Tagzettel* VI, s. 300; M. HENGERER, *Kaiser Ferdinand III.*, s. 337.

²⁷⁾ Arthur E. IMHOF, *Ars moriendi. Die Kunst des Sterbens einst und heute*, Köln am Rhein 1991; Pavel KRÁL, *Knihy o dobrém umírání v českém prostředí ve druhé polovině 16. a první půli 17. století*, in: Martin Holý – Jiří Mikulec (edd.), *Církev a smrt. Institucionalizace*

Téhož dne – 1. dubna 1657, kolem čtvrté hodiny odpoledne, císař přijal od dvorního kaplana Jana Jakuba Garizuttiho svátost pomazání nemocných, čímž získal potřebnou boží milost nutnou ke spasení duše.²⁸⁾ Katolická církev považovala poslední pomazání za jakousi zvláštní duchovní pomoc, díky níž mohl umírající snadněji odolat nástrahám ďábla, který v okamžiku odchodu ze života zesiloval své snažení.²⁹⁾ Z dochovaných deníkových záznamů Jana Adolfa ze Schwarzenberku navíc vystupuje do popředí – v souladu s ideálem dobré smrti – ještě jeden důležitý prvek – aktivní přístup umírajícího a plné vědomí císaře. Syn Ferdinanda II. si s vědomím blízkého skonu sám přivolal duchovního, s jasnou myslí vykonal zpověď, přijal svátost oltářní, pomazání nemocných a uspořádal své pozemské záležitosti. Zejména přítomnost kněze, příbuzných a služebníků plnila důležitou úlohu; sloužila jako jakýsi kontrolní mechanismus pravověrnosti umírajícího. Shromážděné osoby měly dohlédnout na správný průběh dobré smrti a vydat o tom svědectví.³⁰⁾

Ferdinand III. k sobě v průběhu dne třikrát povolal arciknížete Leopolda Vílema, který u lůžka umírajícího probděl téměř celý den a noc. Ovšem vždy, když se mladší bratr dostavil, podle svědectví Jana Adolfa ze Schwarzenberku panovník zapomněl, co s ním chtěl probrat.³¹⁾ Odpoledne císař dokonce několikrát ztratil vědomí. Na základě jeho stále se zhoršujícího zdravotního stavu prý všichni rezignovali na to, že by se mohl zcela uzdravit.³²⁾ Kolem půlnoci vypukl v „*genanter welschen kuchen*“ v Hofburgu, jež se nacházela pod apartmánem Marie Eleonory Gonzagové, velký požár.³³⁾ Vysoké plameny zachvátily celou prostorou a hustý dým prý zahalil

smrti v raném novověku, Praha 2007, s. 7-22; Radmila PAVLÍČKOVÁ, *Triumphus in Mortem. Pohřební kázání nad biskupy v raném novověku*, České Budějovice 2008, s. 140-169.

²⁸⁾ M. KNEIDINGER – P. DITTINGER, *Hoftrauer*, s. 532.

²⁹⁾ Carl ANDRESEN – Günther HAßMANN – Bernhard LOHSE – Wilhem NEUSER – Adolf M. RITTER, *Handbuch der Dogmen- und Theologiegeschichte II : Die Lehrenentwicklung im Rahmen der Konfessionalität*, Göttingen 1980, s. 472-484; Norbert OHLER, *Sterben und Tod im Mittelalter*, München 1997³, s. 64-67 (česky: *Umírání a smrt ve středověku*, Jinočany 2001); P. KRÁL, *Mezi životem a smrtí*, s. 124, 126-127.

³⁰⁾ R. PAVLÍČKOVÁ, *Triumphus in Mortem*, s. 149-150. Srov. Miloš SLÁDEK, *Vitr jest život člověka aneb život a smrt v české barokní próze*, Praha 2000, s. 16-17, 126-128.

³¹⁾ Zápis v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku z 1. dubna 1657 v edici.

³²⁾ L. HÖBELT, *Ferdinand III.*, s. 406.

³³⁾ Srov. *Theatrum Europaeum* VIII, Frankfurt am Main 1693, s. 1; A. VELTZÉ (ed.), *Ausgewahlte Schriften* IV, s. 274; A. F. PRIBRAM (ed.), *Venetianische Depeschen* I, s. 2; L. HÖBELT, *Ferdinand III.*, s. 407; M. HENGERER, *Die letzten Lebensjahre*, s. 31; TÝŽ, *Kaiser Ferdinand III.*, s. 338; R. SCHREIBER, „*Gnedigster Herr und vielgeliebter Herr Brueder ...*“, s. 42; M. KNEIDINGER – P. DITTINGER, *Hoftrauer*, s. 532; K. KELLER – A. CATALANO (edd.), *Die Diarien und Tagzettel* VI, s. 300-301.

císařskou rezidenci. Dokonce hrozilo, že se oheň okny a komínem přenesse do vyšších pater panovníkova sídla. Příslušníci vídeňského dvora byli dokonce připraveni v případě nutnosti přenést Ferdinanda III., který opět upadl do bezvědomí, do bezpečí. Naštěstí se vojákům s pomocí dvorského personálu, jenž se v Hofburgu zdržoval kvůli těžké nemoci panovníka v nebývale hojném počtu, podařilo požár brzy uhasit.³⁴⁾ Jan Adolf ze Schwarzenberku považoval vzplanutí ohně za viditelné boží znamení blížícího se úmrtí císaře.³⁵⁾ Předzvěst nadcházejícího skonu seslanou shůry pokládala soudobá společnost za zvláštní projev boží milosti, kdy Nejvyšší s předstihem upozornil člověka, aby se odpovídajícím způsobem připravil na smrt.³⁶⁾

Skon vladaře však doprovázela i další nadpřirozená znamení.³⁷⁾ Podle svědectví nejvyššího hofmistra arciknížete Leopolda Viléma, císařského vojevůdce Raimonda Montecuccoliho a blíže neznámého autora zápisu v *Theatrum Europaeum* snesla krátce po narození arciknížete Ferdinanda Josefa Aloise 11. února 1657 jedna z orlic, které chovali v Hofburgu, vejce. Naopak v den úmrtí Ferdinanda III. zemřel krátce před panovníkem starý orl.³⁸⁾ Raimond Montecuccoli, Jan Adolf ze Schwarzenberku a pisatel záznamu v *Theatrum Europaeum* tak symbolicky naznačili odchod starého a nástup nového vladaře na císařský trůn. Ne náhodou použili k umocnění významu události metaforického motivu orla/orlice, jenž v dobovém myšlení sloužil jako alegorický symbol habsburského rodu a císařského majestátu.³⁹⁾

Dne 2. dubna 1657 mezi čtvrtou a pátou hodinou ranní Ferdinand III. v klidu skonal.⁴⁰⁾ Jak naznačil ve své korespondenci Raimond Montecuccoli, panovník ze-

³⁴⁾ *Theatrum Europaeum* VIII, s. 1.

³⁵⁾ Zápis v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku z 1. dubna 1657 v edici.

³⁶⁾ Peter SCHMID, *Sterben-Tod-Leichenbegängnis König Maximilians I.*, in: Lothar Kolmer (ed.), *Der Tod des Mächtigen. Kult und Kultur des Todes mittelalterlicher Herrscher*, München-Wien-Zürich 1997, s. 185-215, zde s. 191.

³⁷⁾ M. HENGERER, *The Funerals of the Habsburg Emperors*, s. 369.

³⁸⁾ Srov. A. VELTZÉ (ed.), *Ausgewahlte Schriften* IV, s. 274; L. HÖBELT, *Ferdinand III.*, s. 406-407. Neznámý autor záznamu v *Theatrum Europeum* naopak uvedl, že v den úmrtí císaře zemřeli dva orli. *Theatrum Europaeum* VIII, s. 1-2.

³⁹⁾ Milada STUDNIČKOVÁ, *Aquila imperatoris. Das Motiv des zweiköpfigen Adlers bei den Luxemburgern*, in: Klára Benešová (ed.), *King John of Luxemburg and the Art of his Era*, Praha 1998, s. 132-142; Friedrich POLLEROSS, *Kaiser, König, Landesfürst: Habsburgische „Dreifaltigkeit“ im Porträt*, in: Andreas Beyer (ed.), *Bildnis, Fürst und Territorium*, München 2000, s. 189-218.

⁴⁰⁾ Galeazzo Gualdo PRIORATO, *Historia di Leopoldo cesare, continente le cose più memorabili successe in Europa, dal 1656 sino al 1670*, Vienna 1670, s. 13-15; Antonín REZEK (ed.), *Jan Beckovský, Poselkyně starých příběhův českých II (Od roku 1526-1715)*, Praha 1880, s. 438-439; A. F. PRIBRAM (ed.), *Venetianische Depeschen* I, s. 2.

mřel jako dobrý křesťan. Nikdo prý ani náznakem nezapochyboval o tom, že by jeho duše nespočinula v nebi.⁴¹⁾ Stejným způsobem se o úmrtí císaře vyjadřoval člen Řádu křižovníků s červenou hvězdou Jan František Beckovský. I on ve své *Poselkyni starých příběhův českých* výslovně zmínil, že šlo o „dobrou smrt,“ neboť podle jeho mínění prý byl Ferdinand III. „k smrti velmi příkladně a pobožně přihotovený.“⁴²⁾ Benátský vyslanec ve Vídni Giovanni Battista Nani – podobně jako pražský arcibiskup Arnošt Vojtěch z Harrachu – podotkl, že padl „*una forte colonna della religione cattolica et manca un zelante protettore della christianità.*“⁴³⁾ Výše uvedená svědectví Jana Františka Beckovského, Arnošta Vojtěcha z Harrachu, Raimonda Montecuccolihu, Jana Adolfa ze Schwarzenberku i neznámého autora zápisku v *Theatrum Europaeum* svědčí o důležitosti, jaký význam raně novověká společnost přisuzovala „dobré smrti.“ Za ní se považoval klidný odchod z tohoto světa bez jakýchkoliv projevů bolesti a strachu. Každý správný křesťan se měl pokusit ji beze zbytku naplnit.⁴⁴⁾

Následující den – 3. dubna 1657 – mezi sedmou a osmou hodinou ranní začal proces balzamování, jehož cílem bylo zachovat tělo zesnulého neporušené.⁴⁵⁾ Přivolání lékaři provedli pitvu, zevrubně prozkoumali vnitřní orgány Ferdinanda III. a pátrali po příčině úmrtí panovníka. Podle dochované lékařské zprávy se vnitřnosti nacházely v dobrém stavu. Pouze žlučník prý prodělal silný zánět, který oslabil další orgány do té míry, že byly křehké jako papír.⁴⁶⁾ Pražský arcibiskup Arnošt Vojtěch z Harrachu s Janem Adolfem ze Schwarzenberku rovněž poukázali na skutečnost, že se v žilách Ferdinanda III. nenacházela vůbec žádná krev. Lékaři také blíže ohledali žaludek a slezinu potomka Ferdinanda II. Podle kardinála z Harrachu našli

⁴¹⁾ List Raimonda Montecuccolihu Maxmiliánovi Montecuccolimu ze 7. dubna 1657. A. VELTZÉ (ed.), *Ausgewählte Schriften IV*, s. 274. Srov. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 80.

⁴²⁾ A. REZEK (ed.), *Jan Beckovský, Poselkyně starých příběhův českých II*, s. 438. O tom také J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 80.

⁴³⁾ A. F. PRIBRAM (ed.), *Venetianische Depeschen I*, s. 2. Srov. K. KELLER – A. CATALANO (edd.), *Die Diarien und Tagzettel VI*, s. 299.

⁴⁴⁾ P. KRÁL, *Mezi životem a smrtí*, s. 134-135; R. PAVLÍČKOVÁ, *Triumphus in Mortem*, s. 141-142.

⁴⁵⁾ K procesu balzamování více Magdalena HAWLIK-VAN DE WATER, *Der schöne Tod. Zeremonialstrukturen des Wiener Hofes bei Tod und Begräbnis zwischen 1640 und 1740*, Freiburg im Breisgau-Basel-Wien 1989, s. 203-211; TÁŽ, *Das Einbalsamieren und die Herzbestattung*, in: *Triumph des Todes?*, Eisenstadt 1992, s. 133-139; Philippe ARIÈS, *Dějiny smrti II*, Praha 2000, s. 84-88.

⁴⁶⁾ M. HENGERER, *Die letzten Lebensjahre*, s. 30-31.

žaludek zcela vysušený a plný žluče. To údajně svědčilo o velkém žáru či horečnosti, jimiž byly vnitřní orgány zasaženy.⁴⁷⁾

Nedílnou součástí příprav na uložení zemřelého do hrobky tvořilo veřejné *ostentatio corporis* – vystavení těla zesnulého císaře, k němuž došlo hned po nabalzamování 3. dubna 1657. Rovněž veřejná exhibice tělesné schránky v sobě nesla hluboké symbolické poselství. Protože měl dobrý a bohabojný křesťan ukončit svůj pozemský život poklidnou a nenásilnou cestou, vystavení nabalzamovaného a upraveného těla viditelně potvrzovalo správný průběh posledních okamžiků vladaře.⁴⁸⁾ S tím úzce souvisel koncept vnímání osoby panovníka jako „krále dvou těl“ – „těla politického (duchovního, mystického, sociálního)“ a „těla přirozeného,“ který středověká i raně novověká symbolika běžně využívala. Zatímco „přirozené tělo“ se vyznačovalo obvyklými fyzickými atributy a charakteristickými lidskými rysy, „politické (duchovní, mystické, sociální) tělo“ v sobě neslo transcendentní rozměr – božský princip a sloužilo jako viditelný symbol úřadu svěřeného samotným Bohem.⁴⁹⁾ V případě úmrtí fyzické tělo odcházelo z pozemského života. Avšak ještě před jeho konečným odevzdáním zemi bylo třeba zajistit nesmrtelnost v kolektivní paměti „politickému tělu.“ Proto se mrtvola oblékala do drahocenných látek a zdobila šperky, neboť poslední pohled na zesnulého měl dlouho přežívat v myslích přihlížejších.⁵⁰⁾

Při veřejném *ostentatio corporis* se tělo Ferdinanda III. nacházelo v předpokojí apartmánu zemřelého císaře, „*wo der camin ist.*“⁵¹⁾ V průběhu následujících tří dnů proudily do Hofburgu Hradní branou (*Burgtor*) zástupy lidí, aby naposledy spatřili syna Ferdinanda II. a vzdali mu hold.⁵²⁾ Dne 6. dubna 1657 se uskutečnil

⁴⁷⁾ Zápis v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku z 3. dubna 1657 v edici a italsky koncipovaná denní zpráva kardinála Arnošta Vojtěcha z Harrachu z 8. dubna 1657. Alessandro CATALANO – Katrin KELLER, *Die Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach, Frühneuzeit-Info* 18, 2007, sešit 1-2, s. 9-23, zde s. 20; M. HENGERER, *Kaiser Ferdinand III.*, s. 339.

⁴⁸⁾ P. KRÁL, *Mezi životem a smrtí*, s. 171.

⁴⁹⁾ Ernst Hartwig KANTOROWICZ, *The King's Two Bodies. A Study in Mediaeval Political Theology*, Princeton 1957; Sergio BERTELLI, *Il corpo del re. La sacralità del potere nell'Europa medievale e moderna*, Firenze 1990; TÝŽ, *Rex et sacerdos: The Holiness of the King in European Civilization*, in: Alan Ellenius (ed.), *Iconography, Propaganda, and Legitimation. The Origins of the Modern State in Europe, Thirteenth to Eighteenth Centuries*, New York-Oxford 1998, s. 123-145.

⁵⁰⁾ P. KRÁL, *Mezi životem a smrtí*, s. 172. K tomu také Paul ARCHAMBAULT, *The Analogy of the Body in Renaissance Political Literature*, Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance 29, 1967, s. 21-53.

⁵¹⁾ Zápis v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku z 3. dubna 1657 v edici.

⁵²⁾ A. REZEK (ed.), *Jan Beckovský, Poselkyně starých příběhův českých II*, s. 439.

pohřeb panovníka. Večer kolem osmé hodiny se podle svědectví Jana Františka Beckovského rozezněly ve všech vídeňských kostelích zvony. Skupina 12 nejstarších komorníků přenesla přes chrám svatého Augustina do kapucínského kostela tělo Ferdinanda III. v dřevěném sarkofágu s přehozem z červeného sametu. V početném průvodu, který doprovázel císaře na jeho poslední cestě, nejprve kráčeli duchovní a příslušníci různých církevních řádů, následovali členové císařského dvora. Za sarkofágem šel vídeňský biskup Filip Fridrich Breuner s šesti opaty. „*Na tý truhle dva polštáře neb podušky ležely; na tý při hlavě ležící císařská koruna, sceptrum a zlaté jablko, na druhý pak při nohách koruna uherská i česká ležela.*“⁵³⁾ Další místo v pohřebním konduktu připadlo v hierarchickém pořadí Leopoldu I., arciknížeti Leopoldu Vilémovi, zahraničním diplomatům u vídeňského dvora, vysokým dvorským hodnostářům a dalším dvořanům.⁵⁴⁾ Po pohřebních obřadech v kapucínském kostele, jež vedl vídeňský biskup, „*osum kapucínův přistaupilo, kteří truhlu s mrtvým tělem císařským z mar vzali a do pohřebního sklípku, v kterým císař Matiaš s císařovnou, manželkou svou, také dvě předešlé téhož Ferdinanda III. manželky císařovny a tři synové ... již odpočívali, tu truhlu s císařským tělem spustili.*“⁵⁵⁾

Tajná rada a její členové očima Jana Adolfa ze Schwarzenberku

Zásadní místo v poznámkách Jana Adolfa ze Schwarzenberku z konce března až května 1657 připadlo vedle reflexe posledních dnů Ferdinanda III. komentářům zasedání tajné rady – poradního orgánu panovníka v otázkách vnitřní i zahraniční politiky podunajské monarchie.⁵⁶⁾ Ačkoliv se hrabě ze Schwarzenberku stal členem tohoto grémia již v roce 1648, jeho rokování se začal pravidelně účastnit až od poloviny padesátých let 17. století, kdy přesídlil s dvorem arciknížete Leopolda Viléma z Bruselu do Vídně.⁵⁷⁾ Získat místo a hlas v tajné radě patřilo k prestižním odměnám vysokých dvorských hodnostářů. Především samotná přítomnost na jednáních

⁵³⁾ Tamtéž.

⁵⁴⁾ Tamtéž, s. 439-440; A. F. PRIBRAM (ed.), *Venetianische Depeschen I*, s. 4; M. HENGERER, *Die letzten Lebensjahre*, s. 31; TÝŽ, *Kaiser Ferdinand III.*, s. 339; M. KNEIDINGER – P. DITTINGER, *Hoftrauer*, s. 533-534.

⁵⁵⁾ A. REZEK (ed.), *Jan Beckovský, Poselkyně starých příběhův českých II*, s. 440. K tomu také zápis v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku z 6. dubna 1657 v edici a Magdalena HAWLIK-VAN DE WATER, *Die Kapuzinergruft*, Wien 1987.

⁵⁶⁾ H. F. SCHWARZ, *The Imperial Privy Council*; S. SIENELL, *Die Geheime Konferenz*, s. 26-47, 75-100.

⁵⁷⁾ H. F. SCHWARZ, *The Imperial Privy Council*, s. 136, 144-145, 337-338; S. SIENELL, *Die Geheime Konferenz*, s. 86.

grémia symbolizovala v očích společnosti císařského dvora určitou politickou moc a podíl na vládě. Členství v tajné radě navíc představovalo v myšlení urozených jedinců důležitý distinktivní symbol, díky němuž mohl mít šlechtic nárok na přednostní postavení při nejrůznějších dvorských slavnostech.⁵⁸⁾

Pro šlechtice poloviny 17. století představovalo rokování tajné rady jakési „*theatrum maiestatis*“ – jeviště, na kterém probíhala rafinovaná hra, při níž se dávaly v sázku postavení a vliv.⁵⁹⁾ Role urozeného jedince v poradním orgánu panovníka se měřila podle zasedacího pořádku a podle práva přednostního vyjadřování se k probíraným problémům. Zde se nepřipouštěla žádná diskuse v moderním slova smyslu. Tajní radové se jeden po druhém vyslovovali k danému tématu předtím, než císař, jenž zpravidla seděl v čele, rokování uzavřel a vydal závěrečné ustanovení.⁶⁰⁾ Řada výpovědí byla předem dána, odpovídala přesně stanovené hierarchii. Odevzdávání hlasů kopírovalo zasedací pořádek. Ten měl sám o sobě velkou vypovídací hodnotu, neboť každé místo odráželo sociální logiku prostoru, který se orientoval k jedinému pevnému bodu – vladaři.⁶¹⁾ Míra prostorové blízkosti k panovníkovi v zásadě odpovídala sociálnímu postavení šlechtice v hierarchicky uspořádané společnosti vídeňského dvora. V plénu, při zahajování a na závěr zasedání bylo zřetelně vidět

⁵⁸⁾ Maximilian LANZINNER, *Geheime Räte und Berater Kaiser Maximilian II. (1564-1567)*, MIÖG 102, 1994, s. 296-315, zde s. 300; Andreas PEČAR, *Zeichen aristokratischer Vortrefflichkeit. Hofzeremoniell und Selbstdarstellung des höfischen Adels am Kaiserhof (1648-1740)*, in: Marian Füssel – Thomas Weller (edd.), *Ordnung und Distinktion. Praktiken sozialer Repräsentation in der Ständischen Gesellschaft*, Münster 2005, s. 181-198, zde s. 187-188.

⁵⁹⁾ Richard PERGER, *Der Adel in öffentlichen Funktionen und sein Zuzug nach Wien*, in: *Adel im Wandel. Politik, Kultur, Konfession 1500-1700*, Rosenberg-Wien 1990, s. 269-275, zde s. 271; Martin DINGES, *Ehre und Geschlecht in der Frühen Neuzeit*, in: Sibylle Backmann – Hans-Jörg Künast – Sabine Ullmann – B. Ann Tlusty (edd.), *Ehrkonzepte in der Frühen Neuzeit. Identitäten und Abgrenzungen*, Berlin 1998, s. 125-147, zde s. 126-127; S. SIENELL, *Die Geheime Konferenz*, s. 27; Rostislav SMÍŠEK, *Kniha poznámek Ferdinanda z Ditrichštejna z let 1683-1697. Kritická edice*, in: V. Bůžek (ed.), *Šlechta raného novověku*, s. 307-398, zde s. 323-324.

⁶⁰⁾ Barbara STOLLBERG-RILINGER, *Zeremoniell als politisches Verfahren. Rangordnung und Rangstreit als Strukturmerkmale des frühneuzeitlichen Reichstags*, in: Johannes Kunisch (ed.), *Neue Studien zur frühneuzeitlichen Reichsgeschichte*, Berlin 1997, s. 91-132, zde s. 96-97, 132.

⁶¹⁾ Začínalo se od nejvýše postaveného a postupovalo se k nejnižší postavenému. Peter C. HARTMANN, *Die Kreistage des Heiligen Römischen Reiches – Eine Vorform des Parlamentarismus? Das Beispiel des bayrischen Reichskreises (1521-1793)*, *Zeitschrift für historische Forschung* 19, 1992, s. 29-47, zde s. 35-38; B. STOLLBERG-RILINGER, *Zeremoniell als Politisches Verfahren*, s. 109; A. PEČAR, *Die Ökonomie der Ehre*, s. 203.

ono symbolické prostorové uspořádání v tom, v jakém pořadí tajní radové přicházeli, odcházeli či rokovali.⁶²⁾

Podle Jana Adolfa ze Schwarzenberku i dalších soudobých pozorovatelů se na sklonku života Ferdinanda III. mohl největším vlivem pochlubit Jan Weikard z Auersperku.⁶³⁾ Z moci úřadu nejvyššího císařského hofmistra a prvního ministra mimo jiné vedl zasedání tajné rady. Pokud se panovník rokování osobně neúčastnil, zprostředkoval mu jednotlivá usnesení poradního grémia.⁶⁴⁾ Před smrtí dokonce císaře přesvědčil, aby Auersperkovi ve svém testamentu písemně potvrdil místo prvního ministra také po nástupu Leopolda I. na trůn.⁶⁵⁾ Benátští diplomaté ve Vídni však prorokovali, že potomek Ferdinanda III. se nebude řídit doporučením svého otce. Otevřeně poukazovali na to, že mladý král nebyl nakloněn knížeti z Auersperku.⁶⁶⁾ Leopold I. ve svých dopisech z šedesátých let 17. století adresovaných Františku Eusebiovi z Pöttingu otevřeně dával najevo svou nechuť vůči Janu Weikardovi z Auersperku a upozorňoval na přehnané ambice zmiňovaného šlechtice. Ty jej prý nutily neustále intrikovat proti svým mocenským konkurentům.⁶⁷⁾

V neprospěch nejvyššího hofmistra Ferdinanda III. navíc hovořila jeho nesašenlivá, povýšenecká a vznětlivá povaha. Podle mínění Benátčanů i papežského nuncia ve Vídni Scipiona Pannochieschiho d'Elci za ní stály přehnané a neuspokojené ambice Auersperka. Svoji frustraci si pak údajně vybíjel na ostatních vysoce

⁶²⁾ Gotthardt FRÜHSORGE (ed.), *Johann Bernard von Rohr, Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft der Privat Personen*, Leipzig 1989, s. 76; B. STOLLBERG-RILINGER, *Zeremoniell als Politisches Verfahren*, s. 100; Thomas LÜTTENBERG, *Zuviel der Ehre. Zeremonieller Rang und gesellschaftliche Stellung königlicher Amtsträger im Frankreich des 16. und 17. Jahrhunderts*, in: M. Füssel – T. Weller (edd.), *Ordnung und Distinktion*, s. 23-48, zde s. 27-28.

⁶³⁾ Grete MECENSEFFY, *Im Dienste dreier Habsburger. Leben und Wirken des Fürsten Johann Weikhard Auersperg (1615-1677)*, Archiv für österreichische Geschichte (dále jen AÖG) 114, 1938, s. 295-509; H. F. SCHWARZ, *The Imperial Privy Council*, s. 201-202; S. SIENELL, *Die Geheime Konferenz*, s. 87-91.

⁶⁴⁾ Tamtéž, s. 95. Srov. také záznamy v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku z přelomu března a dubna 1657 v edici.

⁶⁵⁾ A. F. PRIBRAM (ed.), *Venetianische Depeschen I*, s. 4; G. MECENSEFFY, *Im Dienste dreier Habsburger*, s. 399; H. F. SCHWARZ, *The Imperial Privy Council*, s. 143.

⁶⁶⁾ A. F. PRIBRAM (ed.), *Venetianische Depeschen I*, s. 5, 9.

⁶⁷⁾ Například v dopise z 21. července 1665 Leopold I. otevřeně prohlásil, „*dass Auersperg kein Ruhe hat und alleweil nur intrisi machen würde.*“ Alfred Francis PRIBRAM – Moriz LANDWEHR von PRAGENAU (edd.), *Privatbriefe Kaiser Leopold I. an den Grafen F. E. Pötting 1662-1674 I*, Wien 1903, s. 144. K tomu také J. FIEDLER (ed.), *Die Relationen II*, s. 11; R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 268-273.

postavených osobách u císařského dvora.⁶⁸⁾ Giovanni Battista Nani proto počátkem dubna 1657 soudil, že mnohem větší vliv na proces rozhodování získají nejvyšší hofmistr Leopold I. Jan Ferdinand Portia a nejvyšší hofmistr arciknížete Leopolda Viléma Jan Adolf ze Schwarzenberku.⁶⁹⁾ Podle zpráv benátských diplomatů, papežského nuncia a Raimonda Montecuccoliho totiž spojovala oba šlechtice obava z možného vzrůstu moci jejich politického konkurenta a společného nepřítele – Jana Weikarda z Auersperku.⁷⁰⁾

Předpovědi Giovanniho Battisty Naniho se splnily v polovině června 1657, kdy Leopold I. potvrdil svého nejvyššího hofmistra Jana Ferdinanda Portiu v úřadě a jmenoval jej prvním ministrem.⁷¹⁾ Krátce na to mladý král zveřejnil nové hierarchické uspořádání tajné rady, v níž první místo připadlo hraběti Portiovi. Za ním následovali služebně nejstarší tajný rada a říšský místokancléř Ferdinand Zikmund Kurz ze Senftenau, Jan Adolf ze Schwarzenberku a Jan František Trautson. Až jako pátého v pořadí určil Jana Weikarda z Auersperku.⁷²⁾ Ačkoliv kníže z Auersperku přišel o značnou část své moci, nadále se účastnil zasedání poradního orgánu panovníka a ponechal si nezanedbatelný vliv na Leopolda I. i arciknížete Leopolda Viléma. Oba Habsburkové si nadmíru cenili jeho mnohaletých politických zkušeností a rozhledu.⁷³⁾

⁶⁸⁾ J. FIEDLER (ed.), *Die Relationen* II, s. 60, 117; A. F. PRIBRAM (ed.), *Venetianische Depeschen* I, s. 31-32; A. LEVINSON (ed.), *Nuntiaturlberichte* I, s. 62. O tom také Ivo CERMAN, *Pojmy „frakce“, „strana“ a „kabala“ v komunikativní praxi dvořanů Leopolda I.*, *Český časopis historický* 100, 2002, s. 33-54, zde s. 42-48.

⁶⁹⁾ Relace benátského vyslance ve Vídni Giovanniho Battisty Naniho ze 7. dubna 1657. A. F. PRIBRAM (ed.), *Venetianische Depeschen* I, s. 5; H. F. SCHWARZ, *The Imperial Privy Council*, s. 144. K Janu Ferdinandu Portiovi blíže TAMTĚŽ, s. 321-323; Günther PROBSZT-OHSTORFF, *Die Porcia. Aufstieg und Wirken eines Fürstenhauses*, Klagenfurt 1971, s. 118-156; S. SIENELL, *Die Geheime Konferenz*, s. 94-96.

⁷⁰⁾ J. FIEDLER (ed.), *Die Relationen* II, s. 10, 60; A. VELTZÉ (ed.), *Ausgewählte Schriften* IV, s. 82; A. LEVINSON (ed.), *Nuntiaturlberichte* I, s. 62-63.

⁷¹⁾ Stefan SIENELL, *Die Ersten Minister Kaiser Leopolds I.: Johann Ferdinand von Portia und Wenzel Eusebius von Lobkowitz*, in: Michael Kaiser – Andreas Pečar (edd.), *Der zweite Mann im Staat. Oberste Amtsträger und Favoriten im Umkreis der Reichsfürsten in der Frühen Neuzeit*, Berlin 2003, s. 317-330; K. KELLER – A. CATALANO (edd.), *Die Diarien und Tagzettel* VI, s. 331.

⁷²⁾ A. F. PRIBRAM (ed.), *Venetianische Depeschen* I, s. 34.

⁷³⁾ O tom relace papežského nuncia ve Vídni Carla Caraffy z 25. března 1662. A. LEVINSON (ed.), *Nuntiaturlberichte* I, s. 184. Srov. také Caraffův list adresovaný papežské kurii z 26. března 1667. Archivio Segreto Vaticano, Segretario di Stato – Germania, sign. 183, fol. 249. G. MECENSEFFY, *Im Dienste dreier Habsburger*, s. 416; H. F. SCHWARZ, *The Imperial Privy Council*, s. 144.

Velké rivality mezi Janem Weikardem z Auersperku a Janem Ferdinandem Portiou si však nevšimli pouze zahraniční vyslanci u vídeňského dvora. Stejným způsobem reflektoval jejich vzájemný vztah rovněž Jan Adolf ze Schwarzenberku. Zářným příkladem takového tvrzení je zápis v deníku šlechtice z 23. června 1659, kdy se nejvyšší hofmistr arciknížete Leopolda Viléma s manželkou zúčastnili hodovní tabule v paláci knížete z Auersperku. Během vzájemného rozhovoru údajně Jan Weikard z Auersperku častoval nejvyššího hofmistra Leopolda I. různými nadávkami a nelichotivými výrazy. Při tom poukazoval na Portiovy malé zkušenosti „*in rebus publicis et aulicis*.“ Hraběti ze Schwarzenberku připadaly výroky takového druhu směšné a zcela nevhodné, neboť se neslučovaly s dobrými mravy vlivného dvorského hodnostáře.⁷⁴⁾ Obdobným způsobem se o Janu Ferdinandu Portiovi vyjadřoval i jeden z bratrů knížete z Auersperku, který rozmlouval s Marií Justinou ze Schwarzenberku, rozenou ze Starhemberku. Dokonce se zmínil o tom, že by sourozenci v opětovném mocenském vzestupu pomohlo pouze odstranění nenáviděného politického konkurenta.⁷⁵⁾

Z výše uvedeného záznamu z 23. června 1659 nepřímo vysvítá, že Jan Weikard z Auersperku patrně hledal u syna Adama ze Schwarzenberku mocenskou podporu a snažil se ho získat na svou stranu. Jan Adolf ze Schwarzenberku si sice vyslechl stížnosti šlechtice, k veškerým návrhům Auersperka se však stavěl odmítavě. Urozeného jedince původem z Kraňska totiž pokládal za obratného manipulátora a vychytralého člověka, který se různými intrikami snažil zdiskreditovat ostatní šlechtice a pomocí jiných tajných radů rozeštvat Leopolda I. a jeho strýce arciknížete Leopolda Viléma.⁷⁶⁾ K uším hraběte ze Schwarzenberku se navíc donesly pomluvy, jež o něm v metropoli habsburského soustátí bývalý nejvyšší hofmistr Ferdinanda III. šířil.⁷⁷⁾ Jak se dozvěděl od Jana Ferdinanda Portii, díky svému neomalnému jednání a neustálému pletichaření si prý proti sobě poštvál i vdovu po zesnulém císaři Marii Eleonoru Gonzagovou. Jan Adolf ze Schwarzenberku proto podporoval Portiu ve

⁷⁴⁾ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, fasc. 364.

⁷⁵⁾ „*Frater ipsius Auerspergii multa de Porzia erga uxorem meam conquestus, illum amovendum dicit, quia dum ille perstiterit, Weicardum resurgere non posse.*“ TAMTÉŽ.

⁷⁶⁾ „*Auersbergius Curtium [Ferdinand Zikmund Kurz ze Senftenau] b. m. uti solet perstringens retulit, adversum ab archiduce Curtii animum, affirmatque, quod si prospera usus fuisset valetudine Serenitatem Suam nec per tres dies in aula tulisset et quod praecipue Pragae pessime egerit adversus eandem, caesaris animum a Serenitate Sua abalienando, sic solet hic vaper homo sua in alios conicere vitia et malefacta propria aliis adscribere, cum sit notorium, quanta egerit Pragae et Lizania semineret inter utrumque principem et in caesaris animum opinionem affectati ab archiduce imperii induceret.*“ Zápis v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku z 20. června 1659. TAMTÉŽ. Srov. H. F. SCHWARZ, *The Imperial Privy Council*, s. 136, pozn. 95.

⁷⁷⁾ Zápis v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku z 18. června 1659. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, fasc. 364.

snaze přesvědčit panovníka, aby Jana Weikarda z Auersperku ustanovil hlavním císařským komisařem na říšském sněmu ve Frankfurtu nad Mohanem, daleko od vídeňského dvora.⁷⁸⁾

I když zahraniční pozorovatelé považovali Jana Ferdinanda Portiu a Jana Adolfa ze Schwarzenberku za přirozené spojence, kteří se společnými silami snažili omezit moc Jana Weikarda z Auersperku, jejich vzájemný vztah nelze v žádném případě označit za přátelský.⁷⁹⁾ Hrabě ze Schwarzenberku pokládal nejvyššího hofmistra císaře za nerozhodného a těžkopádného jedince, jenž se snadno nechal ovlivňovat a manipulovat ostatními, zejména stárnoucím říšským místokancléřem Ferdinandem Zikmundem Kurzem ze Senftenau (1592-1659).⁸⁰⁾ Ne nadarmo hrabě ze Schwarzenberku pohlížel na letitého dvořana jako na obratného intrikána, který prý neustále pomlouval arciknížete Leopolda Viléma. Bez jeho vědomí údajně Jan Ferdinand Portia neučinil žádné důležitější rozhodnutí. Proto Jan Adolf ze Schwarzenberku vyjádřil po smrti říšského místokancléře 24. března 1659 velkou zvědavost nad tím, jak se kníže Portia bude chovat v následujícím období a zda konečně začne činit samostatná rozhodnutí.⁸¹⁾

Známky vzrůstající rivality mezi nejvyšším hofmistrem Leopolda I. a Janem Adolfem ze Schwarzenberku však zaznamenal již v červenci a srpnu 1657 benátský vyslanec ve Vídni Giovanni Battista Nani. Mezi oběma urozenými jedinci prý došlo kvůli oboustranné žárlivosti k ochlazení vzájemných vztahů.⁸²⁾ Zatímco mezi arciknížetem Leopoldem Vilémem a synem Ferdinanda III. panovala „*la più perfetta unione*“, jejich nejmocnější služebníci proti sobě neustále intrikovali a pomlouvali se. Průvodním jevem takového stavu údajně byla skutečnost, že si hrabě ze Schwarzenberku našel cestu k Janu Weikardovi z Auersperku. Benátský diplomat soudil, že v budoucnosti by se spojenými silami mohli snažit zmenšit politický vliv Jana Ferdinanda Portii.⁸³⁾

⁷⁸⁾ TAMTÉŽ; A. F. PRIBRAM (ed.), *Venetianische Depeschen* I, s. 10; G. MECENSEFFY, *Im Dienste dreier Habsburger*, s. 412-413.

⁷⁹⁾ J. FIEDLER (ed.), *Die Relationen* II, s. 10, 60; A. F. PRIBRAM (ed.), *Venetianische Depeschen* I, s. 5, 12, 15; A. VELTZÉ (ed.), *Ausgewaehlte Schriften* IV, s. 82; A. LEVINSON (ed.), *Nuntiaturrepertsche* I, s. 62-63.

⁸⁰⁾ J. FIEDLER (ed.), *Die Relationen* II, s. 10; A. F. PRIBRAM (ed.), *Venetianische Depeschen* I, s. 226-227; Arthur STÖGMANN, *Ferdinand Sigmund Graf Kurz von Senftenau (1592-1659). Reichsvizekanzler und Stadtherr von Horn*, in: *Waldviertler Biographien* I, Horn-Waidhofen an der Thaya 2001, s. 41-62.

⁸¹⁾ Zápis v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku z 18. června 1659. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, fasc. 364.

⁸²⁾ A. F. PRIBRAM (ed.), *Venetianische Depeschen* I, s. 41.

⁸³⁾ TAMTÉŽ, s. 43.

Politická jednání a zasedání tajné rady očima Jana Adolfa ze Schwarzenberku

V atmosféře boje vlivných dvorských hodnostářů o moc probíhala složitá politická jednání a zasedání tajné rady. Jedno z nejdůležitějších témat, kterými se toto grémium muselo hned po smrti Ferdinanda III. zabývat, představovala otázka nástupnictví v zemích podunajské monarchie a na císařském trůnu. Již 2. dubna 1657 v odpoledních hodinách arcikníže Leopold Vilém oslovil část členů poradního orgánu panovníka s dotazem, zda by měl Leopold I. vládnout sám, nebo pod dohledem poručníka. Nezanedbatelný problém představoval především věk mladého Habsburka, jenž v době otcova úmrtí ještě nenaplnil ani 17. rok svého života (narodil se 9. června 1640).⁸⁴⁾ Zatímco v případě Království českého a Uher dosáhl podle tamních zákonů plnoletosti po dovršení 14 let, u dědičných rakouských zemí se objevily jisté pochybnosti. Tajní radové však odkázali na několik obdobných příkladů z minulosti, kdy na trůn v těchto zemích nastoupila čtrnácti- či patnáctiletá arciknížata. Jako vzorový příklad takového postupu Jan Adolf ze Schwarzenberku uvedl Albrechta V. (1397-1439), který se stal vévodou rakouským již v roce 1411.⁸⁵⁾

Snad právě kvůli pochybnostem ohledně nízkého věku následníka trůnu se téměř všichni členové tajné rady v čele s Janem Weikardem z Auersperku vyslovili pro ustanovení poručníka do doby, než Leopold I. oslaví sedmnácté narozeniny. Jediným, kdo se otevřeně postavil proti chystanému záměru, byl nejvyšší hofmistr syna Ferdinanda III. Jan Ferdinand Portia. Podle jeho mínění se měl mladý Habsburk sám ujmout vlády. Nakonec se však i on podřídil názoru většiny.⁸⁶⁾ Se souhlasem Leopolda I. se jeho poručníkem stal arcikníže Leopold Vilém. Ovšem hrabě Portia si vymínil, že jednání tajné rady bude předsedat a „*die vota colligiren*“ potomek zesnulého císaře. O podobě závěrečného usnesení poradního grémia se ale musel radit se zkušenějším strýcem. Rovněž všechna „*expeditiones*“ měl vydávat a stvrzovat svým podpisem Leopold I.⁸⁷⁾ Teprve poté dospívající Habsburk zveřejnil svým

⁸⁴⁾ Zápis v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku z 2. dubna 1657 v edici. K tomu také J. BÉRENGER, *Deník Jana Adolfa ze Schwarzenberku*, s. 48; J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 82-86.

⁸⁵⁾ Jiří MIKULEC, *Leopold I. Život a vláda barokního Habsburka*, Praha-Litomyšl 1997, s. 37.

⁸⁶⁾ Zápis v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku z 2. dubna 1657 v edici. K tomu také J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 84.

⁸⁷⁾ Záznamy v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku z 5. a 6. dubna 1657 v edici. A. F. PRIBRAM (ed.), *Venetianische Depeschen I*, s. 5; J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 84.

jménem notifikační listinu, v níž oznámil kurfiřtům a knížatům „*in und außer des Reichs*“ úmrtí Ferdinanda III. a vlastní nástup na trůn.⁸⁸⁾

Zatímco nástupnictví v Království českém, Uhrách a dědičných rakouských zemích si Leopold I. zajistil bez větších obtíží, mnohem závažnější problém představoval získání císařské koruny. Zde se musel řídit textem Zlaté buly Karla IV. z roku 1356. Jako korunovaný český král sice patřil mezi kurfiřty, kteří volili nového císaře. Ti však považovali syna Ferdinanda III. za nezletilého, neboť podle svrchu zmiňovaného právního dokumentu ještě nedosáhl plnoletosti – věku 18 let. Z toho důvodu nemohl sám použít svůj kurfiřtský hlas a podle Zlaté buly se měl nechat zastupovat starším příbuzným nebo poručníkem.⁸⁹⁾ Nemalý vliv na říšskou kandidaturu Leopolda I. měla rovněž složitá mezinárodní situace. Mimořádný zájem na omezení vlivu Habsburků připadl především Francii a Švédsku. Obě mocnosti se usilovně snažily přerušit více než dvousetleté období vlastnictví císařské koruny potomky Rudolfa I.⁹⁰⁾ Strach některých evropských panovníků z mocenského růstu rakouských Habsburků ještě umocňovala nástupnická otázka ve Španělsku, neboť španělský král Filip IV. byl v době úmrtí Ferdinanda III. bez mužského potomka. Prostřednictvím plánovaného sňatku se španělskou infantkou Marií Terezou by se dědicem ohromných držav Filipa IV. stal právě Leopold I.⁹¹⁾ Tím by jako první Habsburk od doby vlády Karla V. spojil ve svých rukou moc obou rodových linií.

Leopold I., arcikníže Leopold Vilém i ostatní členové tajné rady si patrně velmi dobře uvědomovali nelehkou situaci, v jaké se nový habsburský panovník ocitl.⁹²⁾ Proto se na počátku května 1657 rozhodli oslovit jednotlivé příslušníky kolegia kurfiřtů a získat je na svou stranu.⁹³⁾ Jan Adolf ze Schwarzenberku se zmínil ve svém deníku o zasedání poradního orgánu panovníka 11. května 1657, během něhož přítomní pověřili říšského místokancléře Ferdinanda Zikmunda Kurze se

⁸⁸⁾ Zápis v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku z 6. dubna 1657 v edici. J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 37; L. HÖBELT, *Ferdinand III.*, s. 407.

⁸⁹⁾ Rádci mladého panovníka však přišli s argumentem, že pro korunovaci českým králem platila hranice plnoletosti 14 let. Protože syn Ferdinanda III. skutečně vládl Království českému, nikdo mu nemohl upřít právo nakládat s kurfiřtským hlasem. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 86-91. Srov. zápis v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku z 6. dubna 1657 v edici.

⁹⁰⁾ Gustav HEIDE, *Die Wahl Leopold I. zum römischer Kaiser*, *Forschungen zur deutschen Geschichte* 25, 1885, s. 1-67; Alfred Francis PRIBRAM, *Zur Wahl Leopold I. (1654-1658)*, *AÖG* 73, 1888, s. 79-222; J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*

⁹¹⁾ K tomu srov. níže.

⁹²⁾ O tom zápis v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku z 13. května 1657 v edici.

⁹³⁾ G. HEIDE, *Die Wahl*, s. 15; J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 91.

Senftenau vypracováním instrukce pro Izáka Volmara.⁹⁴⁾ Ten se měl vydat ke kurfiřtům do Porýní a jednat s nimi o nadcházející volbě císaře. O tři dny později se k ní vyjádřili také další tajní radové, zapracovali do textu své připomínky a 16. května 1657 písemnost předložili následníkovi trůnu a jeho strýci.⁹⁵⁾ Podobným způsobem postupovali i v případě císařských diplomatů Františka Pavla Lisoly, Raimonda Montecuccoliho, Arnošta z Oettingenu, Jana Františka z Trautsonu a Jiřího Oldřicha z Wolkensteinu, kteří mířili ke dvorům dalších kurfiřtů.⁹⁶⁾

K neméně důležitým otázkám, jež se v dubnu a květnu otevřeně probíraly na zasedáních tajné rady, patřil také budoucí sňatek Leopolda I. Společně se strýci Leopoldem Vilémem a Zikmundem Františkem totiž náleželi na sklonku padesátých let 17. století k jediným žijícím mužským členům středoevropské linie Habsburků.⁹⁷⁾ Hrozbu možného vymření rakouské větve rodu si vedle členů poradního orgánu panovníka před svou smrtí palčivě uvědomoval i Ferdinand III. Proto začal jednat se svým španělským příbuzným Filipem IV. o ruku jeho dcery Marie Terezy. Ta byla původně zaslíbena následníkovi rakouského trůnu Ferdinandu IV. Ovšem předčasné úmrtí staršího syna císaře 9. července 1654 zkomplikovalo chystanou manželskou alianci. Ferdinand III. však pokračoval v přerušených jednáních o ruku dcery španělského krále a snažil se ji získat pro svého mladšího potomka.⁹⁸⁾ Jan Weikard z Auersperku dokonce považoval tento krok za „*primum fundamentum ... , dass man alle Gedanken zusammentrage ratione monarchiae Hispanicae obtinendae mediante matrimonio.*“⁹⁹⁾

Tyto snahy reflektuje rovněž deník Jana Adolfa ze Schwarzenberku. Krátce po smrti Ferdinanda III. – ve dnech 13. až 15. dubna 1657 – se několikrát sešla tajná rada a projednávala zmiňovanou záležitost. V závěrečném usnesení, které 15. dubna 1657 vyhlásil v předpokoji Leopolda I. Jan Weikard z Auersperku, doporučila mladému panovníkovi navázat na jednání svého otce. Kníže z Auersperku připravil návrh dopisu adresovaného Filipu IV., jímž měl Leopold I. potvrdit přetrvávající zájem

⁹⁴⁾ Zápis v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku z 11. května 1657 v edici.

⁹⁵⁾ Zápis v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku ze 14. května 1657 v edici.

⁹⁶⁾ G. HEIDE, *Die Wahl*, s. 15-17; A. F. PRIBRAM, *Zur Wahl Leopold I.*, s. 105-158; J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 91.

⁹⁷⁾ John Philip SPIELMAN, *Leopold I. Zur Macht nicht geboren*, Graz-Wien-Köln 1981, s. 45-46; Stefan BENZ, *Leopold der Große? Diskurse, Autoren, Gattungen und die Rolle der Historiographie*, in: Markus Völkel – Arno Strohmeier (edd.), *Historiographie an europäischen Höfen (16.-18. Jahrhundert). Studien zum Hof als Produktionsort von Geschichtsschreibung und historischer Repräsentation*, Berlin 2009, s. 97-137, zde s. 117-118.

⁹⁸⁾ Alfred Francis PRIBRAM, *Die Heirat Kaiser Leopold I. mit Margaretha Theresia von Spanien*, AÖG 56, 1899, s. 321-376, zde s. 324-326.

⁹⁹⁾ Citováno podle TÝŽ, *Zur Wahl Leopold I.*, s. 100.

o španělskou infantku. Odpoledne se navíc sešel společně s Arnoštem z Oettingenu, Janem Ferdinandem Portiou, Janem Adolfem ze Schwarzenberku a sekretářem Gregorem ze Schidenitz a doladili konečné znění listu. Společně s ním vyhotovili instrukci pro císařského vyslance v Madridu Jana Maxmiliána z Lamberku, v které diplomatovi blíže ozřejmili další postup jednání o ruku Marie Terezy Španělské. Následující den oba materiály předložili k posouzení arciknížeti Leopoldu Vilémovi, jenž je s drobnými připomínkami schválil.¹⁰⁰⁾

V deníkových záznamech Jana Adolfa ze Schwarzenberku z roku 1657 také nechybí reflexe průběhu složitých jednání, která se týkala vojenské účasti středoevropských zemí pod vládou Habsburků v druhé severské válce. Ta probíhala v letech 1655-1660 mezi Polsko-litevskou unií a Švédskem.¹⁰¹⁾ Již v červnu 1655 vpadla vojska švédského krále Karla X. Gustava na území *Rzeczypospolitej* a rychle obsadila velkou část Polska, včetně Varšavy a Krakova.¹⁰²⁾ Stranou válečného konfliktu nemohl zůstat ani císař, jenž již od konce třicetileté války s obavami sledoval mocenský růst Švédska. Ferdinand III. zpočátku vystupoval neutrálně a snažil se zprostředkovat mírovou dohodu mezi znesvářenými stranami. Ovšem přítomnost švédských vojsk nedaleko hranic podunajské monarchie a hrozba jejich vpádu přiměla syna Ferdinanda II. uzavřít 1. prosince 1656 obrannou alianci s Polskem.¹⁰³⁾ Právě usilovnou snahu Jana II. Kazimíra Vasy získat vojenskou pomoc císaře dokládá dochovaná korespondence Jana Adolfa ze Schwarzenberku. V dopise z 18. srpna 1656 oslovil

¹⁰⁰⁾ Zápisky v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku z 13.-15. dubna 1657. K sňatku Leopolda I. se španělskou infantkou blíže Wenceslao R. de VILLA-URRUTIA, *Relaciones entre España y Austria durante el reinado de la emperatriz doña Margarita, Infanta de España, esposa del emperador Leopoldo I*, Madrid 1905, s. 60-69; Rostislav SMÍŠEK, *Důvěra nebo nenávisť? Obraz Španěla v korespondenci císaře Leopolda I. s knížetem Ferdinandem z Dietrichsteina*, Časopis Matice moravské 123, 2004, s. 47-76; TÝŽ, „*Quod genus hoc hominum*“: *Margarita Teresa de Austria y su corte española en los ojos de los observadores contemporáneos*, in: José Martínez Millán – Rubén González Cuerva (edd.), *La Dinastía de los Austria. Las relaciones entre la Monarquía Católica y el Imperio II*, Madrid 2011, s. 909-952; TÝŽ, *Střední Evropa a Španělsko v polovině 17. století. Markéta Tereza Španělská a její španělský hofštát očima soudobých pozorovatelů*, Český časopis historický 109, 2011, s. 397-431.

¹⁰¹⁾ Antoni WALEWSKI, *Historja wyzwolonej Rzeczypospolitej wpadającej pod jarzmo domowe za panowania Jana Kazimierza (1655-1660)* I-III, Kraków 1870; Kazimierz LEPSZY (ed.), *Polska w okresie drugiej wojny północnej 1655-1660* I-II, Warszawa 1957; Johannes KUNISCH, *Fürst, Gesellschaft, Krieg. Studien zur bellizistischen Disposition des absoluten Fürstenstaates*, Köln-Weimar-Wien 1992, s. 43-82; Robert I. FROST, *After the Deluge. Poland-Lithuania and the Second Northern War, 1655-1660*, Cambridge 2004.

¹⁰²⁾ Tamtéž, s. 53-70.

¹⁰³⁾ Alfred Francis PRIBRAM (ed.), *Die Berichte des kaiserlichen Gesandten Franz von Lisola aus den Jahren 1655-1660*, AÖG 70, 1887, s. 1-571, zde s. 211; Gotthold RHODE, *Kleine Geschichte Polens*, Darmstadt 1965, s. 276-278.

polský král nejvyššího hofmistra arciknížete Leopolda Viléma s prosbou o užší spolupráci, protože prý patřil k vlivným hodnostářům vídeňského dvora. Nijak nezastíral, že se Polsko-litevská unie dostala do nezáviděníhodné situace; ve svém boji proti silnému nepříteli zůstala osamocená. Pokud by Ferdinand III. včas neposkytl účinnou vojenskou podporu, údajně hrozil úplný zánik jednoho z tradičních a věrných spojenců Habsburků. Proto žádal Jana Adolfa ze Schwarzenberku o přimluvu u císaře i jeho bratra. Současně prosil šlechtice, aby poskytl pomoc provinciálovi jezuitského řádu v Litevském velkoknížectví Wojciechu Columnovi Cieciszewskimu, který mířil do Vídně s osobním poselstvím Jana II. Kazimíra Vasy.¹⁰⁴⁾

Prostřednictvím dopisů s císařským rezidentem v Polsko-litevském království Janem Kryštofem z Fragsteinu se Jan Adolf ze Schwarzenberku přesvědčil o nutnosti zásahu armády Ferdinanda III.¹⁰⁵⁾ Navíc se koncem roku 1656 objevilo na obzoru nové nebezpečí, neboť sedmihradský kníže Jiří II. Rákóczi uzavřel 6. prosince 1656 koaliční smlouvu se švédským králem Karlem X. Gustavem a v lednu 1657 vpadl do Polska.¹⁰⁶⁾ Podle svědectví hraběte ze Schwarzenberku se sedmihradský velmož choval oproti Švédům jako naprostý barbar, protože jeho vojsko vše pustošilo a vypalovalo.¹⁰⁷⁾ Pod tlakem okolností a po zdoluhavých jednáních tajné rady se nakonec císař rozhodl „mit ganzer macht zu assistiren“ a přislíbil poslat polskému panovníkovi 4 000 vojáků.¹⁰⁸⁾ K ratifikaci alianční dohody mělo podle Jana Adolfa ze Schwarzenberku dojít 30. března 1657, mezi devátou a desátou hodinou dopoledne, kdy kníže z Auersperku předložil text smlouvy Ferdinandovi III. k podpisu.¹⁰⁹⁾

¹⁰⁴⁾ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, fasc. 373. K osobě Cieciszewskiho blíže A. WALEWSKI, *Historya wyzwolenia Polski* II, s. 50.

¹⁰⁵⁾ O tom například list Jan Kryštofa z Fragsteinu Janu Adolfovi ze Schwarzenberku z 28. dubna 1657. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, fasc. 373. Ludwig BITTNER – Lothar GROSS (edd.), *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem westphälischen Frieden (1648) I 1648-1715*, Oldenburg-Berlin 1936, s. 159.

¹⁰⁶⁾ G. RHODE, *Kleine Geschichte Polens*, s. 276-278; K. KELLER – A. CATALANO (edd.), *Die Diarien und Tagzettel* VI, s. 300, 302, 304; 325; Marcell KOSMAN, *Dějiny Polska*, Praha 2011, s. 157.

¹⁰⁷⁾ Zápis v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku z 20. dubna 1657 v edici.

¹⁰⁸⁾ Alfred Francis PRIBRAM, *Franz Paul Freiherr von Lisola (1613-1674) und die Politik seiner Zeit*, Leipzig 1894, s. 119-120; G. MECENSEFFY, *Im Dienste dreier Habsburger*, s. 407-411; R. I. FROST, *After the Deluge*, s. 86-105.

¹⁰⁹⁾ Zápis v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku z 30. března 1657 v edici. K tomu také Ferdinand HIRSCH, *Der österreichische Diplomat Franz von Lisola und seine Thätigkeit während des Nordischen Krieges in den Jahren 1655-1660*, *Historische Zeitschrift* 60, 1888, s. 468-498, zde s. 489; A. F. PRIBRAM, *Franz Paul Freiherr von Lisola*, s. 98-99.

Slíbenou poporu však oddálila smrt syna Ferdinanda II., následné pohřební slavnosti a nástup Leopolda I. na trůn. K obnovení vzájemných jednání došlo až na popud arciknížete Leopolda Viléma 16. dubna 1657.¹¹⁰⁾ Jeho jménem se o čtyři dny později – 20. dubna 1657 – vydal k polskému vyslanci ve Vídni Janu Andrzejemu Morstini Jan Adolf ze Schwarzenberku, aby blíže ohledal aktuální situaci v Polsko-litevské unii a seznámil se s názory Jana II. Kazimíra Vasy.¹¹¹⁾ Průběh vzájemného rozhovoru si však hrabě ze Schwarzenberku do svého deníku nezaznamenal. Mnohem více jej zaujal symbolický rozměr návštěvy polského diplomata, během které vystupoval jako přímý zástupce poručníka Leopolda I. Na stránky diáře si proto neváhal zapsat, že ho Jan Andrzej Morstin přijal na hlavním schodišti paláce, v němž byl ubytován, a při rozloučení jej doprovodil až k vozu.¹¹²⁾ Takto strukturovaný zápis může sloužit jako pozoruhodný prostředek symbolické komunikace šlechtice se svým okolím i s dalšími čtenáři deníku. Každá ze svrchu zmiňovaných prostor měla svou symbolickou hodnotu a vypovídala o mocenském postavení hostitele i návštěvníka. Čím blíže navštívený vyšel k vozu příchozího, tím větší společenský význam návštěvě přikládal.¹¹³⁾

Souběžně s jednáním s polským vyslancem v metropoli habsburského soustátí probíhala zdoluhavá rokování v tajné radě o podobě pomoci.¹¹⁴⁾ S konečným výsledkem seznámili Jana Andrzejemu Morstina Jan Weikard z Auersperku, Arnošt z Oettingenu a Jan Ferdinand Portia 26. dubna 1657. Vedle slíbených 4 000 vojáků nabídli ještě další ozbrojenou podporu. V průběhu vzájemného rozhovoru se obě strany rovněž dotkly otázky finančního zabezpečení válečného tažení, o něž se měla postarat polská strana. Ovšem vyslanec Jana II. Kazimíra Vasy poukázal na skutečnost, že zbídačená Polsko-litevská unie nemohla v žádném případě unést veškeré náklady, pouze jejich část.¹¹⁵⁾ Jak však naznačují zasedání tajné rady v následujících dnech, Leopold I. nehodlal v plné výši financovat vojenské tažení, které by si vyžádalo

¹¹⁰⁾ Zápis v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku z 16. dubna 1657 v edici.

¹¹¹⁾ Arcikníže Leopold Vilém se k vyslanci polského krále nemohl vydat osobně, neboť byl v té době upoután na lůžko ostrými bolestmi břicha. Zápis v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku z 20. dubna 1657 v edici.

¹¹²⁾ Tamtéž.

¹¹³⁾ Werner PARAVICINI (ed.), *Zeremoniell und Raum*, Sigmaringen 1997; Mark HENGERER, *Raum als Medium. Adelsgesellschaft, Hof und adelige Bestattung in der Frühen Neuzeit*, Mitteilungen der Residenzen-Kommission der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen 11, 2001, č. 1, s. 54-59.

¹¹⁴⁾ Záznamy v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku z 16.-25. dubna 1657 v edici.

¹¹⁵⁾ Zápisy v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku z 25. a 26. dubna 1657 v edici. G. MECENSEFFY, *Im Dienste dreier Habsburger*, s. 413-415.

více než 800 000 zlatých.¹¹⁶⁾ Navíc byl nucen společně s uherskými stavy naverbovat 3 000 až 4 000 mužů k obraně severovýchodní části Uher proti armádě sedmihradského knížete Jiřího II. Rákócziho.¹¹⁷⁾ Na druhou stranu si tajná rada v čele s Leopoldem I. a arciknížetem Leopoldem Vilémem dobře uvědomovala tíživou situaci Jana II. Kazimíra Vasy i nutnost snížit své požadavky. Proto se nakonec rozhodla finančně podílet na chystaném vojenském tažení.¹¹⁸⁾

Vedle neshod ohledně finančního zabezpečení císařské armády během jejího tažení do Polska došlo rovněž k názorovému rozkolu v otázce vrchního velení. Volba Leopolda I., arciknížete Leopolda Viléma a tajných radů nakonec padla na zkušeného polního maršála Melchiora z Hatzfeldu a Gleichenu.¹¹⁹⁾ Polská strana však poukázala na příliš vysoký věk válečníka, který se narodil již roku 1593. Naopak žádala, aby se vedení ujal někdo mladší. Vyslanec Jana II. Kazimíra Vasy navrhoval Hannibala Gonzagu či jeho bratra Camilla, Raimonda Montecuccoliho, Ludvíka Raduita de Souches, případně Jana Šporka.¹²⁰⁾ V tomto případě však Vídeň neustoupila a prosadila si Melchiora z Hatzfeldu a Gleichenu.¹²¹⁾

Deníkové záznamy hraběte ze Schwarzenberku rovněž reflektují snahu obou Habsburků a jejich rádců získat na pomoc Polsko-litevské unii i další evropské mocnosti. Již od konce roku 1656 probíhala horečnatá jednání s dánským králem Frederikem III., jenž toužil „*an die Schweden sich zu revangiren*.“¹²²⁾ V průběhu zasedání tajné rady, které se uskutečnilo 17. dubna 1657 u Jana Weikarda z Auersperku,

¹¹⁶⁾ Záznamy v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku z 30. dubna a 2. května 1657 v edici.

¹¹⁷⁾ Zápisy v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku z 29. dubna a 3. května 1657 v edici.

¹¹⁸⁾ O přesné výši finanční pomoci se však hrabě ze Schwarzenberku na stránkách svého diáře nezmínil. Srov. záznamy v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku z 2. a 3. května 1657 v edici.

¹¹⁹⁾ Zápis v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku z 26. dubna 1657 v edici. Srov. Julius KREBS, *Aus dem Leben des kaiserlichen Feldmarschalls Grafen Melchior von Hatzfeld*, Breslau 1926.

¹²⁰⁾ Zápis v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku z 30. dubna 1657 v edici. K těmto osobám stručně Antonio SCHMIDT-BRENTANO, *Kaiserliche und k. k. Generale (1618-1815)*, Wien 2006, s. 58, <<http://oesta.gv.at/DocView.axd?CobId=23130>>.

¹²¹⁾ Srov. množství dopisů Melchiora z Hatzfeldu a Gleichenu, které během vojenského tažení do Polska roku 1657 adresoval Janu Adolfovi ze Schwarzenberku. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, fasc. 373.

¹²²⁾ Zápis v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku ze 17. dubna 1657 v edici. Srov. G. MECENSEFFY, *Im Dienste dreier Habsburger*, s. 410; Robert I. FROST, *The Northern Wars. War, State and Society in Northeastern Europe, 1558-1721*, Harlow 2000, s. 180; L. HÖBELT, *Ferdinand III.*, s. 391-392, 403-405; K. KELLER – A. CATALANO (edd.), *Die Diarien und Tagzettel VI*, s. 314.

nastínil dánský vyslanec ve Vídni Christoffer Sehested záměr svého panovníka vyslat do boje proti Švédům 35 000 pěších vojáků a 40 válečných lodí.¹²³⁾ Z toho důvodu Leopold I. s arciknížetem Leopoldem Vilémem vyslali do Dánska ještě v průběhu května vlastního diplomata – Johanna z Goëssu, jenž se měl blíže seznámit s úmysly Frederika III. Až na základě jeho postřehů by se v budoucnu přistoupilo k uzavření nějaké dohody či smlouvy.¹²⁴⁾

Slovo závěrem

Deník Jana Adolfa ze Schwarzenberku z 28. března až 15. května 1657 poskytuje zajímavý materiál k průniku do myšlenkového světa raně novověké společnosti vídeňského dvora a umožňuje poznat její složitý hodnotový žebříček. Nadto nabízí jeden z dílčích pohledů na metody osobní reprezentace panovníka i konkrétního urozeného jedince v polovině 17. století. Jan Adolf ze Schwarzenberku se stylizoval do role jedné z nejmocnějších osob u vídeňského dvora, která se každodenně pohybovala v bezprostřední blízkosti císařské rodiny a podílela se na důležitých politických rozhodnutích.¹²⁵⁾ Za sepsáním událostí, jež provázely úmrtí Ferdinanda III. a nástup jeho syna Leopolda I. na trůn, je možné spatřovat právě vizualizaci postavení a moci Jana Adolfa ze Schwarzenberku. Takový postup lze považovat za určitý způsob osobní (re)prezentace raně novověkého velmože. Detailní popis totiž v sobě skrývá symbolické poselství určené budoucím generacím. Písemným svědectvím ozřejmil potomkům i dalším případným čtenářům této písemnosti vlastní distinktivní postavení v hierarchicky uspořádané společnosti císařského dvora. Současně tím stavěl na odív svoji pevnou mocenskou pozici a zvěřejňoval vlastní politické ambice. Stručné zachycení (ne)každodenního života v Hofburgu v březnu až květnu 1657 rovněž sloužilo jako vhodný a výmluvný motivační prostředek. Mladým Schwarzenberkům poskytovalo inspiraci, jakého společenského postavení by mohli v budoucnu

¹²³⁾ Zápis v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku ze 17. dubna 1657 v edici. Srov. L. HÖBELT, *Ferdinand III.*, s. 404.

¹²⁴⁾ Záznam v deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku z 10. května 1657 v edici. L. BITTNER – L. GROSS (edd.), *Repertorium I*, s. 133.

¹²⁵⁾ Michael KAISER – Andreas PEČAR, *Reichsfürsten und ihre Favoriten. Die Ausprägung eines europäischen Strukturphänomens unter den politischen Bedingungen des Alten Reiches*, in: titíž (edd.), *Der zweite Mann im Staat*, s. 9-19, zde s. 11-14; Jacques LE GOFF, *Paměť a dějiny*, Praha 2007, s. 72.

dosáhnout a jaké vážnosti by se jim v očích raně novověké společnosti dostalo, jestliže by poslouchali dobře míněné rady rodičů a kráčeli ve šlépějích svých předků.¹²⁶⁾

Úzké napojení Jana Adolfa ze Schwarzenberku na jednotlivé členy vládnoucího rodu, zejména však na arciknížete Leopolda Viléma, se projevovalo i jiným způsobem. Podrobné písemné zachycení průběhu umírání Ferdinanda III. hrálo v myšlení samotného šlechtice ještě další důležitou úlohu. V očích čtenářů deníkových záznamů se chtěl prezentovat jako důvěrný znalec rodinných problémů císařské rodiny, poněvadž vynášel na světlo skutečnosti, které byly známe pouze úzce ohraničené skupině osob u vídeňského dvora.¹²⁷⁾ Ovšem nebyla to pouze nepatrná vzdálenost k členům habsburského rodu, jež dodávala hraběti ze Schwarzenberku ve společnosti císařského dvora pocit výlučnosti. Tuto skutečnost dotvářel také početně omezený okruh osob, s nimiž se šlechtic pravidelně setkával. V naprosté většině případů šlo o nejvyšší dvorské úředníky, členy poradního orgánu císaře a zpovědníky, neboť pouze jim příslušelo privilegium neustále se pohybovat v bezprostřední blízkosti rodiny panovníka. Již to samo o sobě odráželo mimořádné postavení nejvyššího hofmistra arciknížete Leopolda Viléma u vídeňského dvora.¹²⁸⁾ To, že si dovolil vybírat, s kým se bude stýkat, vyplývalo z místa Jana Adolfa ze Schwarzenberku v čele dvora mladšího bratra Ferdinanda III. a od 2. dubna 1657 poručníka Leopolda I. Pro mnohé vysoké dvorské úředníky byl vyhledávanou osobou, protože jeho doporučení mohlo sehrát rozhodující roli při získání audience či přímluvy u arciknížete Leopolda Viléma.¹²⁹⁾

Na stránkách svého deníku se však Jan Adolf ze Schwarzenberku nesnažil zviditelnit pouze vlastní společenské postavení. Stranou pozornosti neponechal ani propagaci císařského majestátu Ferdinanda III.¹³⁰⁾ Syn Ferdinanda II. je v podání hraběte ze Schwarzenberku vyobrazen jako pravý křesťanský vládce a dobrý katolík, který si včas uspořádal veškeré pozemské záležitosti a skonal „dobrou smrtí.“ Před-

¹²⁶⁾ Barbara STOLLBERG-RILINGER, *Symbolische Kommunikation in der Vormoderne. Begriffe – Thesen – Forschungsperspektiven*, Zeitschrift für historische Forschung 31, 2004, s. 489-527, zde s. 514-515.

¹²⁷⁾ H. TERSCH, *Österreichische Selbstzeugnisse*, s. 3; M. SCHEUTZ – H. TERSCH, *Individualisierungsprozesse*, s. 51

¹²⁸⁾ A. SOMMER-MATHIS, *Theatrum und Ceremoniale*, s. 513.

¹²⁹⁾ A. PEČAR, *Die Ökonomie der Ehre*, s. 162.

¹³⁰⁾ Ke konstrukci obrazu Ferdinanda III. blíže Ruprecht WIMMER, *Habsburger Kaiserpanegyrik in den Dramen des Nikolaus von Avancini S.J.*, in: Pierre Béhar – Herbert Schneider (edd.), *Der Fürst und sein Volk. Herrscherlob und Herrscherkritik in den habsburgischen Ländern der frühen Neuzeit*, St. Ingbert 2004, s. 45-68, zde zejména s. 49-52; Andrew H. WEAVER, *Sacred Music as Public Image for Holy Roman Emperor Ferdinand III: Representing the Counter-Reformation Monarch at the End of the Thirty Years War*, Farnham 2012.

zvěst blížícího se skonu navíc doprovázela nadpřirozená znamení, jež soudobí pozorovatelé pokládali za zvláštní projev boží milosti. Ne nadarmo nejvyšší hofmistr arciknížete Leopolda Viléma zdůraznil tyto dvě skutečnosti. Náboženství a zesílené niterné pouto k Bohu tvořily nedílnou součást habsburské koncepce legitimacy vlády. Tento vztah charakterizovalo především božské vyvolení, díky kterému Habsburkové vynikali nad ostatní panovnické rody jako příkladná katolická dynastie.¹³¹⁾ Přítomnost božích znamení předcházejících smrti navíc měla podtrhnout posvátné postavení císaře. V myšlení současníků mohla sloužit jako jakési viditelné osvědčení, že si jeho věrný služebník Ferdinand III. v průběhu svého pozemského života svědomitě splnil veškeré závazky vůči Nejvyššímu.¹³²⁾

Ediční poznámka

Dochovaný rukopis, který je autografem Jana Adolfa ze Schwarzenberku, je uložen ve Státním oblastním archivu Třeboň, oddělení Český Krumlov, v Rodinném archivu Schwarzenberků. Tvoří ho 12 papírových dvojlistů o velikosti 30 (výška) × 42 centimetrů. Deníkové záznamy šlechtice se nacházejí vždy na pravé polovině listu, vlevo vyhradil místo pozdějším komentářům, doplňkům a korekturám. Veškerý text v deníku je psán německou novogotickou kurzívou. Pouze v případě latinských a italských vpisků použil hrabě ze Schwarzenberku humanistické písmo. Text pramene k edici byl připraven v úplném znění, s maximálním respektem k jeho originálnímu členění. Veškeré zápisy jsou řazeny den po dni, měsíc po měsíci. Při sestavování zásad pro přípravu edice autor přihlédl k výjimečnosti samotného pramene, jenž vyžadoval osobitý přístup z hlediska paleografického i jazykového.¹³³⁾ Hlavním cílem edice byla snaha o uchování původní fonetické podoby textu a jeho vyjádření pomocí prostředků moderní grafiky. Jinou překážkou pro stanovení jednotných zásad představuje prolínání více jazyků. Vedle hlavního jazyka – němčiny, se v deníku vyskytují italské a latinské vpisky. Při přepisu textu proto byly plně respektovány

¹³¹⁾ Anna CORETH, *Pietas Austriaca. Ursprung und Entwicklung barocker Frömmigkeit in Österreich*, München 1992²; Laura Lynne KINSEY, *The Habsburgs at Mariazell: Piety, Patronage, and Statecraft, 1620-1760*, Los Angeles 2000.

¹³²⁾ Alexander JENDORFF, *Katholische Barockfrömmigkeit im Spiegel des Müllerschen Diariums*, in: Katrin Keller – Martin Scheutz – Harald Tersch (edd.), *Einmal Weimar – Wien und retour. Johann Sebastian Müller und sein Wienerbericht aus dem Jahr 1660*, Wien-München 2005, s. 211-229, zde s. 214-215.

¹³³⁾ František ROUBÍK, *Pravidla pro vydávání historických pramenů pro novější dějiny (16.-20. století)*, Archivní časopis 7, 1957, s. 59-65; Ivan ŠTOVÍČEK a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.-20. století pro potřeby historiografie*, Praha 2002.

zvláštnosti každé z výše zmíněných řečí, které jsou odrazem jejich historického vývoje. K transkripci německého, italského i latinského textu přistoupil autor ve snaze o maximální respektování jejich specifických rysů moderně, podle nejnovějších edičních zásad pro vydávání raně novověkých pramenů.¹³⁴⁾

Pro snadnější porozumění obsahové náplni pramene došlo k úpravě grafemiky. U německy psaného textu byla největší pozornost věnována distribuci grafémů <i-j-y> a <u-v-w>, které mohly mít funkci samohlásky i souhlásky.¹³⁵⁾ Grafémy <i> a <j> byly ponechány v té formě, v níž se v textu vyskytovaly. Společně alternují především na začátku slov na místě souhlásky, kde se vedle sebe objevují tvary „*iahr*“ i „*jahr*.“ Grafém <y> ve smyslu ligatury <ij> byl rozepsán jako <ii> („*maii*“). Pokud byl součástí diftongu <ey-ay> byl ponechán („*bey*“, „*zwey*“). Grafém <v> byl při přepisu, pokud stál na začátku slova ve funkci samohlásky, nahrazen grafémem <u> („*uns*“ namísto „*vns*“). Grafém <w> jako součást dvojhlásky nahradil grafém <u> („*feuer*“ namísto „*fewer*“, „*neu*“ namísto „*new*“).

V případě latinského textu byly podle výslovnosti upraveny grafémy <u> a <v> („*unguenta*“ místo „*vnguenta*“). Grafém <y> ve smyslu ligatury <ij> byl rozepsán jako ii („*negotii*, *Gregorii*“). U italského textu Jana Adolfa ze Schwarzenberku byla jednotlivá písmena přepisována v zásadě beze změn. To platí i v případě variant jednoho slova či vlastního místního jména. Apostrof byl užit v souladu se současným pravopisem u elize koncového vokálu <a-e-i> („*l'imperatore*“ místo „*limperatore*“).

Všechny zkratky užívané v editovaném prameni byly rozepisovány bez upozornění.¹³⁶⁾ Pouze konvenční zkratka měnové jednotky *Floren/Florin* (zlatý) – *fl.* – zůstala v nezměněné podobě. V případě nejasnosti či nejednoznačnosti při transkripci

¹³⁴⁾ Při přípravě edičních pravidel autor také vycházel z některých edic raně novověkých písemností, vydaných do roku 2011: Barbara STOLLBERG-RILINGER (ed.), *Das Hofreisejournal des Kurfürsten Clemens August von Köln 1719-1745*, Siegburg 2000; K. KELLER – M. SCHEUTZ – H. TERSCH (edd.), *Einmal Weimar*; Miroslava DURAJOVÁ – Rostislav SMÍŠEK (edd.), *Hieronymus der Ältere Schlick: Das Tagebuch. Eine Selbstdarstellung aus den Jahren 1580-1582*, České Budějovice 2008; Grete KLINGENSTEIN – Eva FABER – Antonio TRAMPUS (edd.), *Europäische Aufklärung zwischen Wien und Triest. Die Tagebücher des Gouverneurs Karl Graf von Zinzendorf 1776-1782 I-IV*, Wien-Köln-Weimar 2009; K. KELLER – A. CATALANO (edd.), *Die Diarien und Tagzettel I-VII*.

¹³⁵⁾ K edičním pravidlům pro vydávání německy psaných raně novověkých pramenů podrobněji Oskar REICHMANN, *Zur Edition frühneuhochdeutscher Texte*, *Zeitschrift für deutsche Philologie* 97, 1978, s. 337-361; Christa BAUFELD, *Kleines frühneuhochdeutsches Wörterbuch*, Tübingen 1996, s. 26-29; I. ŠTOVÍČEK a kol., *Zásady*, s. 61-62; Hans Wilhelm ECKHARDT – Gabriele STÜBER – Thomas TRUMPP, „*Thun kund und zu wissen jedermänniglich*.“ *Paläographie – Aktenkunde – Archivalische Textsorten*, Neustadt an der Aisch 2005, s. 26-56.

¹³⁶⁾ Rozepisovány byly rovněž početní údaje v podobě zlomků, v nichž se v čitateli vyskytovalo *m* – latinské označení pro 1000 a ve jmenovateli číselný údaj („*50 000 fl.*“ místo „*m/50 fl.*“).

a užití netradičního slova editor použil obecně užívané symboly [?], [!]. Ve špičatých závorkách < > se naopak nachází přeškrtnutý čitelný text. Nečitelná přeškrtnutá místa jsou označena symbolem <###>. Kulaté závorky nemají žádný ediční význam a jsou součástí originálního textu. Další charakteristický znak textu představují četné vlastoruční opravy autora. Na tyto korektury není v edici výslovně upozorňováno; v textu je uvedena pouze opravená forma výrazu. Marginální a interlineární poznámky, které se v prameni hojně vyskytují a Jan Adolf ze Schwarzenberku graficky upozornil na jejich umístění v souvislém textu edice, byly kvůli lepšímu porozumění začleněny přímo do textu; označeny jsou normálním písmem. Do složených závorek {} byly naopak umístěny marginální poznámky, jimiž hrabě ze Schwarzenberku pouze stručně charakterizoval obsahovou náplň jednotlivých odstavců a částí textu. Ty sloužily urozenému jedinci ke snadnější a rychlejší orientaci v deníku.

Užívanou interpunkci editor stanovil druhotně, přičemž vychází ze současných pravidel, praktických nároků na přehlednost a oddělování myšlenkových celků.¹³⁷⁾ Používání velkých písmen v *Diarium sied des kaysers Ferdinandi III. zugenommener schwerer krankzeit und erfolgeren leidigen dondes fall 1657* značně kolísalo. Z toho důvodu se velká písmena v edici nacházejí pouze na počátku vět, u osobních a místních jmen. Jména osob i míst byla v textu ponechána v původní podobě, v poznámkách však editor uvedl jejich obvyklou podobu a doplnil bližší identifikaci. Aby poznámkový aparát nebyl zatížen zbytečným rozsahem, je totožnost osoby uvedena pouze jednou v každém dni. Jestliže se jméno identifikované postavy objevuje v daném dni několikrát a lze ji jednoznačně určit, je určena v poznámce jen při první příležitosti. V následujících případech již ne. K osobám a místům, jež se nepodařilo přesněji identifikovat, bylo připojeno příslovce pravděpodobně.¹³⁸⁾

¹³⁷⁾ I. ŠTOVÍČEK a kol., *Zásady*, s. 61-62.

¹³⁸⁾ Při identifikaci jednotlivých jmen uvedených na stránkách deníku Jana Adolfa ze Schwarzenberku z roku 1657 autor využil Constantin von WURZBACH, *Biographisches Lexicon des Kaiserthums Oesterreich enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche seit 1750 in den österreichischen Kronländern geboren wurden oder gelebt und gewirkt haben* I-LX, Wien 1856-1891; Thomas FELLNER – Heinrich KRETSCHMAYR, *Die Österreichische Zentralverwaltung. 1. Abt.: Von Maximilian I. bis zur Vereinigung der österreichischen und böhmischen Hofkanzlei (1749)* I, Wien 1907; L. BITTNER – L. GROSS (edd.), *Repertorium I*; Klaus MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen im Jahrhundert nach dem Westfälischen Frieden (1648-1740)*, Bonn 1976; Zoltán FALLENBÜCHL, *Die höchsten Würdenträger Ungarns 1526-1848*, Debrecen 1988; Jiří LOUDA – Michael MACLAGAN, *Lines of Succession. Heraldry of the Royal Families of Europe*, London 1995⁴; S. SIENELL, *Die Geheime Konferenz*; A. SCHMIDT-BRENTANO, *Kaiserliche und k. k. Generale*. Další práce, které byly využity při bližší identifikaci osob a lokalit, jsou citovány v poznámkovém aparátu k edici.

Diarium sied [!] des kaysers Ferdinandi III. zugenommener schwerer krankzeit und erfolgeren leidigen dondesfall 1657

[fol. 1] Nach dem ihre kaiserliche majestät¹⁾ höchstsehligen andenkens ungefehr 14 dag oder 3 wochen nach gluklicher ihr majestät der kaiserin,²⁾ so am 11ten februarii den erzherzogen Ferdinanden³⁾ zur welt gebracht, eine große bedrubnuß und schwermstigeitt (welche die meiste ministri, zu forderist aber die kayserin und ihr durchlaucht der erzherzog Leopolt Wilhelm,⁴⁾ bekummerlich wahrgenommen) <wahrgenommen> empfunden, seind sie entlich am [...] ⁵⁾ martii betlagerich und fast daglich an dem magenwehe und vomiti ubeler auf und kranker worden. NB: Diese afflictio animi ist auß der ursach entstanden, welche ihr kaiserliche majestät dem erzherzog und der kayserin entdeckt haben.

{28ten die krankheitt laßet sich anzurbeßeren} Biß auf den 28ten und 29., da sie außer gefahr zu sein, hofnung <gegeben> und zeichen gegeben.

{Polnische tractaten werden ratificirt} Am 30ten, so der karfreydag wahr, ist die ratification des tractats mitt Pohlen auf anbringen und begeren des fursten von Auersbergs,⁶⁾ der allein zu ihr kaiserlichen majestät an das bett gangen und die subscription regier[t] hatt, <umb> zwischen 9 und 10 uhren vormittag unterschrieben worden.

{Deterioration des kaysers zustandt} Auf dem nachmittag umb 3 uhren hatt ihr majestät zustand sich ganz verargert [!] und gefehrlich veranlaßet und ist stets biß in die nacht, da der schlaef entlich darzukommen, alleweil ubeler worden.

{29. Hofnung zu einigen beßerung} Am 29ten haben sie des morgens umb 7 uhren nach dem schlaef abermahlen <zu> zimliche kräfte erwiesen und hatt der

¹⁾ Ferdinand III. (1608-1657), v letech 1637-1657 římsko-německý císař.

²⁾ Marie Eleonora Gonzagová (1630-1686), dcera vévody Karla II. Gonzagy a jeho ženy Marie, třetí manželka císaře Ferdinanda III.

³⁾ Arcikníže Ferdinand Josef Alois (1657-1658), nejmladší syn Ferdinanda III. a jeho ženy Marie Eleonory Gonzagové.

⁴⁾ Arcikníže Leopold Vilém (1614-1662), mladší bratr císaře Ferdinanda III, v letech 1646-1656 místodržící ve Španělském Nizozemí, 1641-1662 velmistr Řádu německých rytířů, 1625-1662 biskup v Pasově, 1626-1662 biskup ve Štrasburku, 1628-1648 biskup ve Vratislavi a Halberstadtu, 1631-1638 arcibiskup v Magdeburku, 1637-1662 biskup v Olomouci.

⁵⁾ Číselný údaj v textu chybí.

⁶⁾ Jan Weikard z Auersperku (1615-1677), v letech 1655-1657 nejvyšší hofmistr Ferdinanda III., tajný rada.

doctor von dem Burg⁷⁾ aus befehl des oberen cammereren don Hannibal Gonzaga⁸⁾ mir in wehrender visitation der sepulcri, als ihre majestät der könig in Hungaren⁹⁾ und der erzherzog¹⁰⁾ eben in der Sankt <Spt so> Stephani kirchen¹¹⁾ wahren, die freidige zeittung gebracht, dass es mitt ihre majestät sich notabilmente gebeßert habe. {Patris Gregorii warnung, so einer revelation einlig [!] gesehen und wan mir da vorgeachtet worden} Nachdem aber wir balt darnach zu denen capucineren¹²⁾ gekommen, hat der pater Gregorius¹³⁾ mir [fol. 2] ins ohr gesaget, dass die notturft erforderen, das ihre kaiserlichen majestäten dero conscienz sich zu versichern erinnert und dero dispositiones, die sie zu machen haben, möchten bedacht seyen, weilen es am folgenden dag spaet sein würde. Und obgleich ich die nachricht und guette zeittung, die des fals der dominus von der Borg¹⁴⁾ gebracht, hetten ihme vorgestellt, <p> so hatt er doch constanter replicirt, l'imperatore sta molto male et lo dico a vostra eccellenza afinche sua altezza ne sia avisato et l'imperatore faccia le sue dispositioni presto, <ne anche> perche domani sara tardi, welches gedachter pater mitt solcher constantia ungeacht meiner contradiction bestetiget <das> und mitt solcher manier vorbracht hatt, daß ich es anderst nicht als pro revelatione achten könne, und derowegen denen <es> seiner durchlaucht (wie auch geschehen) eben solches zu entdecken ersuchen. Volgens aber per mio discarico dem spanschen gesanten marches de la Fuente¹⁵⁾ und dem herrn grafen Trautson,¹⁶⁾ ihr durchlaucht aber dem fürsten von Auersberg¹⁷⁾ erzelet und referirt habe.

⁷⁾ Pravděpodobně Rumolt von der Borch, osobní lékař arciknížete Leopolda Viléma a později císaře Leopolda I. Srov. Zdeněk KALISTA (ed.), *Korespondence císaře Leopolda I. s Humprechtem Janem Černínem z Chudenic I (Duben 1660-září 1663)*, Praha 1936, s. 145, 170, 171.

⁸⁾ Hannibal Gonzaga (kolem 1602-1668), v letech 1655-1657 nejvyšší komorník Ferdinanda III.

⁹⁾ Leopold I. (1640-1705), syn Ferdinanda III. a jeho ženy Marie Anny Španělské, v letech 1658-1705 římsko-německý císař.

¹⁰⁾ Arcikníže Leopold Vilém.

¹¹⁾ Katedrála svatého Štěpána ve Vídni.

¹²⁾ Kostel kapucínů na Neuen Marktu ve Vídni.

¹³⁾ P. Gregor byl v roce 1657 kvardiánem kapucínského kláštera ve Vídni. Srov. R. SCHREIBER, „*Gnedigster Herr und vilgeliebter Herr Bruder ...*“, s. 44, pozn. 34.

¹⁴⁾ Pravděpodobně Rumolt von der Borch.

¹⁵⁾ Don Gaspar de Teves y Guzman, markýz de la Fuente (1608-1678), v letech 1656-1661 španělský vyslanec u císařského dvora ve Vídni.

¹⁶⁾ Jan František Trautson (1609-1663), v letech 1648-1663 tajný rada.

¹⁷⁾ Jan Weikard z Auersperku.

{Die letzte willen und disposition des kaysers wird durch den spanschen gesanten sollicitirt} *Interim hat der spanscher pottschafter¹⁸⁾ (wie vernunftet worden) stark insistirt, das man ihre kaiserliche majestät zu einer disposition über das zeitliche ermahnen, und absunderlich ihr durchlaucht solches verrichten solten. Ihr durchlaucht aber haben solches ohne die kayserlichen ministris darüber zu consultiren und die formam, wie es anzubringen undt was in materia ipsa ihr majestät zu rahten seye, von den rächten zu vernemmen, nicht über sich nemmen wollen. Es ist aber befunden worden, dass zu aufrichtung eines formlichen testaments die zeitt zu kurz <sein> und consequenter gefährlich sein würde. Nicht allein diese sach bey ihr majestät, ob timorem mortis noch zur zeitt anzubringen, sondern auch einn imperfectes werk in re tanti momenti zu procuriren. Darumb haben ihr durchlaucht die errinnerung zu denen zwaren entschloßen, doch sich vorgenommen, es moderatissime zu insinuiren und absunderlich zu praecaviren, das [fol. 3] kaiser ihr majestät ungleiche und gefehrliche suggestiones in tal frangenti anhaim geben <ma> möge. Wie dan der furst von Auersberg ihr durchlaucht zu versichern geben, dass, wan sie nur die proposition gedauern haben würden, so dörfften vernunftlich ihr majestät ihnen auch hienein ruefen, und als dan wolte er in gegenwart ihr majestät und ihr durchlaucht dem secretario Bucher¹⁹⁾ schon in die fehder dictiren, was zu duen seyn. Auf dem abend zwischen zehen und elf uhren hatt es sich alle weil schlechter mitt ihr mayestät ansehen lassen, und dero wegs die kayserin auf ihr durchlaucht einrahten bewogen worden, ihr majestät zu der beicht und communion zu ermachten, welches ihr kaiserliche majestät auch gar guettwillich angehört und resolvirt.*

Nach errichteter beicht und communion, so zwischen 10 und 11 uhren in der nacht geschehen, hatt der beichtvatter pater Gans²⁰⁾ ihrer kaiserlichen majestät gerahten, letzten willen zu declariren. Und als sie sich darzu willich erkleret, haben sich der altisten sohn, der könig in Hungaren,²¹⁾ wie auch die kayserin²²⁾ und der erzherzog Leopold Wilhelm²³⁾ vorgefordert und die kayserin dem könig recommandirt, ihr durlaucht aber committirt, das sie über beede die handhalten der kayserin kein unrecht wiederfahren lassen, dem könig aber (am <dessen> dero tutela <ihro> ohne das zu haben zu stunden) sich absunderlich bevolen <und> halten und demselben mitt raht und dort beystehen solten. Und dieses, nebenst etzlichen [!] anderen puncten,

¹⁸⁾ Don Gaspar de Teves y Guzman, markýz de la Fuente.

¹⁹⁾ Jan Jiří Bucher (Pucher), sekretář tajné rady, v letech 1657-1665 dvorský válečný rada.

²⁰⁾ Johannes Gans S. J., zpovědník Ferdinanda III. Srov. M. KNEIDINGER – P. DITTINGER, *Hoftrauer*, s. 531.

²¹⁾ Leopold I.

²²⁾ Marie Eleonora Gonzagová.

²³⁾ Arcikníže Leopold Vilém.

haben sie zu declarirung ihres letzteren willens seiner durchlaucht angezeigt, sie aber nechst berufung einiger geheimben rächten und des hofkantzleren²⁴⁾ zu papier bringen, und ihre majestät <vorlesen> in beywesen [fol. 4] des fursten von Auersberg,²⁵⁾ des graf Kurzen,²⁶⁾ graf Trautsohn,²⁷⁾ mein, des grafen von Schwarzenberg,²⁸⁾ don Hannibal Gonzaga,²⁹⁾ grafen Porzia,³⁰⁾ und grafen Gavriani,³¹⁾ das hierzu berufenen zeugen vorlesen und approbiren, auch durch den hofkantzleren grafen Hans Jachem von Seisendorf³²⁾ und secretario Schiedenitz³³⁾ unterschreyben lassen, {1.º aprilis} welche subscription ehest zwischen 4 und 5 uhren des morgens am 1ten april, so der osterdag wahre, (weilen <das concept> es zweymahl <abge> eins zum concept, <widerumb> das andere in solemni forma abgeschrieben werden müssen) geschehen können.

An gedachtem heyligen osterdag haben ihr majestät die heylige ohlung <emp> auf dem nachmittag gegen 4 uhren mitt dero guetter beliebung empfangen, in dero schwachheitt in länger in mehr zu genommen, und sie gleich zu drey verschiedenen mahlen dero herrn bruderen den ertzherzog Leopold Wilhelm, welcher fest dag und nacht im zimmer aufgewartet, zu sich erforderen lassen. So haben sie doch bey dessen erscheinung dero begeren nicht eröfnen können oder vielleicht <bereits> in solcher schwacheitt die vorigen gedanken undt intentiones vergeßen gehabt. Und ist selbiger abendt und nacht gleichsam in agone, oder doch ohne alle hofnung der convalescens, und mittzusprechen des patris Horst,³⁴⁾ procuratoris im profeshauß,³⁵⁾

²⁴⁾ Jan Jáchym ze Sinzendorfu († 1665), v letech 1656-1665 rakouský dvorní kancléř.

²⁵⁾ Jan Weikard z Auersperku.

²⁶⁾ Ferdinand Zikmund Kurz ze Senftenau (1592-1659), v letech 1640-1659 tajný rada a 1637-1659 říšský místokancléř.

²⁷⁾ Jan František Trautson.

²⁸⁾ Jan Adolf ze Schwarzenberku.

²⁹⁾ Hannibal Gonzaga.

³⁰⁾ Jan Ferdinand Portia (1605/1606-1665), od roku 1652 nejvyšší hofmistr Leopolda I.

³¹⁾ Friedrich Cavriani (1597-1662), v letech 1655-1662 nejvyšší hofmistr Marie Eleonory Gonzagové. Srov. K. KELLER, *Hofdamen*, s. 257.

³²⁾ Jan Jáchym ze Sinzendorfu.

³³⁾ Gregor ze Schidenitz (kolem 1604-1678), od roku 1637 sekretář tajné rady.

³⁴⁾ Hermann Horst S. J. (1600-1675), v letech 1649-1655 zpovědník vdovy po Ferdinandu II. – Eleonory Gonzagové a v letech 1666-1675 zpovědník vdovy po Ferdinandu III. – Marie Eleonory Gonzagové. R. SCHREIBER, „*Gnedigster Herr und vilgeliebter Herr Bruder ...*“, s. 44.

zugebracht worden. Gegen mitternacht ist in der also genanter welschen kuchel unter der kayserin quartier unversehens ein starkes feuer angegangen [fol. 5] und nicht allein die kuchel in wendich mitt einer extraordinari großer flammen, so zum fenster feehren auß biß an die fenstern dem oberigen ga[r]tens geschlagen, gebrant, sunderen auch der camin oben zum dach hehrauß ein solches feuer ausgeworfen, das man anderst nicht glauben können, das die ganze burg³⁶⁾ im rauch aufgehen <wür> und wir obligirt sein würden, den agonisirenden kayser in solchem zustandt zu transportiren. Es ist aber solches feuer durch assistens der wacht auf dem burgplatz, und der vielen leutte, welche wegen des kaysers krankheit zu hoef wahren, balt gestilt <werden>. Immittels aber da vorgehalten worden, dass solches ein omen seyn, das wegen doetlichen abgang dieses loblichen kaysers ein starkes feuer angezündet, doch mitt der hulf gottes wiederumb gestilt werden solle. Man hatt auch vorgeben, dass gleich, wie in der fasnach kurz zu foresen die kayserin mitt dem erzherzog Ferdinando³⁷⁾ niederkommen, einer von denen zu hoef verhandenen großen adeler ein ey geleet, also bey diesem bedrübten dondesfall einer von gedachten adeler verwertet seyen.

{2. april} Am 2ten aprilis <gegen> zwischen 4 und 5 uhren des morgens seind ihre kaiserliche majestät, (in deme <###> eben der prister das heylige ambt der meß pro agonisantibus geendiget und die benediction gegeben) durch einen sanften doet ohne alle bewegung des leibes dero sehl ihrem erschepfer übergeben <###>, worauf ihr majestät der könig in Hungarn³⁸⁾ sich als balt in dero zimmer retirirt [fol. 6] und zur ruhe begeben. Ihr durchlaucht der ertzherzog³⁹⁾ aber haben noch eine meß pro defuncto gehöret und folgens in etwas zu ruhen sich aufs bett (wie wol fast ohne schlorf) begeben, <sundern> iedoch balt wiederum aufgestandt und die nächtigste anordenungen zu machen angefangen. {eheste visit bey dem könig in Hungarn} Balt vor auf <dem nachmittag> haben sie ihr majestät den könig visitirt, derselben wegen deß bedrubten falls condolirt zu der angetreter erbschaft so vieler {compliment des erzherzogen} land und leutt gratulirt, und in allen dero treue assistenz offerirt. {des konigs antwort} Pro primis duobus hatt der könig gedanket, ad tertium geantwortet, das sie seine durchlaucht wie dero anderen vatteren consideriren däten, folgens haben seine durchlaucht des kaysers geheime schriften

³⁵⁾ Profesní dům jezuitů u kostela Am Hof ve Vídni

³⁶⁾ Hofburg, hlavní císařská rezidence ve Vídni.

³⁷⁾ Arcikníže Ferdinand Josef Alois.

³⁸⁾ Leopold I.

³⁹⁾ Arcikníže Leopold Vilém.

zu sich genommen. Dem fürsten von Auersberg⁴⁰⁾ als kayserlichem obersthofmeister die beobachtung des eußerlichen hofstatt, dem don Hannibal Gonzaga⁴¹⁾ aber, {custodia corporis} was die cammer und des kaysers corper anlanget recommandirt und anbefohlen. Die custodia aber ist zweyen cammereren und <alternative> denen zweyen guardihaubtleutten aufgedragen worden, welche letztere alternative bey der leicht bis zu dem begrebnus verblieben sein.

{<3. aprilis>} <Am diensdag, dritten aprilis, ist der vormittag mehrer teils in der kirchen zu gebracht worden> Auf dem nachmittag <aber> haben ihr durchlaucht teils rähte separatim <zu> befragen wollen, wie die regierung anzustellen, ob der könig in iezigem seinem 17ten iahr maiorennis <seyn, oder ob ratione tutelae ich war> oder die tutela zu unterfangen seyn. {Consultatio ministrorum, ob der <tute> könig pro maiorenni zu achten} Der fürst von Auersberg⁴²⁾ rahtet die tutelam alsbalt <zuunterfangen> anzutreten, dem grafen Porzia,⁴³⁾ königlichen obristhofmeister, saget er hinngegen, der könig⁴⁴⁾ solle die regierung fuhren, <gedl der> als balt nach der conferens mitt dem fürsten von Auersberg [fol. 7] seindt ihr durchlaucht von dero gewöhnlichen magen und kopfwehe dermaßen angegriffen worden, das sie die ubrige raht vor sich zu erforderen verhindert und impossibilitirt worden.

{3. aprilis} Des morgens <aber> fruhe am 3. aprilis zwischen 7 und 8 uhren hatt man von kayserlichem körper zu erofnen und zu balsemiren angefangen. Und selbigen vornemlich den magen und miltz seher man gelhaft und gleichsam kein bluet in allen aderen gefunden. Volgens <aber> ist die leich offentlig in der antecamera, wo der camin ist, exponirt und das volk durch das burgdohr hienein und durch das basteydohr wiederumb hienausgelassen, auf das die confusion verhuetet und die aus- und eingehende voneinander invicem nicht gehindert würden.

Selbigen <den 4. aprilis den folgende> dag <nemlich den 4. aprilis> haben ihr durchlaucht⁴⁵⁾ fast gantz im bett mitt schmerzzen und schwachheiten zugebracht.

{4. aprilis} Am 4ten haben ihr durchlaucht⁴⁶⁾ teils andere rahte ratione tutelae vorgefordert. Her graf Kurtz⁴⁷⁾ <####> suscipiendam censet, Trautsohn⁴⁸⁾ et Nostitz⁴⁹⁾

40) Jan Weikard z Auersperku.

41) Hannibal Gonzaga.

42) Jan Weikard z Auersperku.

43) Jan Ferdinand Portia.

44) Leopold I.

45) Arcikníže Leopold Vilém.

46) Srov. předchozí poznámka.

47) Ferdinand Zikmund Kurz ze Senftenau.

48) Jan František Trautson.

ambigui haerent. Ihr durchlaucht haben gegen abendt <zeigen> dem könig die vota gezeiget und <begeres> des Porzia⁵⁰⁾ meinung begeret, der es schriftlich zu duen versprochen.

{5. aprilis} Gegen <vor oder nachmittag> mittag am 5. aprilis uber<sche>gibt <es> der Porzia⁵¹⁾ sein votum schriftlich. Nachmittag begert er ad mandandum wiederumb zuruk und concludirt endtlich suscipiendam a serenissimo archiduce⁵²⁾ tutelam regis, doch das der könig alle expeditiones unter<seht> seinem titul und subscription verfertigen und an raht praesidiren und die vota colligiren <doch mitt des ertzherzoge> sollen.

Ihr durchlaucht haben noch selbigen abendt mitt dem könig sich dahie verglichen, das teils räht daruber conferiren und ihren meinungen, [fol. 8] quid in hoc passu fieri expedirt, eröffnen sollen. Zu welchem ende sie ein zettel von dem graf Kurtz⁵³⁾ als eltisten geheimen raht geschrieben und <was> in deliberation zu stellen anbefohlen haben. Und nemlich dem könig und denen gesamten hauß, wie auch denen landt undt leutten hierunter am dumplichsten, was den landen, was der armada zu schreyben und zu befehlen sein möge. Die citati aber seind <gewesen>, herr graf Kurtz,⁵⁴⁾ graf Trautson,⁵⁵⁾ furst von <Lobk> Auersberg,⁵⁶⁾ furst von Lobkowitz,⁵⁷⁾ graf von Öting,⁵⁸⁾ graf von Nostitz,⁵⁹⁾ graf von Sinsendorf, hofkantzler,⁶⁰⁾ und der secretari Schidenitz⁶¹⁾ gewesen.

⁴⁹⁾ Jan Hertvík z Nostic (1610-1683), v letech 1652-1683 nejvyšší kancléř Království českého.

⁵⁰⁾ Jan Ferdinand Portia.

⁵¹⁾ Srov. předchozí poznámka.

⁵²⁾ Arcikníže Leopold Vilém.

⁵³⁾ Ferdinand Zikmund Kurz ze Senftenau.

⁵⁴⁾ Srov. předchozí poznámka.

⁵⁵⁾ Jan František Trautson.

⁵⁶⁾ Jan Weikard z Auersperku.

⁵⁷⁾ Václav Eusebius z Lobkovic (1609-1677), v letech 1650-1665 prezident dvorské válečné rady.

⁵⁸⁾ Arnošt z Oettingenu (1594-1670), v letech 1648-1670 prezident říšské dvorní rady.

⁵⁹⁾ Jan Hertvík z Nostic.

⁶⁰⁾ Jan Jáchym ze Sinsendorfu.

⁶¹⁾ Gregor ze Schidenitz.

{6. aprilis} *Es erscheinen am 6ten aprilis hora nona matutina die meisten an bestem ort, nemlich in der commissionstuben. Der furst von Auersberg⁶²⁾ sub specie infirmitatis, der graf von Öting⁶³⁾ wegen seines vil dag gehabtens catars duen sich entschuldigen. <###> Die anwesenden concludiren, daß in Hungaren⁶⁴⁾ und Bohmen⁶⁵⁾ der könig notorie maiorennis und die regierung post conclusum 14 annum anzutretten erlaubet, in Austria der casus dubius, doch ettliche exempla und documenta <und> absunderlich mitt dem Alberto 2. imperatore⁶⁶⁾ verhanden sein, in dem derselbe <die> und ettliche vorige erzherzogen im 14 und 15ten iahr ihres alters die regierungen <hierzu land> in Österreich angetreten und actus superioritatis als contractus, foedera, confirmat proprio nomine exercirt und geschlossen hetten. Darumb seyen die notificationsschreyben in und außer landes nomine regis zu expediren, die regierungen und dero namen mitt ihr durchlaucht intervention zu fuhren, die colectio votorum im raht dem könig, die conclusion <bey> dem ertzherzog <sei> zustendig der gestalt, dass der könig die umfrage halten, doch mitt des ertzherzogen (der am lezten redet) voto sich conformiren. Die actus electorales aber nach inhalt der guldener bulla⁶⁷⁾ der ertzherzog verrichten <sollen> sollen. Solches guetachten ist utrimque [!] so wol von dem könig als dem ertzherzog approbirt <worden>. Und darauf die [fol. 9] notificationsschreyben nemlich wegen des kayserlichen dodes und des königs angetreterer regirung von allen chur- und anderen fursten in und außer des Reichs,⁶⁸⁾ mitt welchen einige correspondens herkommen ist, nomine suae caesareae maiestatis expedirt <worden>, und denen tribunalien in allen erbprovinzien in ihren functionen wie vorhien biß auf weittere disposition zu continuiren aufgegeben und befohlen <werden> auch ein gleichmeßiges allen anwesenden geheimen rahten iedem per speciale decretum intimirt worden.*

{Nota Bene diese resolution ist von ietz gedacht <dag ge> und folgenden dag gefast, die expeditiones aber ehest successive ausgefehrtiget, wie dan in specie von

⁶²⁾ Jan Weikard z Auersperku.

⁶³⁾ Arnošt z Oettingenu.

⁶⁴⁾ Uherské království.

⁶⁵⁾ Království české.

⁶⁶⁾ Albrecht V. Habsburský (1397-1439), v letech 1404-1439 rakouský vévoda, 1438-1439 jako Albrecht II. římsko-německý král.

⁶⁷⁾ Míňna je Zlatá bula Karla IV. z roku 1356. Wolfgang D. FRITZ (ed.), *Die Goldene Bulle Kaiser Karls IV. vom Jahre 1356*, Weimar 1972; Ulrike HOHENSEE – Mathias LAWO – Michael LINDNER (edd.), *Die Goldene Bulle. Politik – Wahrnehmung – Rezeption I-II*, Berlin 2009.

⁶⁸⁾ Římsko-německá říše.

<dem könig in Spanien⁶⁹⁾ und> Frankreich der courier ehest am 21. april expedirt worden.}

Eodem

Gegen abend hatt man die kayserliche leich durch die gewüsen kayserlichen cammereren uber den gang durch die augustiner kirche⁷⁰⁾ zu denen capuciniren⁷¹⁾ dragen und in das grab, wo beede kayserinnen Maria⁷²⁾ und Leopoldina⁷³⁾ liegen, depositiren laßen.

{7. et 8. aprilis} Bede dag als 7. und 8. aprilis seind feyertag gewesen und mehrenteils mitt andacht in der kleinen cammercappel zugebracht werden

{9ten april} Der 9ten april hatt man geheimen raht ohne den könig⁷⁴⁾ <gehett>, als welcher zu kränkelen angefangen, gehalten.

{11ten} Am 11ten haben ihr durchlaucht⁷⁵⁾ von dero ordinari magenwehe sich unpasslich befunden. Folgens {13.} resoluirt, das die quaestio wegen vermahlung des königs in Hungaren⁷⁶⁾ im gesamtten volligem geheimen raht vorgehalten werden solle.⁷⁷⁾

{14.} Am samstdag 14. april seind die acta oder balter [?] nur etzliche [!] in dieser materi gewechselte schriften im geheimen raht abgelesen. Und die vota abzu-legen biß auf den folgenden dag remittirt werden.

{15.} Am 15ten umb halb 8 uhren seind die rähte in ihr majestät des königs⁷⁸⁾ (welche iedoch von den flecken bettlagerich und <wahre> erfolgreich der conferens nicht gegenwertig wahren) antecamera zusammengekammen und uber gedachte materia ihre meinungen zu eröffnen befelchet worden. {Deliberatio uber des konigs in Hungaren vermahlung mitt der infantin in Spanien} Der furst von Auersberg⁷⁹⁾ [fol. 10] als meist informirt hatt seines votam [!] am ehesten abgeleget und affirma-

⁶⁹⁾ Filip IV. (1605-1665), v letech 1621-1665 španělský král.

⁷⁰⁾ Kostel svatého Augustina ve Vídni, dnes součást Hofburgu.

⁷¹⁾ Kapucínský kostel na Neuen Marktu ve Vídni.

⁷²⁾ Marie Anna (1606-1646), dcera španělského krále Filipa III. a první manželka Ferdinanda III.

⁷³⁾ Marie Leopoldina Tyrolská (1632-1649), druhá manželka Ferdinanda III.

⁷⁴⁾ Leopold I.

⁷⁵⁾ Arcikníže Leopold Vilém.

⁷⁶⁾ Srov. předchozí poznámka.

⁷⁷⁾ Je míněn sňatek Leopolda I. Marií Terezou Španělskou, ke kterému nikdy nedošlo.

⁷⁸⁾ Leopold I.

⁷⁹⁾ Jan Weikard z Auersperku.

tive geschlossen, das nemlich der könig in Hungaren zu consummation dieser heuraht in Spanien, wie es selbige königliche mayestät begert hätte, sich begeben solle. Des graf Kurtzen⁸⁰⁾ mainung (weilen er am podagra bettlagerich wahre) schriftlich durch den secretari Schiedenitz⁸¹⁾ abgelesen <worden> und in effectu wie oben gemelt affirmative von ihme geschlossen und von allen folgenden rächten, (außer des fursten von Lobkowitz,⁸²⁾ welcher auf eine dilatoria <###> gezielet hatt) selbige meinung bestetiget worden. {litterae A} Mein geringes votum ist in substantialibus, wie wol in deutscher sprach und etwas ausführlicher, nach inhalt beygefuegten concepts litterae A,⁸³⁾ gerichtet gewesen.

Es haben ihr durchlaucht⁸⁴⁾ im raht darauf nichts geschlossen, sunderen das werk zu ferneren bedacht und dem könig zu referiren ubernommen, iedoch mit ihr majestät noch selbigen dag das werk nach <ihr> inhalt der rächte guettachten geschlossen. Und hatt der furst von Auersberg⁸⁵⁾ das spansche schreyben, wie der könig in Hungaren von dem zu Spanien⁸⁶⁾ schreyben möchte, concipirt. Auf den nachmittag seind zu einer conferens der furst von Auersberg,⁸⁷⁾ die grafen von Ötingen⁸⁸⁾ und Porzia⁸⁹⁾ und ich nach hoef berufen worden, umb die schreyben <von> so wol des königs in Hungaren als des ertzhertzen von dem könig zu Hispanien⁹⁰⁾ in gedachter materia <zu> als auch die instruction an den grafen von Lamberg⁹¹⁾ zu vergleichen, so durch nach oberen concluso geschehen und dies letztere dem secretario Schiedenitz⁹²⁾ aufgegeben worden.

80) Ferdinand Zikmund Kurz ze Senftenau.

81) Gregor ze Schidenitz.

82) Václav Eusebius z Lobkovic.

83) Tento list se v SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků nedochoval.

84) Arcikníže Leopold Vilém.

85) Jan Weikard z Auersperku.

86) Filip IV. Španělský.

87) Jan Weikard z Auersperku.

88) Arnošt z Oettingenu.

89) Jan Ferdinand Portia.

90) Filip IV. Španělský.

91) Jan Maxmilián z Lamberku (1608-1682), v letech 1653-1660 císařský vyslanec v Madridu.

92) Gregor ze Schidenitz.

{16.} *Folgenden dag, den 16. april, haben ihr durchlaucht⁹³⁾ auch zu krankelen angefangen. Doch bey dem bett die instruction an den grafen von Lamberg⁹⁴⁾ in gegenwart vorgedachte 4 rahte und des secretari Schiedenitz⁹⁵⁾ ablesen hören und in etzlichen [!] passibus <corrigirt auch> corrigirt. {polnische tractaten} Auch uns vieren befohlen, das am folgenden dag man uber [fol. 11] des polnischen gesanten⁹⁶⁾ und crohnschatzmeisters getanen anbringen [!] grafen Lesno⁹⁷⁾ getanen anbringen deliberiren solten.*

{17. Danicum negotium} *Am 17ten aprilis umb 4 uhren nachmittag seind wir bey dem fursten von Auersberg⁹⁸⁾ zusammenkommen und zuzforderist den dennemarkischen abgeordneten⁹⁹⁾ vorgefordert undt angehoret, welcher zwaren seines gnaden konigs¹⁰⁰⁾ macht und intention an die Schweden sich zu revangiren angezogen und vorgeben, das seine mayestät <od> ahn die 35 000 man ehestes auf den beinen und 40 orlogschief¹⁰¹⁾ in der sehe haben würden. In conclusionem aber ist vornemlich gewesen, das er zu wißen begert, weßen man dies seits zu duen gemeint seye, womitt dimittirt und ferner nichts mitt ihme tractirt worden.*

Ratione negotii polonici seind etzliche [!] wenige priora aufgebracht und abgelesen worden, was <mein> zuzforderist mein <und> als des ehest datirenden, {litterae B} so dan auch der anderen herren rähte meinung gewesen, duet die beylag litterae B¹⁰²⁾ ausweisen. Und ist selbigen abendt nach solcher conferens seiner durchlaucht¹⁰³⁾ referirt und geschlossen worden, das dies werk in volligem geheimen raht vorbracht und deliberirt werden solten.

⁹³⁾ Arcikníže Leopold Vilém.

⁹⁴⁾ Jan Maxmilián z Lamberku.

⁹⁵⁾ Gregor ze Schidenitz.

⁹⁶⁾ Jan Andrzej Morstin, ve dnech 23. srpna 1656 – 6. května 1657 polský vyslanec u císařského dvora ve Vídni.

⁹⁷⁾ Boguslaw Leszczyński (1614-1659), v letech 1650-1658 strážce pokladu *Rzeczypospolite*, od 29. dubna do 27. května 1657 zvláštní vyslanec polského krále ve Vídni. K jeho diplomatické misi blíže A. WALEWSKI, *Historia wyzwolonia Polski II*, s. 50-53.

⁹⁸⁾ Jan Weikard z Auersperku.

⁹⁹⁾ Christoffer Sehested, od 20. ledna 1657 do 20. ledna 1658 dánský vyslanec u císařského dvora ve Vídni.

¹⁰⁰⁾ Frederik III. (1609-1670), v letech 1648-1670 dánský a norský král.

¹⁰¹⁾ Orlogschiff, v 17. a 18. století souhrnné označení pro válečnou loď. Srov. *Brockhaus Bilder-Conversations-Lexikon III*, Leipzig 1839, s. 354.

¹⁰²⁾ Tento list se v SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků nedochoval.

¹⁰³⁾ Arcikníže Leopold Vilém.

{18.} *Auf dem folgenden dag <seind> 18. aprilis seindt die rächten vor- und nachmittag zusammenberufen. Doch alle mahl <durchlaucht> ohne session dimittirt worden, weilen seiner durchlaucht¹⁰⁴⁾ unpasslichkeit eine so wichtige deliberation nicht gestätten wollen. Damitt iedoch keine zeitt verloren werden <ist>, seind denen rächten die acta und was biß dato in der sachen gehandelt worden in einem nebenzimmer durch den secretari Walderode¹⁰⁵⁾ vorgelesen worden, [fol. 12] in meinung des folgenden dags die vota in pleno abzulegen. Nachdem aber die nacht uber die flecken bey seiner durchlaucht sich hauffig sehen laßen, die mattigkeitt auch und hertzen angst seher groß gewesen, hatt der doctor die conferens und rahts-session als gar zugefährlich und persönlich unmöglich keines wegs gestatten wollen. Dahero den raht abgesaget und vornemlich auf des ertzherzogen convalescens gedacht <werden auf zu welcher> und eine consulta mitt denen verlasten kayserlichen 4. leib-mediceis gehalten, von ihnen aber allerdings des doctoris von der Burg¹⁰⁶⁾ gebrauchte cuhr approbirt und damit zu continuiren geschlossen worden.*

{19.} *Am 19. haben ihr durchlaucht¹⁰⁷⁾ noch alle weil dero hertzenangst und mattigkeitt <empfangen>, doch gegen nachmittag eine zimliche liederung (weilen die flecken ausgeschlagen) empfunden.*

{20. Res polonicae} *Am 20ten aprilis hatt der polnischer gesantter¹⁰⁸⁾ zu mir zu kommen begert. Ich hiengegen aus befelch seiner durchlaucht¹⁰⁹⁾ ihnen zu praeveniren, bin zu ihme umb 3 uhren nachmittag gefahren und von ihme oben an den stiegen empfangen und uns bey der licentirung biß an den wagen begleitet worden. Mein anbringen ist gewesen, dass <weilen es er> ihr durchlaucht unpasslichkeitt mich von dieser visita, welche ich längst gern abgelegt hatte, biß dato abgehalten, ietzo komme ich zu vernemen, was er nomine des königs¹¹⁰⁾ und für sich selbst mir etwa zu befohlen haben möchten.*

Responsum: Gratias agendo et afflictum Poloniae statum ante oculos ponendo mitt vermelden, das der Ragozzi,¹¹¹⁾ ungeacht er barbaro more alles senzsen und verbrennen (welches die Schweden nicht daten) von dem gemeinen volk einen starken zulauf habe, und wan unser succurs nicht balt erscheinen 50 000 und mehr

¹⁰⁴⁾ Srov. předchozí poznámka.

¹⁰⁵⁾ Johannes z Walderode (okolo 1593-1674), sekretář tajné rady.

¹⁰⁶⁾ Pravděpodobně Rumolt von der Borch.

¹⁰⁷⁾ Arcikníže Leopold Vilém.

¹⁰⁸⁾ Jan Andrzej Morstin.

¹⁰⁹⁾ Arcikníže Leopold Vilém.

¹¹⁰⁾ Jan II. Kazimír Vasa (1609-1672), v letech 1648-1668 polský král.

¹¹¹⁾ Jiří II. Rákóczi (1621-1660), v letech 1648-1657 sedmihradský kníže.

dausent man, <zu> (maßen einige *simpatia morum* zwischen den Polacken und Siebenburger¹¹²⁾ *seye*) zusammenbringen werde, bey [fol. 13] dem feltzug in Pohlen eingestellt [?] haben. Ietzo aber könne ohne hohe *disreputation* nicht abweichen, wan iedoch ihre königliche majestät einige mitt [!] wie er mitt *reputation* abtreten könne, so wolle er dem werk gern gehör geben. Im ubrigen erzelet er kanzler wie der furst zu der *crohn* Pohlen durch den Lubomirski, polnischen *crohnmarschal*,¹¹³⁾ berufen worden *seye*, welches iedoch ihnen Lubomirski geweret haben.

{24.} Am 24. aprilis ist nichts von *confederation* vorgefallen, ausser das ihr durchlaucht¹¹⁴⁾ wiederumb *convalessirend* im zimmer zu gehen angefangen haben.

{25.} Am 25. aprilis hatt man in vollem geheimen raht die *quaestiones an Polonis subministrandae sint auxilia proponirt*. {litterae C} Mein *votum* ist gewesen (wie wol etwas weittlauffig doch) in *substantialibus*, wie die *beylag sub litterae C*¹¹⁵⁾ *ausweist*, und ist auch <####> solches quasi *unanimi voto* <dahin> *approbirt* und von allen zu gleichem *scopo collimirt* worden. Ihr durchlaucht¹¹⁶⁾ aber haben die *resolution* nicht *declarirt*, sunderen das werk zu fernerm bedacht und es dem könig zu referiren ubernommen. Auf dem nachmittag die sach nochmahlen *inter pauciores cinsiliarios* vorgenommen und dahin geschlossen worden, das folgenden dags der furst von Auersberg,¹¹⁷⁾ graf von Ötting¹¹⁸⁾ und Porzia¹¹⁹⁾ zu dem polnischen gesanten¹²⁰⁾ fahren und demselben die unerklecklicheit des versprochenen *succurs* der 4 000 man erweisen, wegen eines mehreren und zwaren erklecklichen *succursus* <gar> aber (wan die in gedachtem durchlaucht *guetachten sub litterae C* *specifirte conditiones a parte Polen praestirt* würden) <zu> *vertrösten* sollen.

[fol. 14] {26.} Am 26. april seind gedachte herren rähte¹²¹⁾ bey dem gesanten¹²²⁾ gewesen und auf alle puncten *guette* *vertröstungen* erhalten, auch auf die

¹¹²⁾ Obyvatelé Sedmíhradska (Transilvania), historického kraje v severozápadním Rumunsku.

¹¹³⁾ Jerzy Sebastian Lubomirski (1616-1667), polský šlechtic, v letech 1650-1657 velký korunní maršálek, 1657-1667 polní korunní hejtman.

¹¹⁴⁾ Arcikníže Leopold Vilém.

¹¹⁵⁾ Tento list se v SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků nedochoval.

¹¹⁶⁾ Arcikníže Leopold Vilém.

¹¹⁷⁾ Jan Weikard z Auersperku.

¹¹⁸⁾ Arnošt z Oettingenu.

¹¹⁹⁾ Jan Ferdinand Portia.

¹²⁰⁾ Jan Andrzej Morstin.

¹²¹⁾ Jan Weikard z Auersperku, Arnošt z Oettingenu a Jan Ferdinand Portia.

*satisfactionsmitteln so wol pro solvendis stipendiis exercitui als auch pro satisfatione regis Hungariae.*¹²³⁾ *Pro expensis dan, quo ad primum, vermeinte er herr abgesserter, es seyen die mittel in Polen nicht verhanden, umb unsere armada zu bezalen, sundern es möchte solches von hierauss geschehen. Die satisfaction fur die unkosten, so ihr majestät der konig in Hungaren diesfals anwenden, hoften sie a parte Polen, das da sie sich selbst mitt dem krohn saltem per expectantiam ubergeben däten, das man ein mehreres nicht fordern könnte, doch wolte er in seinen schriften nachsehen und examiniren, wessen er <bemächtigt> diesfals bemächtigt seye, die salinas aber seyen das einzige mittel, deren der könig¹²⁴⁾ zu seiner sustentation sich bedienen können und seyn per statuta regni inalienable. <###>*

Auf dem nachmittag hatt man uber selbige sach nochmahlen bey ihr durchlaucht¹²⁵⁾ raht gehalten und geschlossen, den Hatzfeldt¹²⁶⁾ zum könig in Polen¹²⁷⁾ wegen acastrung der militarien zu schiken und immittels die armada <marchiren zu> gegen Schlesien¹²⁸⁾ marchiren zu machen.

{27. April} Am 27. aprilis hatten wir in der commissionstuben umb 8 uhren eine conferens gehalten mitt dem hungrischen erzbischoffen,¹²⁹⁾ [fol. 15] palatino¹³⁰⁾ und cantzleren, bischoffen zu Nitria.¹³¹⁾ {litterae D} Was darbey vorgangen, zeigt die beylag litterae D.¹³²⁾

Auf dem nachmittag ist eine conferens bey dem graf Kurtzen¹³³⁾ gehalten <worden> und darbey vorgenommen und verrichtet worden, {litterae E} was die

¹²²⁾ Jan Andrzej Morstin.

¹²³⁾ Leopold I.

¹²⁴⁾ Jan II. Kazimír Vasa.

¹²⁵⁾ Arcikníže Leopold Vilém.

¹²⁶⁾ Melchior z Hatzfeldu a Gleichenu (1593-1658), v letech 1649-1658 tajný rada, císařský vojevůdce.

¹²⁷⁾ Jan II. Kazimír Vasa.

¹²⁸⁾ Slezsko.

¹²⁹⁾ Jiří Lippay (1600-1666), v letech 1642-1666 arcibiskup ostráhomský a primas uherský.

¹³⁰⁾ František Wesselényi (1605-1667), v letech 1655-1667 uherský palatin.

¹³¹⁾ Jiří II. Szelepcsényi (1595-1685), v letech 1648-1666 biskup nitranský a 1644-1666 kancléř Uherského království.

¹³²⁾ Tento list se v SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků nedochoval.

¹³³⁾ Ferdinand Zikmund Kurz ze Senftenau.

beylag litterae E¹³⁴⁾ ausweiset. Man ist aber zu den anderen proponirten puncten bey der deliberation nicht geschritten, weilen die zeitt zu kurtz gefallen und wir umb 7 uhren nach hoef zu einer anderen conferens bestellt wahren, bey welcher das concept <von dem gr> oder instruction an den grafen von Hatzfeldt,¹³⁵⁾ umb zu dem könig in Polen¹³⁶⁾ zu zien, abgelesen worden, und weilen in selbiger die acceptirung der versicherungsplätze in Polen eincommittirt werden wollen, so habe ich erinnert, das er ehest seine meinung (welche platze nemlich hierzu veranderen bekuem seyen) anhero berichten sollen.

{28.} Aprilis seind die des vorigen dags zu gedachten durchlaucht¹³⁷⁾ materien litterae E deputirte rahte nochmahlen bey herrn graf Kurtzen¹³⁸⁾ auf dem nachmittag erschienen und die deliberationes, {litterae F} wie die beylag litterae F¹³⁹⁾ vorgesetzt worden.

{29.} Aprilis in consilio apud regem seind die hungarischen rähte mitt ihrem guettacht erschienen und ihr guettachten wegen defension des konigreichs Hungaren gegen Siebenburgen¹⁴⁰⁾ eröffnet. Und ist die besetzung Kascha¹⁴¹⁾ und Sattmahr,¹⁴²⁾ item die werbung 2 oder 3 000 man hungarischen volcks in eventum, da man mitt Pohlen schliessen docte resolvirt worden. Am nachmittag seind etzlich [!] wenig [fol. 16] rähte abermahlen bey ihr majestät dem könig¹⁴³⁾ erschienen und ist referirt worden, was der polnischer gesanter¹⁴⁴⁾ dem herrnn Walderode¹⁴⁵⁾ im zu referiren aufgegeben hatt. Und ist geschlossen worden, dass man das comando der armada absente rege per alternativa einen dag fur unseren, einen dag vor den polnischen general begeren und behaubten sollen, piazza di sicurtà uber alle strom, da die armada passire <solle> wirdt begeren auch praesentiren solle, ob sie Polacken

¹³⁴⁾ Tento list se v SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků nedochoval.

¹³⁵⁾ Melchior z Hatzfeldu a Gleichenu.

¹³⁶⁾ Jan II. Kazimír Vasa.

¹³⁷⁾ Arcikníže Leopold Vilém.

¹³⁸⁾ Ferdinand Zikmund Kurz ze Senftenau.

¹³⁹⁾ Tento list se v SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků nedochoval.

¹⁴⁰⁾ Sedmíhradsko (Transilvania), historický kraj v severozápadním Rumunsku.

¹⁴¹⁾ Košice (něm. Kaschau), město na východním Slovensku.

¹⁴²⁾ Satu Mare (něm. Sathmar), město na severozápadě Rumunska.

¹⁴³⁾ Leopold I.

¹⁴⁴⁾ Nelze přesně určit, o kterého z polských vyslanců u císařského dvora jde. Vedle Jana Andrzeje Morstina působil ve Vídni od 29. dubna 1657 také Boguslaw Leszczyński.

¹⁴⁵⁾ Johannes z Walderode.

Krako¹⁴⁶⁾ und bey dessen recuperation einräumen wolten. Item solle man auf einräumung der salinen wegen der königlicher satisfaction und befriedigung der armada bestendig fordern. Der succession halber auf dem verbleiben, daß man nicht zweifelt, daß wan durch hulf dieser auxiliar waffen das königreich restaurirt wirdt, die herren Polacken das haus Östereich¹⁴⁷⁾ tanquam liberatores anderen praeferiren werden und dass mitt solcher <proposition> andtwort die vorige commissarii zu den polnischen gesanten sich folgenden dags begeben <sollen>, den kriegsraht immittels ausarbeiten sollen, was für eine summa ratione der artigleria und deren zugehoer wie auch wegen der armada mitt raggion von den Polacken zu fordern seyen.

{30.} Den 30ten aprilis haben ihr durchlaucht¹⁴⁸⁾ einige medicamenta gebraucht und derowegen keinen raht gehalten. Es ist aber umb 9 uhren der pater provincialis Lituaniae Societatis Jesu¹⁴⁹⁾ zu mir kommen, dem ich die nottwendigkeitt und billigkeitt remonstrirt, das unsere armada die stipendia und soldt in Polen von der Republik¹⁵⁰⁾ bezalt werden sollen, weder <ein> es notorie von hier aus nicht geschehen könnte. Item das man uns auf denen passen und stromen versicherungsplätz geben duen, <er> fragende, ob nicht vor diesem, Craco¹⁵¹⁾ ihr kaiserliche majestät¹⁵²⁾ [fol. 17] offerirt worden seye, respondet affirmative, <n> und das dem abgesanten oder doch dem secretario Morstein,¹⁵³⁾ den die meiste difficulteten einstreuen [!] obgedachte rationes zu remonstriren seyen, loca securitatis hatt er vorgeschlagen Lodiz¹⁵⁴⁾ und Landtschitz,¹⁵⁵⁾ auf der Weichsel¹⁵⁶⁾ <con> nullum sciebat idoneum nominare, tamen plurima ibi esse, aiebat.

Crako hette man zu begeren und man es recuperirt würde, mitt unserem volk billig zubesetzen, weilen die polnische reutterey darzu nicht qualificirt.

¹⁴⁶⁾ Kraków (Krakov), město v Polsku.

¹⁴⁷⁾ Habsburkové.

¹⁴⁸⁾ Arcikníže Leopold Vilém.

¹⁴⁹⁾ Wojciech Columna Cieciszewski, v letech 1655-1658 provinciál jezuitů v Litevském velkoknížectví, od 14. do 30. 3. 1657 vyslanec polského krále ve Vídni. A. WALEWSKI, *Historia wyzwolenia Polski II*, s. 50.

¹⁵⁰⁾ Polsko-litevská unie.

¹⁵¹⁾ Kraków (Krakov), město v Polsku.

¹⁵²⁾ Ferdinand III.

¹⁵³⁾ Jan Andrzej Morstin.

¹⁵⁴⁾ Łódź (Lodž), město ve středním Polsku, hlavní město Lodžského vojvodství.

¹⁵⁵⁾ Łęczce (něm. Lenschütz), ves ve vojvodství opolském v Horním Slezsku (Polsko).

¹⁵⁶⁾ Wisła (Visla, něm. Weichsel), řeka v Polsku, která vtéká do Baltského moře.

Indicavit deinde, das der graff von Hatzfeldt¹⁵⁷⁾ zu comandirung dieser wapfen seher alt und abgematter seye. Die Polaken verlangeten den Montecuculi,¹⁵⁸⁾ Spork¹⁵⁹⁾ und Suches,¹⁶⁰⁾ den don Hannibal Gonzaga¹⁶¹⁾ oder seinen bruder.¹⁶²⁾ Würde die königin¹⁶³⁾ nicht gern sehen, aus sorg, dass sie eine vermantschaft dorten affectiren und es des tractaments halber difficulteten abgeben würden. A prandio seind die commissarii, ehe sie zu dem polnischen gesanten¹⁶⁴⁾ fahren sollen, zu ihr durchlaucht¹⁶⁵⁾ kommen und ist die lista, wie hoch man die werbung dieses succurs, item einen monatt verpflegung und die ausrichtung der artigliera [!] estimiren solle, abgelesen. Und solches ad 800 000 und etzliche [!] dausent fl. geschetzet worden. <ego in voto meo> Darauf der furst von Auersberg¹⁶⁶⁾ in suo voto erinnert, dass man ad specialia mitt dem gesanten¹⁶⁷⁾ nicht schreiten, sundern per pausch gedachte summa auf die salinas fordern sollen.

Ego wan man es per pausch begeren wollen, so könnte man eben so wol ein milion vollig begeren, vornemlich aber die stipendia militum wol abreden und einbedingen.

Öting¹⁶⁸⁾ und Porzia¹⁶⁹⁾ [!]

man solle, den Polacken mitt so großen begeren [fol. 18] nicht abschrecken. Es seye auf den 800 000 fl. nicht zu bestehen, sunderen auf 5 oder 600 000 fl. sich einzulassen, de stipendiis auch nichts <zu melden> weitter zu melden, als in

¹⁵⁷⁾ Melchior z Hatzfeldu a Gleichenu.

¹⁵⁸⁾ Raimond Montecuccoli (1609-1680), od roku 1648 císařský generál kavalerie.

¹⁵⁹⁾ Jan Špork (1600-1679), válečník ve službách Leopolda I. V letech 1657-1660 bojoval pod vedením Raimonda Montecuccoliho, který mu svěřil velení nad kavalerií, v Dánsku, Polsku a Šlesvicku-Holštýnsku proti Švédům. Georg Joseph ROSENKRANZ, *Graf Johann von Sporck, k. k. General der Kavallerie*, Paderborn 1854, s. 51-62.

¹⁶⁰⁾ Ludvík Raduit de Souches (1608-1682), od roku 1648 polní maršálek císařské armády.

¹⁶¹⁾ Hannibal Gonzaga.

¹⁶²⁾ Pravděpodobně Camillo Gonzaga (1600-1658), starší bratr Hannibala Gonzagy a generál benátského vojska.

¹⁶³⁾ Ludvika Marie Gonzagová (1611-1667), manželka Jana II. Kazimíra Vasy.

¹⁶⁴⁾ Jan Andrzej Morstin nebo Boguslaw Leszczyński.

¹⁶⁵⁾ Arcikníže Leopold Vilém.

¹⁶⁶⁾ Jan Weikard z Auersperku.

¹⁶⁷⁾ Jan Andrzej Morstin nebo Boguslaw Leszczyński.

¹⁶⁸⁾ Arnošt z Oettingenu.

¹⁶⁹⁾ Jan Ferdinand Portia.

antecedentibus conferentiis geschehen, da die winterquartier einbedingt worden, et hic conclusum.

Ego gegen abend seiner durchlaucht erinnert, das wan man diesen punkt ietzt nicht erleuttern wurde, <diese> so würden die Polacken sehr nechst die winterquartier allein dahien <ausdeuten>, daß sie den dag und das broht und fourage der armada weiter aber nichts geben solten, ausdeuten. <di armada> Unsere volker aber dabey nahtwendig würden zu grund gehen müssen. Und wolte meines teils bey so gestalten sachen <###> gebehten haben, einen militaren und absunderlich der don Hannibal,¹⁷⁰⁾ der die militaria und was dazu gehören däte verstehen, zu solchen conferentien zu berufen, oder mich daraus zu laßen, weilen solche entbahrliche unottwendigkeiten, wan sie ietzo trascuriren sehr [?] nechst <aber wan es> zu spaet <sein wurden und> bereuen und die armada <ruinirt wurde> ruinirt werden dürfte.

Ihr durchlaucht, man würde noch einmahl davon reden und es als dan einrichten, zumahlen auch sie albereitt obgedachte comissariis, als sie von dem polnischen gesanten zuruckgekommen, die notwendigkeit der armada zu assistiren vorgestellt und sie zimlich <wan> dazu disponirt <befanden> hetten.

{1. maii} 1. maii ist nichts notabile vergangen.

{2. maii} Am 2. maii haben die comissarii die relation bey ihr durchlaucht¹⁷¹⁾ in praesentia des königs¹⁷²⁾ abgelegt und berichtet, wie der gesanter¹⁷³⁾ die begerte suma der 800 000 fl. pro tormentorum apparatu et novo milite conscribendo so excessive befunden, die armada aber die dineri und quartier germanico more zu geben versprochen. [fol. 19] Ego an der summa, welche ihr majestät dem könig¹⁷⁴⁾ pro satisfactione <die> anstatt der artigleria und werbgeld zukommen sollen, seye das wenigste gelegen, weilen ihr majestät wenig importiren würde, ob sie 20 000 fl mehr oder weniger intraden hetten. Ahn dem aber seye alles gelegen, das die armada ihren unterhalt hette und subsistiren können. Dan wan selbige ruinirt, so wurden die freund und aliirte alle, und die Polaken zuvorderist, von uns abweichen, und die Schweden uber uns disarmatos kommen. Es seye sehr ungewiss, ob der gesanter wüste, wie die quartier germanico more von der armada grossen würden und wan er es gleich wüste, so seyn doch gleichsam weldtkundig, dass die mittel nicht verhanden, das der soldat von dem bauerman in Polen wie in Deutschlandt¹⁷⁵⁾

¹⁷⁰⁾ Hannibal Gonzaga.

¹⁷¹⁾ Arcikníže Leopold Vilém.

¹⁷²⁾ Leopold I.

¹⁷³⁾ Jan Andrzej Morstin nebo Boguslaw Leszczyński.

¹⁷⁴⁾ Jan II. Kazimír Vasa.

¹⁷⁵⁾ Římsko-německá říše.

die bahrschaft erspressen könne. <ohne die beh> Der bauer habe es nicht, weilen der adel von ihme alles aussauen. Der edelman würde es nicht geben wollen, weilen ihre privilegia sie davon eximirten. Ohne die geldt assistensen aber könne die armada nicht subsistiren. Und weilen selbige von hierauss notorie in Pohlen nicht könnten geschikt werden, weilen sie im lande nicht verhanden sein, so muste man nottwendig, wan man die armada conserviren wollen, die tractaten dahin einrichten, das die Polacken 4 oder 5 monatsold der armada iahrlich zu geben schuldig seyn.

Conclusum: Es sollen der cammerpresident graf von Sinzendorf,¹⁷⁶⁾ Radoldt¹⁷⁷⁾ und Lisola¹⁷⁸⁾ zu dem polnischen gesanten¹⁷⁹⁾ fahren, von der summa der 800 000 fl. biß auf 500 000 fl. reicht. Pro sustentatione exercitus aber nebenst denen dinere und quartir iahrlich 300 000 fl. in subsidium begeren.

[fol. 20] {3.} Am 3ten maii ist des morgens in praesentia regis¹⁸⁰⁾ et archiducis¹⁸¹⁾ mitt denen hungrischen erzbischof,¹⁸²⁾ palatin¹⁸³⁾ und kantzleren¹⁸⁴⁾ das polnische werk referirt und geschlossen werden, das Cascho¹⁸⁵⁾ mitt teutschem volck (wan es die burg leiden wollen) <besetzt werden solle> wie im gleichen der paß zu Makowitz¹⁸⁶⁾ oder doch die statt Sattmar¹⁸⁷⁾ besetzt und die excursions in Polen dardurch verhindert, ferner der iung Ragozzi,¹⁸⁸⁾ den Homanii,¹⁸⁹⁾ etc. anhero berufen

¹⁷⁶⁾ Jan Jáchym ze Sinzendorfu.

¹⁷⁷⁾ Klement Radolt (1593-1670), v letech 1627-1668 dvorský komorní rada, od roku 1656 prezident dvorské komorní rady. Srov. Thea LINDQUIST, *Clement of Radolt (1593-1670): A Multifarious Career in the Seventeenth-Century Imperial Service*, Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 52, 2007, s. 9-29; Hansdieter KÖRBL, *Die Hofkammer und ihr ungetreuer Präsident. Eine Finanzbehörde zur Zeit Leopolds I.*, Wien 2009, s. 368.

¹⁷⁸⁾ Adam Pavel Lisola (1613-1674), císařský vyslanec, který se snažil zprostředkovat mír mezi Polskem a Braniborskem.

¹⁷⁹⁾ Jan Andrzej Morstin a Boguslaw Leszczyński.

¹⁸⁰⁾ Leopold I.

¹⁸¹⁾ Arcikníže Leopold Vilém.

¹⁸²⁾ Jiří Lippay.

¹⁸³⁾ František Wesselényi.

¹⁸⁴⁾ Jiří II. Szelepcsényi.

¹⁸⁵⁾ Košice (něm. Kaschau), město na východním Slovensku.

¹⁸⁶⁾ Pravděpodobně Mukačevo, město na západní Ukrajině.

¹⁸⁷⁾ Satu Mare (něm. Sathmar), město na severozápadě Rumunska.

¹⁸⁸⁾ Jiří II. Rákóczi.

und mitt ihnen wegen besetzung ihren schlösser gehandelt werde sollen. Item solle der palatinus¹⁹⁰⁾ sich auf eine werbung von 3 oder 4 000 Hungaren bedacht sein, doch das werk annoch in geheim halten.

Zu Laxenburg,¹⁹¹⁾ alwo man biss auf den <9> neunthen verblieben, ist nichts notabile, aussen ettlichen kleinen rahten passirt, unter welchen die vornemste gewesen eine relatio in cameralibus, wobey geschlossen worden, dass man den dantz von denen ständen begeren und selbigen in capitali, mitt vorbehalt so viel als zu bestellung der stattguarnison zu Wien¹⁹²⁾ vonnöhten <bezalt sollen> verkauffen sollen.

{10ten maii} Am 10ten maii ist eine conferens bey dem graf Kurtzen¹⁹³⁾ gehalten und referirt worden, was der baron de Goose¹⁹⁴⁾ ratione seiner vorhabenden abschickung in Dennemark fur dubia <oder> movirt und begert hatte, sed conclusum, das es bey der instructione verbleiben, ihme noch zur zeit keine volmacht gegeben, sonderen vorhero seine relation uber den dennenmarkischer sachen gegenwertigen zustand erwartet werden sollen.

{11ten maii} Am 11ten mai ist eine conferens bey dem fursten von Auersberg¹⁹⁵⁾ gehalten und das successions der electionis werk in Deutschland ad deliberandum vorgehalten [fol. 21] {litterae G} und votirt worden, wie die beylage litterae G¹⁹⁶⁾ ausweist. Darbey iedoch verabredet worden, das der graf Kurtz¹⁹⁷⁾ eine instruction fur den Volmar,¹⁹⁸⁾ umb zu den churfursten am Rein¹⁹⁹⁾ zu zien, ver-

¹⁸⁹⁾ Jiří IV. Drugeth de Hommona (1633-1661), příslušník uherského šlechtického rodu původem z Neapolska. Srov. Paul Robert MAGOCSI – Ivan POP, *Encyklopedia of Rusyn History and Culture*, Toronto-Buffalo-London 2005², s. 99.

¹⁹⁰⁾ František Wesselényi.

¹⁹¹⁾ Laxenburg, obec v Dolních Rakousích, kde se nacházelo letní sídlo císařské rodiny.

¹⁹²⁾ Wien (Víděň), hlavní město Dolních Rakous a celého habsburského soustátí.

¹⁹³⁾ Ferdinand Zikmund Kurz ze Senftenau.

¹⁹⁴⁾ Johann z Goëssu (1611-1696), v letech 1657-1661 císařský vyslanec v Dánsku, v letech 1675-1696 biskup v Gurku.

¹⁹⁵⁾ Jan Weikard z Auersperku.

¹⁹⁶⁾ Tento list se v SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků nedochoval.

¹⁹⁷⁾ Ferdinand Zikmund Kurz ze Senftenau.

¹⁹⁸⁾ Dr. Izák Volmar (1582-1662), císařský diplomat.

¹⁹⁹⁾ Míneňa je diplomatická mise Dr. Izáka Volmara u dvora falckého kurfiřta Karla I. Ludvíka (29. června – 1. července, 6.-8. srpna 1657), u dvora mohučského arcibiskupa Jana Filipa ze Schönbornu (21.-24. července 1657), u dvora trevírského arcibiskupa Karla Kašpara z Leyenu (25.-27. července 1657) a u dvora kolínského arcibiskupa Maxmiliána Jindřicha Bavorského (29.-31.července 1657), u nichž hledal podporu pro zvolení Leopolda I. císařem.

fassen, und darbey eine formam <zu halten suchen sollen>, bey welcher der rahten intentiones comminirt würden, zu halten suchen und selbige folgens iterum denen rahten fur approbation vorlesen lassen sollen.

{12. maii} Am 12. hatt man eine conferens uber die mantuanische²⁰⁰⁾ sachen <be> oder generalat bey dem könig²⁰¹⁾ gehalten und geschlossen worden, dass dem hertzog²⁰²⁾ eine neue patent mitt grossen elogiis und lobrede im ingres, in fine et substantia der vorig gemess, benebenst auch ein höfliches handbrifel vom könig überschiket, die von seiner durchlaucht²⁰³⁾ praetendirte puncten aber in einer iunta debattirt werden sollen.

Nach dem ratt hatt der spanscher gesanter²⁰⁴⁾ den fursten von Auersberg,²⁰⁵⁾ den graf Porzia²⁰⁶⁾ und mich in ein fenster berufen und sich hochlich beschwert, dass man ihme von denen negotiis und absunderlich von des ranften [!] proces und den polnischen tractaten so wenig parte geben <däte niemand hatt> und absonderlich das man ratione der romischen wahl²⁰⁷⁾ ihme nicht ankundigen дәte, wessen man zu duen resolvirt seyn <d>.

Responsum: Der furst von Auersberg die eheste sachen nemlich der mangel der confidens gienge ihnen nicht ahn, wegen des letzteren hette er sein votum schriftlich verfast und abgelesen, wan man das werk nicht recht angreifen дәte, würde das hauss Östereich²⁰⁸⁾ von der romischen crohn abkommen.

[fol. 22] {14. maii} Am 14. maii <a prandio> vormittag seind die rahte bey dem fursten von Auersberg²⁰⁹⁾ wegen revision der instruction ahn den Volmar²¹⁰⁾ ratione der romischer wahl zusammengekommen. Was dabey vorkommen, {litterae H} zeyget die beylag litterae H.²¹¹⁾ Und ist resolvirt worden, die instruction wie per

²⁰⁰⁾ Mantova, město v Lombardii (Itálie).

²⁰¹⁾ Leopold I.

²⁰²⁾ Karel III. Gonzaga (1629-1665), v letech 1637-1665 vévoda mantovský.

²⁰³⁾ Arcikníže Leopold Vilém.

²⁰⁴⁾ Don Gaspar de Teves y Guzmán, markýz de la Fuente.

²⁰⁵⁾ Jan Weikard z Auersperku.

²⁰⁶⁾ Jan Ferdinand Portia.

²⁰⁷⁾ Míňna je volba Leopolda I. císařem.

²⁰⁸⁾ Habsburkové.

²⁰⁹⁾ Jan Weikard z Auersperku.

²¹⁰⁾ Dr. Izák Volmar.

²¹¹⁾ Tento list se v SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků nedochoval.

maiora geschlossen worden, am 16ten dies als ubermorgen ihr majestät und seiner durchlaucht²¹²⁾ zu referiren.

{15.} Am 15ten seind wir aber mahlen bey dem fursten von Auersberg²¹³⁾ am nachmittag zusammengekommen und von endlicher conclusion der tractaten mitt dem polnischen gesanten²¹⁴⁾ (occasione der relation, welche der Hatzfelt²¹⁵⁾ nach verrihtetter commission bey dem könig in Pohlen²¹⁶⁾ eingeschikt hatt) deliberirt worden.

{litterae I} Was darbey mein votum summarie gewesen, duet der beylag litterae I,²¹⁷⁾ ausweisen.

²¹²⁾ Arcikníže Leopold Vilém.

²¹³⁾ Jan Weikard z Auersperku.

²¹⁴⁾ Boguslaw Leszczyński.

²¹⁵⁾ Melchior z Hatzfeldu a Gleichenu.

²¹⁶⁾ Jan II. Kazimír Vasa.

²¹⁷⁾ Tento list se v SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků nedochoval.

Rostislav S m í š e k

**THE 17TH CENTURY IMPERIAL COURT SEEN
THROUGH THE EYES OF ARCHDUKE LEOPOLD
WILHELM'S MASTER OF THE COURT
The diary of John Adolf of Schwarzenberg from 1657**

Summary

In the second third of the 17th Century, the Viennese court of the Austrian Habsburgs represented a populous bureaucratized institution that offered opportunities for office jobs and a direct share of the political power for noblemen from the Bohemian and Austrian lands. Work on the imperial court represented one of the most important tools of the noble representation and was one of the distinctive elements of social delimitation as regards the other members of this social level. This fact is also reflected in the presented study. It attempts to penetrate the spiritual world of John Adolf of Schwarzenberg (1615-1683), the Master of the Court of Archduke Leopold Wilhelm – and reconstruct the everyday life of the nobleman in the spring of 1657. This is possible, because besides personal correspondence, the estate of the mentioned nobleman contained an interesting personal diary from the period between 28th March and 15th May concerning the death of Ferdinand III and accession of his son Leopold I to the throne. A detailed analysis of the resource with a complete critical edition forms the main content of the paper.

John Adolf of Schwarzenberg impersonates one of the most influential persons on the Viennese court who daily stayed in the immediate vicinity of the imperial family and participated in important political decisions. The compilation of events that accompanied the death of Ferdinand III and the accession of his son Leopold I to the throne illustrates the position and power of John Adolf of Schwarzenberg. This proceeding can be regarded a certain method of (re)presentation of an early modern nobleman. The detailed description contains a symbolic legacy for future generations. Through his written testimony, he manifested his own distinctive position in a hierarchy-based society on the imperial court to his children and other potential readers of this document. At the same time, he displayed his solid power and manifested his own political ambitions.

The narrow connection between John Adolf of Schwarzenberg and the individual members of the ruling family also had another dimension. The detailed written account on the dying Ferdinand III played another important role in the nobleman's thinking. He wanted to present himself as a privileged authority on problems of the imperial family by disclosing facts that were known only to a narrow group of persons on the Viennese court. However, it was not only the tiny distance

between him and the members of the Habsburg family that gave the Count of Schwarzenberg a feel of exceptionality on the imperial court. It was also the limited circle of persons whom the count regularly encountered. In an overwhelming majority, they represented the chief courtly officers, members of the advisory organ to the emperor and confessors, because only they had the privilege to stay constantly in the immediate vicinity to the monarch's family. It reflected the outstanding position of the Master of the Court of the Archduke Leopold Wilhelm on the Viennese court.

However, John Adolf of Schwarzenberg did not promote only his social status in his diary. He did not fail to propagate his majesty Emperor Ferdinand III either. In Count of Schwarzenberg's description, the son of Ferdinand II is depicted as a true Christian monarch and a good Catholic, who has duly arranged his worldly matters and died a "good death". The indication of the approaching death was accompanied with supernatural omens that the contemporary observers considered a special manifestation of the divine grace. The Master of the Court of the Archduke Leopold Wilhelm emphasised these two facts. Religion and the strengthened inner bond with the God formed an inseparable component of the Habsburg concept of the government's legitimacy. This relation was characterized by a divine selection, thanks to which the Habsburgs excelled over the other ruling families as an exemplary Catholic dynasty.

Translated by Miroslav Košek

Zdeněk H o j d a

DVA JEZUITSKÉ DENÍKY Z DIPLOMATICKÝCH MISÍ K úloze členů jezuitského řádu v mezinárodní diplomacii 17. století

ABSTRACT

Two Jesuit Diaries of Diplomatic Mission. On the Role of Members of the Jesuit Order in International Diplomacy of the 17th Century

One of the important positions in which the Jesuits regularly appeared was the role of a legate's confessor. Some of them left behind their travel diaries (reports) on the diplomatic journeys which they undertook. The paper introduces two texts: a diary of Caspar Paschke, who accompanied the emperor's envoy Gotthard Hellfried of Welz to Stockholm in 1700 and a relation by Paul Tafferner, who was a member of the emperor's envoy to Istanbul led by Walter Leslie. The nature of texts is very different and so are the missions.

Keywords: Jesuits, 17th century diplomacy, legates, Turkish legates, travel diaries, Sweden, Hamburg, Stockholm, Tallinn, the Ottoman Empire, Belgrade, Istanbul, Caspar Paschke, Gotthard Hellfried von Welz, Paul Tafferner, Walter Leslie

Řekneme-li v 17. století jezuita na cestách, každý si pravděpodobně představí jezuitu v zámořských, nebo alespoň domácích misiích. Cílem tohoto příspěvku je však upozornit na skutečnost, že nemálo řádových příslušníků navštívilo cizí země také jiným způsobem, a to v rámci stále se zahušťující sítě stálých diplomatických misí nebo jednorázových poselstev.¹⁾ Účast v těchto legacích, zpravidla ve funkci zpovědníků nebo domácích kaplanů, byla v mnoha případech svěřována právě členům jezuitského řádu.²⁾ Příkladem může být varšavská mise Heřmana Jakuba Černína

¹⁾ Srov. přehledně Klaus MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen im Jahrhundert nach dem Westfälischen Frieden (1648–1740)*, Bonn 1976.

²⁾ Srov. Benjamin J. KAPLAN, *Diplomacy and domestic devotion. Embassy chapels and the toleration of religious dissent in early modern Europe*, *Journal of Early Modern History* 6,

z Chudenic (leden – květen 1695). V seznamu osob, jež tvořily malý vyslancův dvůr, je tu *H[err] P[ate]r Jesuiter* uváděn sice beze jména, ale mezi prvními, vyslanci nejbližšími osobami.³⁾ Můžeme právem předpokládat, že takové služební zařazení zpovědníka nebylo v doprovodu císařských diplomatů výjimkou.⁴⁾ Otcové z Tovaryšstva přitom v mnoha případech plnili i další úkoly, například sekretářů šlechtických vyslanců.

Nejméně ve dvou nám známých případech jezuité v legacích také – ať už z pověření či z vlastní iniciativy – zachycovali průběh poselstva v cestovním deníku či v cestovní relaci. Právě na tyto případy se příspěvek zaměřuje, neboť dochované texty – jakožto „čisté“ ego-dokumenty – umožňují lépe posoudit zařazení a roli jezuity v těchto cestujících společnostech. První z nich je rukopisný latinský deník jezuity z české provincie Tovaryšstva, Caspara Paschkeho, který v květnu roku 1700 doprovázel Gottharda Hellfrieda z Welzu, nového císařského vyslance ve Švédsku, na jeho cestě do Stockholmu a poté do estonského Revalu. Součástí nedokončeného deníku je i podrobná relace o stavu švédského království.⁵⁾ Pro komparaci s tímto dosud neznámým pramenem jsem zvolil jiné deníkové záznamy, nepoměrně známější, neboť byly vydány tiskem a přeloženy z latiny také do češtiny a němčiny. Jde o vylíčení cesty hraběte Waltera Leslieho k turecké Portě a zpět (1665/1666), sepsané jeho zpovědníkem jezuitou Paulem Taffernerem.⁶⁾

2002, s. 341-361. Ve výjimečných případech bylo členovi jezuitského řádu svěřeno dokonce vedení celého poselstva: srov. Josep Lluís ALAY, *Antoni de Montserrat. Ambaixador a la cort del Gran Mogol. Viages d'un jesuïta catalán del segle XVI a l'India, Pakistan, Afganistan i Himàlaia*, Lleida 2002.

³⁾ SOA Zámorsk, RA Colloredo-Mansfeldů, kart. 31, fol. 282r. V této skupině osob najdeme samotného vyslance, další dva šlechtice (z toho byl jeden vyslancův příbuzný, Václav Černín z chudenické větve), maršálka vyslaneckého dvora, legačního sekretáře, důvěrníka hraběte a bývalého hofmistra Ludolfa Bockelkampa a lékaře (rovněž neuvedeného jménem).

⁴⁾ Známou postavou z prostředí dvora Leopolda I. je např. jezuita Friedrich von Lüdinghausen, jenž vedl diplomatická jednání u saského a braniborského dvora v 90. letech 17. století. *Allgemeine Deutsche Biographie* 19, München-Leipzig 1884, s. 383.

⁵⁾ *Itinerarium A. 1700 e Bohemia in Sveciam*. Uloženo v ÖStA Wien, HHStA, sign. Böhm 1045n (135). Dále citováno jako *Itinerarium*. Deník je zapsán na osmnácti číslovaných foliích, hustě popsaných textem uspořádaným do dvou sloupců na každé stránce. Za zprostředkování fotokopie textu děkuji Martině Hrdinové.

⁶⁾ *Caesarea legatio / quam / Mandante Augustissimo Rom. Imperatore / LEOPOLDO I. / Ad Portam Ottomannicam suscepit perfecitq[ue] / Excellentissimus Dominus, Dominus / WALTERUS S.R.I. / COMES DE LESLIE / Dominus Pettovij & Neostadij ad / Mettoviam, Sac. Caes. Majestatis à Consiliis in/timis & Aulæ Bellicis, Campi Mareschallus, / & Confîniorum Sclavoniae & Petri/niae Generalis / Succintâ narratione exposita* [následuje dedikace Lesliemu] *In perennem Laudatissimi Patroni memoriam dicta / A. Reverendo Patre Paulo Tafferner, Societatis / Jesu, itineris comite, & Excellentissimi Oratoris / Capellano*. Vydání Matthaea Cosmo-

Osmého května roku 1700 bylo z Prahy do Stockholmu vypraveno císařské poselstvo, vedené dolnorakouským šlechticem, Gotthardem Hellfriedem hrabětem z Welzu (1654-1724).⁷⁾ Jak bylo v případě císařských diplomatických legací zvykem, vyslanec kromě dalších osob doprovázel také zповědník. Nebylo ovšem obvyklé, aby tento duchovní zanechal podrobnou zprávu o průběhu celé cesty a aby navíc měla tato zpráva spíše neoficiální, polosoukromý charakter. Právě takové je však *Itinerarium a. 1700 e Bohemia in Sveciam*, uložené dosud jako anonymní rukopis ve vídeňském Haus- Hof- und Staatsarchivu.⁸⁾ Díky precizní jezuitské personální agendě (zvláště *catalogi breves*) se nyní podařilo identifikovat autora spisu. Jedná se o Caspara Paschkeho (1649-1728), původem Slezana z Nisy, který byl bezprostředně před odchodem s vyslaneckou delegací členem jezuitské rezidence v Jelení Hoře (Hirschberg, Jelenia Góra) na slezské straně Krkonoš.⁹⁾ V době, kdy se chystal na diplomatickou výpravu do Švédska, mu bylo už 51 let a měl za sebou na změny působišť bohatou, leč nijak neobvyklou kariéru v Tovaryšstvu.¹⁰⁾

veria je datováno 1668, vydání Leonharda Christopha Lochnera (Wien) 1672. Digitálně přístupné Lochnerovo vydání na URL: <<http://www.archive.org/details/csarealegatioqu00leslgoog>>.

⁷⁾ Srov. Ludwig BITTNER – Lothar GROSS (edd.), *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westfälischen Frieden I: 1648 – 1715*, Zürich 1936, s. 165: Gotthard Helfried Graf Welz, ablegatus, advenit 5. 6. 1700, ultima relatio 27. 7. 1702. Gotthard Hellfried (říšský) hrabě z Welzu, svobodný pán z Ebersteinu a Spiegelfeldu, byl dvorním radou a komorníkem císaře. Od roku 1681 byl ženat s hraběnkou Khevenhüllerovou. Švédskou misí jeho diplomatická kariéra neskončila. V letech 1705-1711 byl místodržícím v Lutychu; v roce 1721 vyslancem u Ludvíka Arnošta, hraběte Hessensko-Darmstadtského.

⁸⁾ Srov. pozn. 5.

⁹⁾ Za identifikaci Caspara Paschkeho děkuji Jiřímu Havlíkovi a Kateřině Valentové, kteří mi laskavě poskytli údaje z římských *catalogi breves*: k roku 1700 se o Paschkem uvádí: *Residentia Hirschbergensis – superior, oeconomus, concionator in festis et per quadriennium in dominici* (ARSI Roma, sign. Boh 91/II, fol. 256r); k roku 1701: *extra provinciam: P. Casparus Paschke apud legatum Caesareum in Suecia, confessarius* (ARSI Roma, sign. Boh 91/II, fol. 259v). Tytéž údaje má katalog z následujícího roku 1702.

¹⁰⁾ Do jezuitského řádu vstoupil Paschke v koleji ve své rodné Nise 14. 10. 1666 v 17. roce života. Odtud byl poslán do noviciátu v Brně. Už na podzim r. 1668 poněkud překvapivě zahájil v chebské koleji pedagogickou činnost v nejnižších třídách tamní jezuitské školy. V roce následujícím pak pokračoval v pražském Klementinu ve vlastních studiích tříletou filozofií. Po splnění dalších pedagogických povinností opět v Chebu se vrátil do Prahy ke studiu teologie (1676-1679). Následovalo střídání kolejí i řádových funkcí, při němž prošel Telčí, Brnem (tam složil 2. 2. 1684 poslední sliby – *quatuor vota*), Prahou, Českým Krumlovem, Opavou, Svídnicí, znovu Opavou a někdy na přelomu let 1699 a 1700 zakotvil nakrátko ve zmíněné rezidenci v Jelení Hoře. Po návratu ze Švédska se stal rektorem chebské koleje, dalších deset let spravoval seminář a gymnázium v Opavě, v letech 1716-1718 byl superiorem rezidence v Jelení Hoře a po ročních pobytech v Nise a známé Opavě nakonec zakotvil v Brně, kde působil jako zповědník a posléze jako spirituál až do své smrti v r. 1728. Tento krátký životopis byl

Se svým budoucím „šéfem“ na diplomatické misi se Paschke setkal v Praze, odkud bylo poselstvo vypraveno. V hlavním městě království jej očekával již od února, kdy jej do Prahy povolal provinciál Ferdinand Waldhauser.¹¹⁾ Shrňme si tedy nyní na základě jeho zápisků průběh celé cesty z Čech do Švédska.

Hrabě Welz přijel do Prahy 7. května 1700, ubytoval se v hostinci U Tří zvonů na Malé Straně. Následující den se setkal s nejvyšším purkrabím a účastnil se mše v jezuitském profesním domě, kde se mu představil Pater Paschke. Ještě téhož dne, tedy 8. května o páté hodině odpolední, poselstvo opustilo Prahu.¹²⁾ Vyslance doprovázela pouze malá společnost skládající se z komorníka, kuchaře a dvou sloužících,¹³⁾ což nepochybně urychlilo cestovní tempo. Přes Drážďany, Lipsko, Magdeburg a Lüneburg dojeli 16. května do Hamburku, kde je přivítal tamní císařský rezident Christian hrabě z Ecku a Hungersbachu.¹⁴⁾ Tam Paschke vyhledal rezidenci svého řádu a s jedním z tamních jezuitů si prohlédl město. Měl na to dostatek času, neboť císařská delegace pobyla v Hamburku plných deset dnů. V podrobném popisu Paschkeových hamburských pozorování nechybí ani výčet nejrůznějších vín, která se do Hamburku dovážela, a seznam 48 důležitých hostinců; víc nás ale zaujme jeho zpráva o návštěvě městské knihovny, kde spatřil mezi obrazy „starých astrologů“ (sic!) též „*effigies famosi quondam Tychonis Brahe ad vivum depicta*“.¹⁵⁾ Z této poznámky je zřejmé, že Brahova památka byla v českém povědomí živá i po sto

rekonstruován na základě údajů obsažených v Bio-bibliografické databázi řeholníků v českých zemích v raném novověku: URL: <<http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/1.dll?hal~1000101897>>, heslo: Paschke, Casparus SJ, 1666-1728, ověřeno v: A. Fechtnerová, *Rectores* 290, 16; A. Fechtnerová - kartotéka 2012, revize K. Bobková-Valentová, 30. 10. 2012.

¹¹⁾ „*Postquam peremptorie a R.P.V. Provinciali R.P. Ferdinando Walthausen Hirschberga Pragae evocatus, per Februarium, Martium, Aprilem Excelentiss[imum] D[ominem] Legatum pro Regno Sveciae ab Augustiss[imo] Imperatore dudum delectum expectassem, tandem adfuit.*“ Itinerarium, fol. 1r.

¹²⁾ „*Valedixi ea fidelia m[eo] R.P. Provinciali et reliquis in Antiqua Urbe, deinde m[eis] in domo Professa et circa horam 5tam praemissis ad hospitium reculis meis ipse tandem Excell[entiam] accessi ac paulo post cum eodem abii.*“ Itinerarium, fol. 1r.

¹³⁾ „*Erant in comitiva ipsius quatuor personae: Joan. Paul Lang Camerar[ius], Reich. Herpecker cocus, et 2 pedisseq[ui], Anton Ridel Sil[esius] et Andr. Perg Svecus.*“ Itinerarium, fol. 1r.

¹⁴⁾ Cestou přenocovali 8. 5. v Tursku, 9. 5. v Petrovicích, 10. 5. v Drážďanech, 11. 5. v Lipsku, 12. 5. v Landsbergu, 13. 5. v Magdeburgu, 14. 5. cestovali přes noc, 15. 5. nocovali u přívozu přes Labe nedaleko Lüneburgu. O příjezdu do Hamburku Itinerarium, fol. 2v. V Hamburku se Welzova společnost na čas rozrostla o mladého hraběte Ferdinanda z Welzu, syna vyslance a jistého Antonia Krolla s jedním služebníkem. Oba však opustili Hamburk směrem do Švédska (přes Lübeck) už 25. května.

¹⁵⁾ Itinerarium, fol. 4r.

letech. Dne 26. května opustilo poselstvo Hamburk a pokračovalo v cestě přes dánské království po trase Schleswig, Flensburg a dále přes ostrovy Fyn a Sjaelland do Helsingöru (přičemž se vyhnulo hlavnímu městu), odkud se 30. května přeplavilo přes Öresund na švédský břeh. Po švédském území pokračovala skupinka nejobvyklejší trasou po zemské cestě přes Jönköping, Linköping, Norrköping a Nyköping, přičemž o těchto švédských městech a městečkách referuje náš zpravodaj dosti lapidárně: většinou o nich jen poznamená: „celé ze dřeva“. Zato si cestou do švédského hlavního města Paschke povšiml jedné zvláštnosti, alespoň z pohledu středoevropana: ve Švédsku neexistovala královská pošta, cestujícím museli poskytovat koně sedláci.¹⁶⁾ Do Stockholmu delegace dorazila 5. června, celkem tedy trvala cesta z Prahy necelý jeden měsíc. Před městem na ně čekal Christoph Piaterider, sekretář zemřelého hraběte Franze Ottokara Starhemberga, který byl Welzovým předchůdcem na stockholmské ambasádě.¹⁷⁾ Ještě v den příjezdu byla hraběti z Welzu udělena audience představiteli švédské královské rady.

Švédské hlavní město, které prošlo v průběhu 17. století prudkým rozvojem, se jezuitovi líbilo. Stockholm byl prý asi stejně velký jako Praha – ve skutečnosti mělo město o něco méně obyvatel. Sídlo švédských králů, které se v té době vzpamatovávalo z velkého požáru (1697), jenž zničil starý královský hrad, leželo „*uprostřed vod*“. Paschke pak vyjmenoval jednotlivá předměstí (*malmar*), velmi ocenil Carlsberg, jeden z královských zámků na ostrově Kungsholmen. Město, hrad ani předměstí, jak napsal, nemají žádné hradby ani brány „*estque defensio totius civitatis sola aqua*“.¹⁸⁾ Pak podrobně popsal osm městských kostelů počínaje sv. Mikulášem, dnešním *Storkyrkan*; před požárem stál prý ale nejhezčí kostel přímo ve starém hradu *Tre kronor*. Některé chrámy shledal dokonce tak čisté a úpravné, že byly podobné chrámům katolickým, jako např. kostel na Riddarholmu s královskými hroby.¹⁹⁾

Stejně jako obdivoval vodní „hradby“ města, byl pro suchozemce Paschkeho velkou atrakcí také stockholmský přístav. Námořníci mu prý říkali druhé náměstí a byly tu stále k vidění „tisíce“ připlouvajících i odplouvajících lodí.²⁰⁾ K městu přiléhala královská obora (*Djurgården*), příjemný ostrov s listnatými stromy, kde bylo mnoho hospůdek, jež obyvatelé města v neděli rádi navštěvovali. Král měl dvě za-

¹⁶⁾ „*Nota: ex Suecia nulla reperitur posta, sed rustici a pago in pagum viatoribus equos per ordinem subministrant.*“ Itinerarium, fol. 6v.

¹⁷⁾ Starhemberg, který zastával úřad stockholmského vyslance po Antonínu Janu Nosticovi (ve Stockholmu 1685 – 1690), zemřel 31. 10. 1699. Srov. L. BITTNER – L. GROSS, *Repertorium*, s. 165.

¹⁸⁾ Itinerarium, fol. 6v.

¹⁹⁾ „*Munda intus ac foris, et fere ut in locis catholicis exornata.*“ Itinerarium, fol. 7r.

²⁰⁾ „*Portus quo naves apellunt secundum plateam fere primariam civitatis [...] ubi millia saepe navium continua alternatione abeuntium et adventantium spectare est.*“ Itinerarium, fol. 7r.

hrady; do té v sousedství kostela sv. Jakuba na Norrmalmu (to je dnešní *Kungliga trädgården*) se chodila procházet šlechta.

Paschkeho pozornosti neušel ani zámek Drottningholm s nádhernou zahradou, v níž si všiml bronzových soch, odvezených před půlstoletím z Prahy při švédském vpádu.²¹⁾ K dalším zajímavostem města, jež si mohl prohlédnout, řadil početné mosty, královskou zbrojnici, stáje, dělostřelecký dvůr (tj. slévárnu), mincovnu, stavovský dům (tj. *Riddarhuset*), švédskou banku, sklárnu a slévárnu soch, v které pracovali prý převážně Francouzi, přístavní skladiště, královskou knihovnu a konečně státní tiskárnu, v které prý „*tisknou pěknými literami na holandský papír švédskou bibli*“.²²⁾

Po pětiměsíčním pobytu ve Stockholmu se vyslanec Welz se svým doprovodem a tedy i s Casparem Paschkem 8. listopadu 1700 nalodil ve Waxholmu (dnes součást Stockholmu) na loď a po třídenní plavbě dojela výprava do estonského Revalu (dnes Tallinn), který byl správním centrem východní části švédské říše. Paschke pokračoval v psaní deníku a nadepsal tuto část *Itinerarium e Suecia in Livoniam*.²³⁾ Vylíčil plavbu Baltským mořem a navázal popisem města Revalu, kde však zápisky deníku náhle končí. Stejně jako se můžeme jen dohadovat, co bylo důvodem vyslancova přesunu (snad jej panovník vyslal „v závěsu“ za švédskou armádou vstříc blížícímu se švédsko-ruskému střetu: do bitvy u Narvy zbývaly jen měsíce), neznáme ani důvod, který vedl Paschkeho k přerušení jeho deníkových zápisů. Podle výše citovaných *catalogi breves* zůstal ve Švédsku a ve vyslancově doprovodu i v následujících nejméně dvou letech.²⁴⁾ Vraťme se však k té části jeho zápisů, které vyplňují podstatnou část stockholmského pobytu.

Po deníkových zápisech o Stockholmu následuje totiž pasáž nadepsaná *Hodier-nus Regni Sueciae civilis, militaris ac ecclesiasticus status*, tedy jakýsi státní schematicismus. Obsahuje popis švédského dvora, královských loveckých zámků a revírů, soudů, královské kanceláře, všech dalších státních úřadů, kolegií i stockholmské městské správy. Nechybí ani aktuální výčet vyslanců cizích mocností ve městě a švédských vyslanců u evropských dvorů. Paschke dále popsal složení švédské vo-

²¹⁾ „*Thronungoholm palatium est reginae [...] cum amplissimo nec minori magnificentiae horto in quo videre est pluras statuas praegrandes ex auricalco, Praga post despoliationem horti caesarei ablata.*“ *Itinerarium*, fol. 7v. Ve skutečnosti se jedná o sochy ze zahrady Valdštejnského paláce.

²²⁾ *Itinerarium*, fol. 7v.

²³⁾ *Itinerarium*, fol. 17r-18v.

²⁴⁾ ARSI, Boh 91 I, f. 256r, Boh 91 II, f. 259v a Boh 91 II, f. 275v. Joannes Miller zmiňuje ve svých dějinách české jezuitské provincie také Rigu jako další místo, které Welzova legace navštívila. Joannes MILLER, *Historia provinciae Bohemiae Societatis Iesu ab anno 1555 usque ad annum 1723*. NK ČR, XXIII C 104, pag. 2201.

jenské síly, jednotlivé lodi královské flotily; učinil si poznámky o finančních zdrojích panovníka, o administrativním uspořádání země.²⁵⁾

Nevíme, zda tato zevrubná zpráva o stavu švédského království vznikla na vyslancův pokyn, můžeme to však považovat za pravděpodobné. Je ale pozoruhodné, že až na jediné místo se Paschke ve stockholmské části svých zápisků nikde nezabýval politickými a diplomatickými záležitostmi nebo programem samotného vyslance. Jistě bychom se rádi o švédských politických reáliích třetího roku panování mladého Karla XII. a za počínající severní války dozvěděli víc. Tyto informace ovšem získávala vídeňská oficiální místa nejspíše standardním způsobem, totiž ze zpráv samotného vyslance. Paschke zřejmě nebyl ani oficiálním kronikářem poselstva a, jak z deníku navíc vyplývá, ani jeho osobní program se – v Hamburku ani ve Stockholmu – příliš nepřekrýval s aktivitami pána z Welzu. Je tedy nutno „číst“ Paschkeho deník jako dva ne zcela související texty. Polosoukromé zápisky zachycují to, co prožíval, viděl a zaznamenal sám slezský jezuita. Druhá výrazně odlišná část, jež vyplňuje celou polovinu sešitu, popisuje švédské království. Nevíme, zda z pověření (to pravděpodobněji) či z vlastní iniciativy zachytil poměrně ve značné úplnosti, jak vypadaly politické a správní instituce švédského státu, jeho armáda a jaké byly náboženské poměry. Takový popis mohl být jistě k užtku nejen příštím vyslancům císaře v této zemi. Už sám fakt, že deník byl uložen do Dvorského a státního archivu, svědčí o tom, že Paschke po návratu ze severu předal (či předem zaslal) své zápisky tajně radě či přímo panovníkovi. Není tudíž vyloučeno, že kromě své role zpovědníka plnil v poselstvu určité zpravodajské úkoly (byť většina informací, které ve svém popisu uvedl, pocházela, jak by se dnes řeklo, z „otevřených zdrojů“).

Zcela odlišně se pak jeví jezuitova role ve vylíčení řádového historika Joanna Millera, jenž pojal Paschkeho úlohu v poselstvu jako čistě misionářskou.²⁶⁾ Líčí, jak se k Paschkemu ve Stockholmu a pak i v Revalu a Rize sbíhali místní tajní katolíci, jeho úspěchy v obrácení několika místních luteránů, vypočítává, kolik a jaké svátosti udělil, jak pomohl zajatému karmelitánovi v Revalu. Podle Millera i švédský král uznal a oficiálně posvětil roli Caspara Paschkeho jako zpovědníka, a tedy jakéhosi patrona katolické komunity ve Švédsku. Taková komunita ovšem jen stěží mohla existovat a katolíci se vyskytovali nejspíše jen při legacích katolických států. Protože je zároveň nepravděpodobné, že by se o těchto svých aktivitách sám Paschke v deníku nikde nezmínil, soudím, že většinu Millerova „biogramu“ je třeba odkázat do

²⁵⁾ Itinerarium, fol. 8r-16v.

²⁶⁾ J. MILLER, *Historia provinciae Bohemiae*, pag. 2201-2202, stručněji ještě pag. 2808. Odstavec věnovaný Paschkeho švédské cestě nadepsal příznačně *Missio Svecica*.

říše smyšlenek, postavených na schématech a vyprávěcích postupech obvyklých například v elogiích.²⁷⁾

* * *

Původem irský hrabě Walter Leslie (1605-1667), majitel panství v Novém Městě nad Metují, vedl v letech 1665-1666 jedno z poselstev do Turecka,²⁸⁾ jehož účelem bylo utvrzení krátce předtím (1664) sjednaného vasvárského míru.²⁹⁾ Tento úkol byl vyvrcholením a závěrem Leslieho předchozí vojenské a diplomatické kariéry.³⁰⁾ V té době dosáhl hodnosti generála polního strážmistra, generála „štyrské,

²⁷⁾ Zůstává ovšem otázkou, zda a jaké měl Miller o Paschkeho misi (misi) k dispozici prameny. Dle odstavce dopsaného zřejmě dodatečně za pasáž věnovanou Paschkeho cestě, v němž jen letmo zmiňuje dva Otce Tovaryšstva, kteří v r. 1720 doprovázeli císařského vyslance do Švédska Philippa Gottharda von Freytag, a o jejichž práci prý nemá žádné informace, musel naopak pro poměrně obšírný text o Paschkem z nějakých relací přece jen vycházet. Domnívám se ovšem, že to nebyl v žádném případě Paschkeho deník.

²⁸⁾ K císařské diplomacii v Turecku v 17. století zůstává základním přehledem Karl TEPLY, *Kaiserliche Gesandtschaften ans Goldene Horn*, Stuttgart 1968. V české literatuře Milan ŠMERDA, *České země, Uhry a Osmané v letech 1618-1671*, Časopis Matice moravské 110, 1991, č. 1, s. 37-56; Marie MŽYKOVÁ, *Šlechta ve službách diplomacie 2: Itálie, Turecko, Rusko, Švédsko*, Praha 2001; Vít VLNAS, *Roky s nepřitelem. Císařští diplomaté a špióni v Istanbulu za časů baroka*, DaS 23, 2001, č. 4, s. 7-12; Petr ŠTĚPÁNEK, *Výdaje Heřmana Černína na jeho první vyslanecké cestě do Istanbulu v letech 1616-1617*, Časopis Národního muzea – Řada A 170, 2001, č. 1-2, s. 47-81; č. 3-4, s. 14-42; 171, 2002, č. 1-2, s. 31-58; Lenka VINTROVÁ, *Cesty císařských diplomatických poselstev do Cařihradu mezi polovinou 17. a polovinou 18. století*, in: Jiří Kubeš (ed.), *Šlechtic mezi realitou a normou. Miscellanea ze studentských prací k dějinám raného novověku*, Olomouc 2008, s. 125-159.

²⁹⁾ Jak se praví v úvodu Taffernerovy relace (viz pozn. 31): „po předešlém rozbroji“. K válce císaře s Turky, vrcholící Montecuccoliho vítězstvím u Szentgotthárdu a předcházející vasvárskému míru srov. naposledy Jiří PROCHÁZKA, *Válka s Turky 1663 – 1664*, „bídny“ *mír a osmanští „špehaři“*, Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně 13, 1996, s. 25-33; též Vítězslav PRCHAL, *Vojáci Fortuny. Bitevní triumf a společenská legitimizace v 17. století*, Dějiny a současnost 32, 2010, č. 5, s. 34-37.

³⁰⁾ Srov. její stručné shrnutí v Bohumír SMUTNÝ, *Relace císařského vyslance Waltera Leslieho o cestě do Cařihradu a zpět 1665–1666*, Sborník prací východočeských archivů 1, 1970, s. 167–182, zde s. 168. Podle L. BITTNER – L. GROSS, *Repertorium*, s. 156 a 169, byl vyslán v r. 1664 k papeži s žádostí o tureckou pomoc (13. 3. 1664 dat. credentialia a instrukce); se stejným posláním měl navštívit toskánského velkovévodu ve Florencii (24. 3. 1664) a pod stejným datem (?) uváděn také v Neapoli. K Walteru Lesliemu dále srov. David C. WORTHINGTON, *Scots in Habsburg service, 1618-1648* (= History of Warfare, vol. 21), Leiden – Boston 2004, zejména část II, s. 133-272. Markus JEITLER – Diether KRAMER – Susanne PÜHRINGER-PAIER, *Die Reichsgrafen von Leslie – eine Spurensuche*, in: Peter ETTEL – Anne-Marie FLAMBARD-HÉRICHER a. d. (edd.), *Château et représentations. Actes du colloque inter-*

chorvatské a vindické hranice“. Před nastoupením turecké cesty mu byl propůjčen Řád zlatého rouna, jak rovněž popisuje ve své relaci jezuita Paul Tafferner: „*při témž čase od krále španělského zlaté rouno jemu přinešené bylo, tak aby šťastněji nežli onen Jason císařský legát tento ... věc podstatnou sobě svěřenou dobře vykonal ... obdařen byl.*“³¹⁾ Poselstvo odplulo z Vídně koncem května 1665 s 36 loděmi po Dunaji a po třídní zastávce v Budíně (od 1. do 4. června) doplulo až do Bělehradu, odkud pokračovalo dále povozy přes Niš, Sofii, Plovdiv do Drinopole a Istanbulu. U sultánova dvora se Leslie zdržoval od 1. srpna do 21. prosince 1665.³²⁾ Na zpáteční cestě průvod dospěl začátkem března 1666 do Budína a 27. března 1666 byl už zpět ve Vídni. Jednání u turecké Porty byla hodnocena jako úspěšná: vasvářský mír byl potvrzen a podařilo se dosáhnout i některých koncesí ve prospěch křesťanského obyvatelstva na osmanském území.³³⁾

Oficiálním kronikářem této cesty byl určen Leslieho zповědník Paulus Tafferner (1609-1677). Podle údajů Knihopisu pocházel z korutanského Klagenfurtu.³⁴⁾ Svou

national de Stirling (Écosse), 30 août-5 septembre 2008, Caen 2010), s. 147-158. V Čechách je Skot Walter Leslie znám především jako jeden z vykonavatelů chebské exekuce na Valdštejnovi. Odměnou získal od císaře Nové Město nad Metují, srov. Jaroslav ŠŮLA, *Hospodářská korespondence Václava Králíka, komendátora novoměstského panství, s Walterem hrabětem z Leslie v letech 1635-1643*, Stopami dějin Náchodska 4, 1998, s. 177-210. Další statky držel ve Štýrsku a Kraňsku, srov. Ogor WEIGL, *In a caftan before the Emperor, with the Haiduks around Graz and with a Library in Ptuj. The Counts Leslie and their City and Country Residences in the seventeenth and the eighteenth Century*, in: Polona VIDMAR (ed.), *Zapuščina rodbine Leslie na ptujskem gradu* (katalog výstavy, Narodna galerija Ljubljana, 22.1.-24.2. 2002), Ptuj 2002, s. 88-96. Za upozornění na některé tituly děkuji kolegovi J. Kubešovi.

³¹⁾ Paul TAFFERNER, *Legacy Cýsařská / Kterau Na Poručenj Neynepřemoženněgssýho a Welikomocného Ržjmského Cýsaře LEOPOLDA Prwnjho / K Portě Ottomanské k sobě přigal a vykonal Wysoce Urozené Hrabě a Pán Pan Walter Swaté Ržjmské Ržjsse Hrabě z Leslie / Pán na Petowě Nowém Městě Hradisstj nad Methugi / G: Mil: Cýs: a Dworu Wogenského Tegná Radda / Marssálek Polnj / a Raddy Slowanské a Petrynské Generál / Rytjř Zlatého Rauna / ec. Krátkau Hystorygi [!] na swětlo w Latinském Gazyku wydaná / Od Dwogji Cti hodného a Wysoce Učeného Pana P. T. z Towaryšstwa Gežjssowa / Cesty té Towarysse / a swrchu psané Geho Excell: Spowědnika. Nynj na Česko přeložená / a w Lytomyssli Nákladem Jana Arnolta z Dobroslawina wytisstěná / Léta Páně 1669*, s. 2-3. Obřad předání zlatého rouna se odehrál ve Vídni 6. 5. 1665 za účasti několika dřívějších držitelů tohoto vyznamenání, například prezidenta dvorské válečné rady Hannibala Gonzagy, Václava Eusebia z Lobkovic nebo Jiřího Ludvíka ze Sinzendorfu.

³²⁾ Srov. L. BITTNER – L. GROSS, *Repertorium*, s. 171.

³³⁾ P. TAFFERNER, *Legacy císařská*, s. 115.

³⁴⁾ Srov. Knihopis u č. 16 052. Též Constantin von WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich XV*, Wien 1866, s. 13. Tafferner byl členem rakouské jezuitské provincie. Do Tovaryšstva vstoupil r. 1626 ve Vídni, kde také vystudoval teologii (1635-1638). Čtvrté řádové sliby složil rovněž ve Vídni v r. 1643. Před nastoupením cesty do osmanské říše

zprávu o cestě vydal nejprve latinsky roku 1667,³⁵⁾ o dva roky později vyšel v Lito-
myšli u Jana Arnolta z Dobroslavína český překlad,³⁶⁾ dedikovaný Tomáši Pešinovi
z Čechorodu (nejen coby pěstiteli češtiny, ale také jakožto autorovi *Ucalegonu*³⁷⁾).
O něco později vyšel ve Vídni i německý překlad.³⁸⁾ Taffernerovu kroniku výpravy
doplňují koncepty 21 Leslieových zpráv ze srpna až prosince 1665, které v regestech
vydal Bohumír Smutný.³⁹⁾ V dalším se budu přidržovat české verze *Legacy císařské*,
rozdělené do čtyř oddílů: 1. *Odjezd z Vídně do Konstantynopole*, 2. *Příjezd legacy do*
Konstantynopole, 3. *Zůstání legacy v Konstantynopoli*, 4. *Navracování se legacy do*
Rakous.

Protože se jedná o poměrně známý text, omezím se zde jen na několik pozná-
mek, které se týkají Taffernerovy role a „služebního zařazení“ v poselstvu a případ-
ných specifik jeho narativu, jež mohou vyplývat z jeho řádové příslušnosti nebo
z faktu, že se jednalo o duchovní osobu.

- Odplutí celé početné delegace předcházela také bohoslužba, tentokrát ve vídeň-
ském profesním domě jezuitů. To rozhodně nebyla náhoda. Podobně jako později
v případě Welzova poselstva byl tedy zdar celé expedice vložen do rukou je-
zuitského řádu a spjat s jeho nejvýznamnější základnou, jakou v obou sídelních
městech profesní dům představoval.
- Tafferner nebyl jediným jezuitou mezi účastníky poselstva: „*Dvě z Tovaryšstva*
Ježíšova duchovní osoby s jistou císařskou vůlí za cesty tovaryše k duchovní své
pomocy a službě legát cýsařský s sebou pojal, kteréž i dvojím barvy fialové, jak

prošel kolejemi a rezidencemi v Leobenu, Klagenfurtu, Millstattu, Štýrském Hradci, Styru
a Linci, v r. 1657 se vrátil do Vídně. Srov. Ladislaus LUKÁCS, *Catalogi personarum et officio-
rum provinciae Austriae S.I., II. (1601-1640)*, Romae 1982, s. 767.

³⁵⁾ Srov. pozn. 6.

³⁶⁾ Srov. pozn. 31.

³⁷⁾ Tomáš PEŠINA Z ČECHORODU, *Ucalegon Germaniae, Italiae et Poloniae Hungaria, Flamma Belli Turcici Ardens*, Lithomisslii 1664. Není divu, že právě na tento Pešinův ostře
útočný protiturecký pamflet odkazuje překladatel spisu, jenž rovněž nevyznívá pro „muslim-
ského nepřítele“ nijak příznivě.

³⁸⁾ Der Röm. Kay. May. Leopoldi I. An Deß grossen Türcken Sultans Mehemet Cham
Ottomanische Porten Anno 1665. den 25. May abgeordnete Botschafft, Welche Ihro Hoch-
grafl. Excellentz, etc. Herr, Herr Walther Leßlie, deß Heil. Röm. Reichs Graff und Herr zu
Pettau ... denckwürdig verrichtet undt von P. Paulo Tafferner, der Societät Jesu Priester, ernent
Ihrer hochgräfl. Excellentz gewester RaißCaplan, Anno 1668 Lateinisch zu Wienn, anjetzo
aber dem günstigen Leser zum Belieben in Teutsch verfasst. druckt zu Wienn in Oesterreich,
bey Leopold Voigt. Wien, [ca. 1671].

³⁹⁾ B. SMUTNÝ, *Relace císařského vyslance*, passim.

*spůsob vejchodních kněží jest, dlouhým oděvem opatřil.*⁴⁰⁾ Jako druhý v pořadí (hned za vyslancovým) vyplouval na cestu „šif“, „na kterémž spovědník legáta s tovaryšem svým i tři tolikéž z Tovaryšstva Ježíšova jiní duchovní se vynacházeli, kteří potom z Konstantynopole skrze Perskou zemi do Indie a Chyny k hlásání evangelium svatého odebrati se měli.“⁴¹⁾ Nacházela se tedy v Leslieho doprovodu poměrně početná skupina celkem šesti jezuitů, z nichž někteří měli z Turecka pokračovat v cestě do východních misí.

- Již v průběhu cesty je zmíněno několik případů, kdy tito Otcové z Tovaryšstva zasáhli proti neortodoxním žvlům v poselstvu. Již v Komárně se postarali o vysazení na břeh jednoho účastníka výpravy, jenž byl „ve své víře podezřelý“, a znovu v Bělehradě odhalili jednoho „tvrdošijného kacíře“, kterého sám vyslanec nejprve vyloučil z delegace (za jakousi agitaci). Onoho člověka pak záhy stihl boží trest, když „z přepuštění anobrž z jisté vůle boží do těžké nemoci upadl, v nížto po některém dni nekající i zcepeněl“.⁴²⁾
- Autor relace velmi ocenil každou příležitost k práci mezi balkánskými křesťany, „nebo i lid obecné křesťanské sice, ale však pohanskou zmíchané víře oddaný zde se ještě nachází“ (v Illoku ve Srěmu). Jezuité z poselstva tu prý pokřtili mnoho dětí.⁴³⁾
- Velkým tématem bylo vykupování křesťanských zajatců, poprvé v Bělehradě. Dělo se jednak přímo, jednak zanecháním peněz, jež měl „od jiných svěřené“ (tedy od příbuzných křesťanských zajatců) na výkup.⁴⁴⁾
- Humorný prvek nepostrádá vylíčení „hudební soutěže“, jež se neplánovaně odehrála na svátek Jana Křtitele v Bělehradě, slavený zde „v kostele františkánův bernardinských znamenitě hlasitou a zvučnou legáta císařského jak oustní tak i na rozličné hudební nástroje muzykou [...]“, kdy hudebníci z vyslancova průvodu „slavnost tureckou daleko přeštěkovali, kterouž oni právě téhož dne k památce oběti Abrahamové světili.“⁴⁵⁾

Těchto několik příkladů a témat nemá pochopitelně zastírat skutečnost, že Tafferner zároveň svědomitě plnil roli kronikáře celé expedice, loajálně referoval o hlav-

⁴⁰⁾ P. TAFFERNER, *Legacy císařská*, s. 5.

⁴¹⁾ Tamtéž, s. 6.

⁴²⁾ Tamtéž, s. 10 a 27-28.

⁴³⁾ Tamtéž, s. 22-23.

⁴⁴⁾ Tamtéž, např. s. 28, 103, 111.

⁴⁵⁾ Tamtéž, s. 29.

ních Leslieových diplomatických aktivitách, podrobně popsal všechny pocty, kterých se legátovi a poselstvu dostalo, vyličil jednotlivé audience, kterým byl pravděpodobně přítomen. Cílem zde bylo pouze poukázat na určité akcenty, které prozrazuje „misionářské“ a obecně katolicko-apologetické naladění autora textu projevující se například v poměrně tvrdých odsudcích východního křesťanství.

* * *

Porovnáme-li oba texty, jimiž jsem se zde krátce zabýval, je zřejmé, že náboženskou problematiku intenzivněji reflektuje autor konfrontovaný s poměry v zemích okupovaných Turky, s řeckou církví a islámem. V tomto ohledu se jeví Paschkeho soudy o luteránských poměrech ve Švédsku jako otevřenější a „tolerantnější“. Také další reálie, jež v cizině spatřil, zaznamenal Tafferner předsudečněji, s ohledem na „výchovné“ určení svého textu. Byl oficiálním kronikářem výpravy, od počátku psal s vědomím, že jeho text bude vydán tiskem a dostane se tak k mnohem početnějšímu čtenářskému publiku než víceméně privátní zápisky Caspara Paschkeho. Z toho vyplývá Taffernerova apologetičnost (nejen náboženská, ale i politická spočívající ve snaze oslavit vyslance) a současně katolický triumfalismus a také snaha čtenáře poučit a formovat jeho názor. Na první pohled srovnatelná role obou jezuitů – oba byli zpovědníky vyslanců – se tak při porovnání textů zachycujících průběh obou diplomatických cest jeví dosti odlišně. Paschkeho úkolem bylo zřejmě získat pokud možno komplexní informace využitelné pro císařskou zahraniční politiku. Deník o průběhu vyslancovy (a své) cesty pak vedl jen jaksí mimochodem a jeho účel byl víceméně privátní. Tafferner se naproti tomu musel zhostit úlohy oficiálního historika poselstva (měl v tom ostatně v historii tureckých poselstev řadu předchůdců) s vědomím, že jeho dílo bude naplňovat velmi rozdílné čtenářské potřeby.

Zdeněk H o j d a

**TWO JESUIT DIARIES OF DIPLOMATIC MISSION
On the Role of Members of the Jesuit Order in International
Diplomacy of the 17th Century**

Summary

In the early modern period, the emperor's diplomatic missions were attended by members of the Jesuit Order, usually in the roles of confessors. They could simultaneously perform some other jobs, such as the legates' secretaries; they could also record the proceedings of the envoy in diaries on their own initiative or under authorisation. This essay concentrates on these two cases.

A hitherto unpublished Latin diary written by Caspar Paschke from the Bohemian province of the Society of Jesus is deposited in the Viennese Haus- Hof- und Staatsarchiv. Paschke described a journey of the emperor's envoy Gotthard Hellfried of Welz to Stockholm and the Livonian Reval (Tallinn). The delegation left Prague on 7th May 1700, reached Stockholm on 5th June and sailed to Livonia in November 1700. The diary does not continue; we know, however, that the envoy Welz stayed in Sweden until July 1702. In addition to the journey to the north, Paschke described the Swedish capital, the court of Charles XII and the administrative system of the Swedish state in a great detail.

The description of Walter Lesley's delegation to Constantinople is of a different character; Lesley's story was recorded by the Carinthian Jesuit Paul Tafferner who also worked as a confessor to the mission's leader. His report was printed two years after the delegation's return – first in Latin, then in a Czech and German translation. Lesley sailed out from Vienna on 22nd May 1665. He spent almost five months (from 1st August until 21st December) in the capital of the Ottoman Empire; the delegation returned to Vienna on 27th March 1666. Tafferner divided his narration into four chapters according to the individual phases of the journey. In a great detail he described the seventy-day journey to Constantinople (Istanbul), the residence in Turkey, the political discussions and the related ceremonies.

Both authors are linked together by their clergymen's roles in the missions, but their texts differ in structure and probably in their purpose, too; the nature of the missions was also different. Welz departed to the vacated "standard" diplomatic position in the company of five people; as a contrast, the relations with the Ottoman Empire demanded a costly and numerous accompaniment (Lesley sailed with thirty-six ships) that expressed the importance of the emperor whom the envoy represented. Tafferner's narration represents a kind of official chronicle of the mission, which was probably intended as a glorification of Leslie, to whom it was dedicated.

As a result, it is more concerned with the political purpose of the mission; it has a strongly propagandistic nature as regards religious matters. Paschke's diary reflects its author's individuality and is of a rather personal character. It tells nothing about the political circumstances of the delegation.

Translated by Miroslav Košek

Jan Županič

HERALDIKA RAKOUSKÉ ŽIDOVSKÉ ŠLECHTY*

ABSTRACT

Heraldry of the Austrian Jewish Nobility

The paper concentrates on a specific chapter of the Austrian heraldry, i.e. heraldry of the Jewish noble families. The coats-of-arms were originally granted to the Jews sporadically. Jakub Bassevi (1578-1635) was the first unbaptized Jew to receive a coat-of-arms and a title in the early 17th century. The Jews had not become ennobled until the 18th century. Their coats-of-arms, however, rarely contained traditional Jewish symbols. In Austria, we can thus encounter only the Star of David, the Ten Commandments and the prayer shawl (tallit).

Keywords: Heraldry, Ennoblement, Jews, Habsburg Monarchy

Zvláštní skupinu nové šlechty podunajské monarchie představovala židovská šlechta. Proces formování této nobility, která dosud zůstávala na okraji vědeckého zájmu, je odrazem společenských změn, kterými habsburské soustátí v období novověku prošlo. Původ židovské šlechty ale sahá hluboko do středověku. Při omezeních, kterým musela židovská populace v tehdejší Evropě čelit, nebylo možné, aby osoby této víry disponovaly stejnými právy jako křesťanská majorita. To se samozřejmě týkalo i užívání erbů. Vzhledem k neexistenci rasismu ve středověké společnosti (alespoň v takové podobě, v jaké jej chápeme dnes) nebylo vyloučeno, aby po konverzi získaly tyto osoby významné postavení v křesťanské společnosti a dosáhly i šlechtického titulu. Změna vyznání ale byla pro nobilitaci dlouho hlavní podmínkou.

V případě udělení erbu taková omezení nebyla, protože ve velké části Evropy nebyli erbovníci totožní se šlechtou. Šlo o jedince, kteří po zaplacení určité taxy nebo

* Tato studie vznikla v rámci grantu Grantové agentury České republiky č. P410/11/0159.

na základě panovnické milosti získali právo používat erb a případně také predikát.¹⁾ To byl i případ některých španělských židovských rodin, které se po vypovězení ze své vlasti roku 1492 usadily v Nizozemí a získaly zde od španělských králů erbovní privilegia. Z finančních důvodů byly Ludvíkem XIV. v letech 1696-1709 téměř všem jihofrancouzským židovským rodinám konfirmovány jejich dosud spontánně užívané znaky.²⁾

K udílení erbů židům docházelo ve střední Evropě jen sporadicky. Prvním nepokřtěným židem, který dosáhl erbu a predikátu, se teprve na počátku 17. století stal Jakub Bassevi³⁾ (1578-1635). Tento proslulý finančník získal výsadní postavení v pražské židovské obci a od konce 16. století úzce spolupracoval s císařskou komorou. Roku 1599 získal od Rudolfa II. ochranný list. Ten mu o 12 let později, 18. srpna 1611, potvrdil i český a uherský král Matyáš, který Bassevimu zároveň udělil titul „dvorní žid“ (*Hoffjude*) a právo kupovat v Praze domy i mimo ghetto. Tyto výsady se vztahovaly i na jeho rodinu, která měla neomezené právo obchodu a pohybu. Basseviho dominantní pozice mezi pražskými židy se opět potvrdila roku 1616, kdy byl zvolen jejich primátorem. Po Bílé hoře se stal členem nechvalně známého mincovního konzorcia Hanse de Witte.⁴⁾

Dne 18. ledna 1622 byl Bassevimu udělen erb a predikát „z Treyenberka“,⁵⁾ jež mu spolu se všemi předchozími privilegii potvrdil další císařský majestát z 12. dubna 1628.⁶⁾ Podle obecně rozšířeného názoru byl prvním židovským šlechticem v ději-

¹⁾ Případně jej mohli získat od některé osoby, která od panovníka (císaře) získala právo erby udělovat (tzv. palatinové). Jan ŽUPANIČ, *Nová šlechta Rakouského císařství*, Praha 2006, s. 40-42, 48n.

²⁾ Paul DIAMANT, *Sphragistik und Heraldik bei Juden*, Dissertation der philosophischen Fakultät der Universität Wien, Wien 1929, s. 91.

³⁾ Též Bassewi, Bassevi, Baševi, Baše či Passeni.

⁴⁾ Toto konzorcium si pronajalo za roční poplatek téměř 6 milionů zlatých všechny vládní mincovny v Čechách, na Moravě a v Dolních Rakousích. Snížení obsahu cenného kovu v měně (tzv. dlouhá mince) způsobilo, že velká část konfiskovaných statků byla rozprodána doslova za babku, a 14. prosince 1623 vedlo ke státnímu bankrotu. Srov. Emanuela NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, *Dlouhá mince v Čechách v letech 1621-1623*, Numismatické listy 1945-1946, s. 29-35.

⁵⁾ August SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika. II. Část zvláštní*, Praha 1925, s. 365. Další listinou z 29. ledna 1622 mu byl polepšen erb. Srov. též Tomáš KREJČÍK, *Moravští nobilitovaní židé v 19. století*, in: XXVI. mikulovské sympozium 2000 – Moravští židé v Rakousko-uherské monarchii (1780-1918) – Mährische Juden in der österreichisch-ungarischen Monarchie (1780-1918), Brno 2003, s. 162.

⁶⁾ Německý překlad této listiny je uložen v Archivu hlavního města Prahy. Viz Michal FIALA – Jakub HRDLÍČKA – Jan ŽUPANIČ, *Erbovní listiny Archivu hlavního města Prahy a Nobilitační privilegia studentské legie roku 1648*, Praha 1997, s. 10-104.

nách,⁷⁾ ale skutečnost je mírně odlišná. Můžeme sice předpokládat, že česky psaný list z roku 1622⁸⁾ skutečně Bassevimu udělil „erb neboližto znamení vladycství“, ale německý překlad téhož majestátu vydaný o šest let později pouze uvádí, že Bassevi získal spolu s potomky znak, predikát a dědičné tituly „*Kaiserlicher Diener*“ a „*befreiter Hofjude*“. Pro odpor českých stavů nebylo privilegium dokonce ani zaneseno do zemských desk. Jakub Bassevi tedy byl sice obyčejným erbovníkem, pobělohorský chaos v titulatuře a vytvoření nového šlechtického práva v českých zemích ale způsobily, že podle platných zvyklostí mohl být mezi šlechtice počítán. Otázka Basseviho nobility je ale pouze teoretická. Už proto, že (bez ohledu na majetek) jako osoba židovské víry nemohl pomyslet na přijetí mezi zemské stavy a na získání plných práv osob rytířského stavu.⁹⁾

První nobilitace nepokřtěných a praktikujících (nikoli tajných)¹⁰⁾ židů pochází až z 18. století. Ve Francii se tak Liefmann Calmen (1711-1784) po zakoupení baronství Picquigny a vidamství Amiens na Sommě stal se svolením krále Ludvíka XVI. prvním francouzským židovským šlechticem jako „baron de Picquigny“.¹¹⁾ Také

⁷⁾ Např. Hanns JÄGER-SUNSTENAU, *Die geadelten Judenfamilien in vormärzlichen Wien*, Dissertation der philosophischen Fakultät der Universität Wien, Wien 1950, s. 33; Ivan J. K. ŠTAFL, *Bassewi z Treuenburgu – první židovský erbovník*, Heraldická ročenka 1974, s. 59-61; P. DIAMANT, *Sphragistik und Heraldik bei Juden*, s. 92.

⁸⁾ Tuto listinu se bohužel dosud nepodařilo najít a její text nebyl pro odpor stavů zanesen do zemských desk. Opis se nenachází ani v Národním archivu (fond Salbuchy a Česká dvorská kancelář), ani v Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Adelsarchiv (dále jen AVA, AA). Protože ale byla psána česky a vydána českou dvorskou kancelář, je více než pravděpodobné, že její text byl víceméně totožný s ostatními expedovanými erbovními a nobilitačními listinami.

⁹⁾ J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta*, s. 52-54.

¹⁰⁾ Jakým byl např. Diego d'Aguilar (zřejmě 1690-1765), známý též pod hebrejským jménem Moses Lopez Pereira. Pocházel z portugalské marranské rodiny později usazené v Amsterdamu. Do Vídně se přistěhoval počátkem 20. let 18. století, a přestože vystupoval jako katolík, zůstal praktikujícím židem. Roku 1725 mu císař Karel VI. pronajal tabákový monopol a 27. 3. 1726 potvrdil španělský baronát děděný primogeniturně. AVA, AA, Reichsakten, don Diego d'Aguilar, Freiherrnstand (titolo di barone) 1726. H. JÄGER-SUNSTENAU, *Die geadelten Judenfamilien*, s. 105, španělský původ Aguilarova baronátu zpochybňuje a uvádí, že mu byl možná udělen v Portugalsku.

¹¹⁾ Správně Moses Eliezer Lipmann ben Kalonymus. Narodil se v Hannoveru a původně užíval jména Lipmann Kalmann, které si později pofrancouzštil na Liefmann Calmer. Z rodného Hannovera odešel do nizozemského Haagu, kde získal značný majetek jako obchodník. Udržoval úzké kontakty s Francií a postupně se zde zcela naturalizoval. Když roku 1774 získal Pierre Briet, sieur de Benapré od věřitelů vévody de Chaulnes za 1 500 000 franků baronství Picquigny a vidamství (často chybně uváděné jako vikomtsví) Amiens, vyhlásil krátce po podpisu smlouvy, že oba statky koupil pro velkoobchodníka Calmera. Katolická církev sice ostře

v habsburské monarchii dochází k nobilitacím židů až ve druhé polovině 18. století a mají úzkou spojitost se změnami, kterými říše v této době prošla. Reformy Josefa II. umožnily židům (alespoň částečně) zařadit se do společnosti a žít mimo ghetto. Byla zrušena řada omezujících nařízení, mezi které patřila povinnost nosit zvláštní oděv. Židé směli získávat akademické tituly, věnovat se živností i podnikání. Tím císař nejen přispěl k uvolnění židovského kapitálu, který byl dosud až na výjimky z velké části vázán v ghettech, ale získal také tisíce vojáků, protože od zveřejnění patentu židé podléhali vojenské službě.¹²⁾

Nařízení bylo samozřejmě v souladu s osvícenskými reformami, ale svědčilo i o vlivu židovských obchodníků, jejichž význam byl pro další fungování habsburské monarchie mimořádně důležitý. Rostl totiž počet židovských podnikatelů, kteří investovali své peníze mimo ghetta. Jejich vzestup začal již za vlády Marie Terezie, kterou vyčerpávající války o Slezsko přinutily revidovat řadu dříve nezměnitelných pravidel. Židé fungovali jako váleční dodavatelé a více než kdy předtím zprostředkovávali pro stát řadu obchodů.

Zpočátku panovníci s nobilitací židovských osob váhali. Zajímavá je v tomto ohledu nobilitace dvorního faktora a velkoobchodníka Carla Abrahama Wetzlara (1715-1799), jenž byl za své zásluhy prokázané během sedmileté války povýšen do stavu svobodných pánů.¹³⁾ Sám Wetzlar byl v době nobilitace katolíkem, což ale neplatilo pro jeho manželku a potomky. Celou otázku povýšení vyřešil císař Josef II., když k jeho žádosti o titul připsal: „*So lang nicht seine Familie zum christlichen Glauben geschritten sein wird, so kann ihm keine Nobilitierung bewilligt werden*“. Titul tak byl udělen jen Carlu Abrahamovi a jeho „*bereits zum Christ Catholischen Glauben übergebenen und ferner übergehenden Kinder*“.¹⁴⁾

proti prodeji majetků do židovských rukou protestovala, Ludvík XVI. jej ovšem schválil a povýšil Calmera do šlechtického stavu. Baron de Picquigny měl tři syny, ze kterých dva byli gilotinováni v době jakobínské diktatury, třetí zemřel bez potomků roku 1824. Calmer, Liefmann, [online]. c 2002, poslední revize neuvedena [cit. 7. 8. 2010]. Dostupné z: <<http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=60&letter=C>>. Též François Irénée DARSY, *Picquigny et ses seigneurs: vidames d'Amiens*, Abbeville 1860, s. 87-88; Zosa SZAJKOWSKI, *Jews and the French Revolutions of 1789, 1830 and 1848*, New York 1970, s. 199 a 382.

¹²⁾ Erwin A. SCHMIDL, *Jüdische Soldaten in Österreich-Ungarn*, Études Danubiennes, tome VIII, Nr. 1, 1992, s. 133-144.

¹³⁾ Stav svobodných pánů Svaté říše římské mu byl udělen 23. 11. 1777, tentýž stav dědičných zemí pak 20. 12. 1777. AVA, AA (R), Carl Abraham Wetzlar, Freiherrnstand (von Plankenstern) 1777; tamtéž, Adelsarchiv (E), Carl Abraham Wetzlar, Freiherrnstand (von Plankenstern) 1777.

¹⁴⁾ Cit. dle: říšský stav svobodných pánů pro C. A. Wetzlara z 23. 11. 1777: AVA, AA (R), Carl Abraham Wetzlar, Freiherrnstand (von Plankenstern) 1777.

Pro vzestup židů z dědičných habsburských zemí měl nemalý význam vznik konzorcia z řad vzájemně spřízněných židovských obchodníků, které si roku 1764 pronajalo státní tabákový monopol v českých zemích a v Rakousku.¹⁵⁾ Smlouva byla podepsána v lednu 1765 a přinesla oběma stranám mimořádné zisky. Nepřekvapí proto, že židovští nájemci záhy získali privilegované postavení nejen mezi svými souvěrci, ale i v celé monarchii a že řada z nich byla později odměněna šlechtickým titulem.¹⁶⁾

Největšího věhlasu z konzorcia dosáhli bratři Hönigové, původem ze západočeské Chodové Plané, kteří nedlouho po podpisu smlouvy odešli do Vídně a založili zde nové obchodní společnosti. Tři z nich přijali křesťanství, byli povýšeni do šlechtického stavu a udělali rychlou kariéru. Další z bratrů, Israel Hönig (1724-1808) zůstal věrný víře svých předků. Přesto byl ale i on záhy nobilitován a stal se vůbec prvním nepokřtěným židovským šlechticem podunajské monarchie. Israel totiž přešel po zrušení tabákového konzorcia roku 1783 do státních služeb – přijal nabídku císaře Josefa II. a stal se dolnorakouským vládním radou a ředitelem spojeného státního monopolu c. k. bankálních důchodů, mýt a tabákové režie (*k. k. Bankal- und Mauthgefälle mit dem Tabakgefälle*).¹⁷⁾ V srpnu 1789 požádal panovníka o udělení šlechtického titulu. Josef II. prosbě vyhověl a listinou ze 2. září 1789 se z Israela Höniga stal „šlechtic z Hönigsbergu“ (*Edler von Hönigsberg*).¹⁸⁾

Není bez zajímavosti, že Hönigové, stejně jako před nimi v 17. století Jakub Bassevi, pocházeli z českých zemí, kde se nacházela nejvlivnější a nejbohatší židovská komunita v celé podunajské monarchii. A zřejmě není náhoda, že i druhá nobilitovaná osoba této víry pocházela z Čech. Tímto mužem byl Joachim Popper (1721-

¹⁵⁾ H. JÄGER-SUNSTENAU, *Die geadelten Judenfamilien*, s. 38 (bez udání počtu členů konzorcia). Wurzbach tvrdí, že mělo 17 členů (Constantin von WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich*, Bd. 9, Wien 1863 s. 122). Nejpresnější informace přináší Samuel KRAUSS, *Joachim Edler von Popper. Ein Zeit- und Lebensbild aus der Geschichte der Juden in Böhmen mit 12 Abbildungen auf 10 Tafeln*, Wien 1926, s. 31-32, který uvádí celkem 20 osob.

¹⁶⁾ Jan ŽUPANIČ, *Die Entstehung des jüdischen Adels in der Habsburgermonarchie*, *Aschkenas – Zeitschrift für Geschichte und Kultur der Juden* 17, 2007, Sonderdruck, Tübingen 2010, s. 486.

¹⁷⁾ C. v. WURZBACH, *Biographisches Lexicon*, Bd. 9, s. 123; J. ŽUPANIČ, *Die Entstehung des jüdischen Adels*, s. 490-493.

¹⁸⁾ Žádost I. Höniga o povýšení do šlechtického stavu s povinností uhradit taxu. AVA, AA (Hofkanzlei), Israel Hönig, Adelstand (Edler von Hönigsberg) 1789.

1795), primátor českého židovstva, kterého král Leopold II. 1. dubna 1790 povýšil do šlechtického stavu dědičných zemí s čestným titulem „šlechtic“ (*Edler von*).¹⁹⁾

Jak ukazuje Hönigova a Popperova nobilitace, představovala druhá polovina 18. století pro další vývoj nobility podunajské monarchie zásadní zlom. Nad příslušností ke konfesi postupně začaly převažovat zásluhy prokázané státu, které monarcha oceňoval šlechtickými tituly tím častěji, čím více podobnou pomoc potřeboval. To platilo zejména pro císaře Františka II. (I.), jehož nákladné války s Francií zčásti financovaly bankovní domy Rothschildů, Arnsteinů a Eskelesů. Rakousko (a Rakousko-Uhersko) patřilo mezi státy s nejvyšším zastoupením židů-šlechticů. Židovské nobilitace představovaly do roku 1918 4,3 % všech povýšení a odpovídaly procentuálnímu zastoupení osob této víry v obyvatelstvu monarchie.²⁰⁾

Židé po nobilitaci samozřejmě získávali i právo na erb. V tomto ohledu je zajímavé, že se jejich znaky většinou neliší od obecného průměru a odpovídají zvyklostem období, ve kterém byly uděleny. Protože si erby navrhovali sami šlechtici, jde o velmi zajímavou skutečnost. Jen malý zlomek nobilitovaných židů si totiž vložil do erbu figury, které odkazovaly na jejich víru. Přestože náboženské symboly jsou v heraldice velmi časté, je hledání podobných figur v erbech židů velmi obtížné.

Jsou ovšem určité figury, které byly u židů oblíbené. V první řadě jde o šestihrotou hvězdu (nikoli v podobě Davidovy hvězdy). Najdeme ji i v erbu druhého žida habsburské monarchie povýšeného do šlechtického stavu, zemského primátora českého židovstva Joachima šlechtice Poppera.²¹⁾ Mezi další populární figury patří včely, podnikatelské symboly, symboly profesí apod. Vyobrazení erbových figur židovských šlechticů je v některých případech ale mírně neobvyklé. Lev je někdy zobrazován ve své přirozené barvě (Jerusalem von Salemfels)²²⁾ nebo dokonce jako mrtvý či umírající (Hönig von Hönigsberg a Hönig von Hönigshof).²³⁾ Zajímavé je také použití svazku šípů symbolizujících jednotu, který najdeme v erbech Rothschildů,

¹⁹⁾ AVA, AA (Hofkanzlei), Joachim Popper, Adelstand (Edler von) 1790; též NA, Salbuchy 250, fol. 440-447. Velmi stručně Tomáš PĚKNÝ, *PĚKNÝ, Tomáš, Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 2001, s. 406.

²⁰⁾ V letech 1701-1918 šlo o 444 osob hebrejského původu nebo vyznání. Dominantní postavení židů v ekonomickém životě země ale jasně vynikne až ve chvíli, kdy se podíváme na profese nobilitovaných. Z uvedených 444 osob vykonávalo 294, tedy téměř dvě třetiny, povolání obchodníků, finančníků, bankéřů a továrníků. J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta*, s. 289n.

²¹⁾ AVA, AA (Hofkanzlei), Joachim Popper, Adelstand (Edler von) 1790.

²²⁾ AVA, AA, Leopold Jerusalem, Adelstand (Edler von Salemfels) 1841.

²³⁾ AVA, AA (Hofkanzlei), Israel Hönig, Adelstand (Edler von Hönigsberg) 1789; AVA, AA (Hofkanzlei), Leopold, Moritz, Enoch, Hermann, Lazar a Ernst Hönig, Adelstand (Edler von Hönigshof) 1791.

Königswarterů, Hofmannů z Hofmannsthalu či Wertheimerů.²⁴⁾ Ale ani tyto figury není možné označit jako typicky židovské. Z rakouské heraldiky tak známe jen čtyři případy, kdy se skutečný symbol judaismu dočkal i heraldického vyjádření.²⁵⁾

První je spojen s Isaakem Löwem Hofmannem (1759-1849). Pocházel ze staré německé židovské rodiny z Furthu u Norimberka, která se v polovině 18. století usadila v západočeské Prostiboři. Od konce 18. století se Hofmann zabýval výrobou hedvábí a roku 1802 získal v Uhrách monopolní právo na pěstování bource morušového. Toto privilegium si jeho rodina udržela téměř půlstoletí. Byl také známý svou charitativní činností, výrazně se angažoval ve prospěch vídeňské židovské komunity, roku 1822 založil ve Vídni chudobinec a velkoryse pomáhal potřebným za cholerové epidemie ve třicátých letech 19. století.

Na základě svých zásluh požádal Hofmann 29. ledna 1834 císaře Františka I. o povýšení do šlechtického stavu, ale žádost byla schválena až jeho synem Ferdinandem I. 18. července 1835. Listinou vydanou pod stejným datem pak Hofmann získal predikát „šlechtic z Hofmannsthalu“ (*Edler von Hofmannsthal*) a erb, jenž nejen odkazuje na jeho podnikání v oboru hedvábnictví (list moruše a bourec morušový), ale i na jeho dobročinnost a především na židovské kořeny (desatero a schránka na milodary).²⁶⁾

Podobně výjimečný je i erb jiného židovského podnikatele Josefa Wertheimera (1800–1887). Pocházel ze slavné rodiny, jejíž předek Simson Wertheimer (1658-1724), vrchní rabín v Uhrách, byl dvorním židem tří habsburských císařů – Leopolda I., Josefa I. a Karla VI. Josef pocházel z mladší, méně významné větve.²⁷⁾ Již jako patnáctiletý mladík se začal zabýval obchodem a záhy se stal uznávaným a velice zámožným podnikatelem. Stranou jeho pozornosti ale nezůstávala ani kulturní a humanitární činnost. Aktivně se podílel i na rozvoji a rozkvětu vídeňské židovské obce

²⁴⁾ AVA, AA, Rothschild, Adelstand 1817; tamtéž, Meyer von Rothschild, Freiherrnstand 1822; tamtéž, Jonas Königswarter, Adelsakt 1860-1870.

²⁵⁾ V úplnosti ještě nebyly zmapovány. Pouze Hofmanna von Hofmannsthal zmiňuje P. DIAMANT, *Sphragistik und Heraldik bei Juden*, s. 94 a Michael GÖBL, *Österreichische Kanzleiheraldik und Wappensymbolik des 19. Jahrhunderts am Beispiel von Wappenverleihungen an Zivilpersonen*, Dissertation der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Universität Wien, Wien 1992, s. 288.

²⁶⁾ AVA, AA, Hofmann von Hofmannsthal, Adelsakt 1835-1901.

²⁷⁾ Zakladatelem starší linie byl Simsonův starší syn Emanuel Wolf († 1765), od roku 1713 císařský dvorní faktor ve Vídni. Jeho tři vnuci byli v 19. století povýšeni do šlechtického stavu s predikátem von Wertheimstein a jedna větev získala díky Leopoldovi (zemř. 1883) roku 1862 rakouský rytířský stav. AVA, AA (E), Hermann Wertheimer, Adelstand (Edler von Wertheimstein) 1792; tamtéž Leopold Wertheimer Edler von Wertheimstein, Ritterstand 1862. Viz též H. JÄGER-SUNSTENAU, *Die geadelten Judenfamilien*, s. 180-183.

a publikoval řadu prací zabývajících se postavením a emancipací židů.²⁸⁾ Císař František Josef I. jej vyznamenal vysoce prestižní zlatou medailí Za umění a vědu a později mu udělil i rytířský kříž Řádu Františka Josefa. Císařovým kabinetním listem z 22. dubna 1868 pak jako uznání dlouholetých zásluh, prokázané loajalitou a věrností získal Řád železné koruny III. třídy. Na základě statutu tohoto řádu záhy požádal o udělení rytířského stavu, který obdržel listinou z 11. července 1868.²⁹⁾ Výjimečnost erbu Josefa Wertheimera spočívá v jeho hlavní figuře – kosmém břevnu, je má totiž podobu dalšího symbolu židovství, modlitebního šálu zvaného *talit*.

Figuru desatera, kterou do svého znaku vložil Isaak Löw Hofmann, najdeme ještě jednou ve znaku Mayera Rachmiela Misesa (1800-1891). Jeho rodina pocházela z Haliče a otec, velkoobchodník s textilem Efraim Fischel Mises (zemř. 1842), za své zásluhy získal právo usadit se ve Lvově.³⁰⁾ Mayer Rachmiel působil v rodinné firmě, kterou po otcově smrti převzal a zásadním způsobem rozšířil. Založil také řadu poboček, z nichž jedna působila od roku 1856 i ve Vídni. V revolučním roce 1848 se Mises sblížil s polskými liberály a spolupracoval s jejich vůdcem Franciszem Smolkou. Téhož roku byl jmenován do lvovské městské rady, v jejíchž řadách zůstal i po nastolení neoabsolutismu. Roku 1850 se stal členem lvovské obchodní a živnostenské komory a od roku 1874 byl předsedou zdejší židovské náboženské obce. Bez blíže uvedených důvodů byl nejvyšším rozhodnutím císaře Františka Josefa I. ze 30. dubna 1881 bez taxy povýšen do šlechtického stavu a listinou ze 13. července téhož roku získal čestný titul „šlechtic“ (*Edler von*).³¹⁾

Také Davidovu hvězdu najdeme v rakouské heraldice jen velmi vzácně. Tento symbol, spojovaný se starozákonním králem Davidem, byl užíván především jako dekorativní prvek, a to jak židy, tak i příslušníky jiných vyznání a nebyl tedy přímo spojován s židovstvím. V raném středověku jej užívali židé, křesťané i muslimové jako ochranný talisman proti démonům a nebezpečí ohně. Teprve od 14. století uvádí hexagram některé židovské texty jako magický symbol a první zprávy o jeho užití jako symbolu židovské víry máme až ze 16. a 17. století z Prahy. Do širšího povědomí se ale v tomto smyslu dostal až během 19. století, kdy Davidova hvězda začala

²⁸⁾ Josef S. WISTRICH, *Die Juden Wiens im Zeitalter Kaiser Franz Josefs*, Wien-Köln-Weimar 1999, s. 63-66.

²⁹⁾ AVA, AA, Josef Wertheimer, Ritterstand 1868.

³⁰⁾ Jörg Guido HÜLSMANN, *Mises: The Last Knight of Liberalism*, Auburn (Alabama) 2007, s. 11.

³¹⁾ AVA, AA, Mayer Rachmiel Mises, Adelstand (Edler von) 1881; též Sławomir GÓRZYŃSKI, *Nobilitacje w Galicji 1772-1918*, Warszawa 1997, s. 182-183 (pod jménem Miseses). Jeho vnukem byl Ludwig von Mises, vynikající ekonom, filozof a spisovatel, spoluzakladatel sociálně ekonomické rakouské školy (*Austrian school*) vycházející ze zásad liberalismu a volného trhu. Jeho biografie např. Jörg Guido HÜLSMANN, *Mises: The Last Knight of Liberalism*, Auburn (Alabama) 2007.

reprezentovat židovství stejně jako křesťanskou víru kříž.³²⁾ Dosud jsou známy jen dva případy jeho užití v heraldice Rakouského císařství a pouze v jednom je figura skutečně popsána jako Davidův symbol.

Zřejmě vůbec prvním rakouským občanem, který si při své nobilitaci vybral do znaku Davidovu hvězdu, byl lékař Gabriel Taussig (zřejmě 1807/1808–1875). Pocházel z Čech, ale nejpozději od 30. let působil v Lombardsko-Benátském království.³³⁾ Během velké cholery epidemie roku 1836 získal mimořádné zásluhy v Benátkách a Udine. Jeho činnost byla velmi kladně hodnocena císařskými úřady a Taussig vyznamenán Záslužnou medailí (*Verdienst-Medaille*). Taussigova lékařská pověst nepochybně sahala za hranice monarchie. Jen tak si lze vysvětlit, že jej v dubnu 1849 povolal ke svému dvoru toskánský velkovévoda Leopold II. a jmenoval jej svým komorním lékařem (*Kammerarzt*). O pět let později, 8. května 1854, získal Gabriel Taussig za své lékařské zásluhy od rakouského císaře Františka Josefa I. řád Železné koruny III. třídy. Protože byl stále rakouským občanem, požádal o povýšení do rytířského stavu, ke kterému došlo listinou z 8. března 1855. Zároveň mu byl udělen predikát „von Bodonia“ a erb.³⁴⁾ V první poli čtvrceného štítu najdeme Davidovu hvězdu, popsanou ovšem jako „*zwei ineinander gesteckte gleichseitige Dreiecke*“.³⁵⁾

Patrně jediné další užití Davidovy hvězdy v rakouské heraldice představuje erb novináře Emanuela Singera (1846-1929). Narodil se roku 1846 v Bzenci u Uherského Hradiště, v moravském městě s početnou židovskou komunitou. Emanuel byl nejmladší ze tří bratrů, kteří se počátkem 70. let se sourozenci přestěhovali do Vídně a záhy zde dosáhli nemalého věhlasu. Postupem času totiž získali značný vliv v novinářském koncernu Steiermühl, který byl podle nich dokonce ironicky nazýván Domem tří bratříčků (*Dreibrüderlhaus*).³⁶⁾

³²⁾ Gerd OSWALD, *Lexikon der Heraldik*, Leipzig 1984, s. 94. K této otázce srov. podrobně Wolf STEGEMANN – Johanna EICHMANN (Hrsg.), *Der Davidstern. Zeichen der Schmach, Symbol der Hoffnung. Ein Beitrag zur Geschichte der Juden*, Dorsten 1991.

³³⁾ Veškeré informace viz: AVA, Adelsarchiv, Gabriel Taussig, Ritterstand (von Bodonia) 1855. Taussigova složka je ale v rozporu s dobovými zvyklostmi velmi skoupá na osobní informace a postrádá nejen životopis, ale dokonce i údaj o datu a místě jeho narození. Pouze na přípisu c.k. ministerstva vnitra u složky je uvedeno, že se Taussig narodil v Čechách.

³⁴⁾ Gabriel Taussig zůstal v Itálii i po zániku habsburského panství v Lombardii. 14. 8. 1909 byla rodině v Italském království uznána platnost rakouského rytířského titulu (Taussig de Bodonia). Viz Elvio GIUDITTA, *Araldia ebraica in Italia*, s. 231, [online]. c 2005, poslední revize neuvedena [cit. 6. 9. 2010]. Dostupné z: <<http://www.socistara.it/studi/altri.pdf>>.

³⁵⁾ AVA, Adelsarchiv, Gabriel Taussig, Ritterstand (von Bodonia) 1855.

³⁶⁾ Wilhelm Singer (1847-1917) působil řadu let jako pařížský dopisovatel listu *Neue Freie Presse* a vrcholem jeho kariéry bylo místo šéfredaktora vlivného listu *Neues Wiener Tagblatt*, které zastával déle než čtvrtstoletí – od října 1891 až do své smrti. Další bratr Julius

Největší slávy dosáhl nepochybně Emanuel, jedna z nejvýraznějších osobností rakouské žurnalistiky přelomu 19. a 20. století. Radu let působil jako parlamentní zpravodaj novin *Neues Wiener Tagblatt* a díky literárnímu nadání i skvělým postřehům získal značnou popularitu. Podařilo se mu poutavým a zábavným způsobem líčit dění v předlitavské říšské radě a neobyčejně výstižně zachycovat zdejší atmosféru. Byl i oblíbeným společníkem s nepřeberným množstvím anekdot a jeho historky bavily ministry a poslance bez ohledu na jejich původ. Díky těmto kontaktům měl přístup k řadě důležitých informací. Úzce spolupracoval především s předáky strany ústavověrného velkostatku Josefem Oswaldem hrabětem Thun-Hohensteinem,³⁷⁾ Maximilianem Egonem II. knížetem Fürstenbergem a Karlem hrabětem Stürgkhem. S posledním ho spojovalo úzké přátelství, které přetrvalo i Stürgkhovo jmenování do úřadu rakouského ministerského předsedy v listopadu 1911. Singer dokonce politickou kariéru nezáměrného štyrského aristokrata zpočátku financoval. Stürgkh své dluhy později do haléře zaplatil, nikdy ale nezapomněl na pomoc, kterou mu Singer poskytl.³⁸⁾

Díky kontaktům s řadou politiků a pro své nemalé schopnosti se Singer dočkal i řady ocenění. Stal se císařským radou, panovník mu vyslovil své tzv. Nejvyšší uznání (*allerhöchste Anerkennung*) a také prestižní řád Železné koruny III. třídy. Hrabě Stürgkh pak u císaře prosadil jeho povýšení do šlechtického stavu,³⁹⁾ což byla v případě novináře – nota bene novináře, který zůstal věrný židovské víře – skutečně mimořádně neobyčejná pocta. František Josef I. ale Singera respektoval, což u něj, který nepatřil mezi milovníky literatury a četl jen vybrané politické zprávy, bylo skutečně mimořádné. Singer patřil mezi malou skupinu žurnalistů, které císař přijímal a se kterými hovořil. Nejvyšším rozhodnutím ze 13. září 1912 získal Emanuel bez taxy šlechtický titul a listinou z 28. října 1912 i čestný titul „šlechtic“ (*Edler von*) a erb, ve kterém najdeme již zmíněnou Davidovu hvězdu.⁴⁰⁾

byl nadaným podnikatelem a řídil obchodní záležitosti sourozenců. Ernst RUTKOWSKI, *Briefe und Dokumente zur Geschichte der österreichisch-ungarischen Monarchie*, Bd. 2: *Der verfassungstreue Großgrundbesitz 1880–1889*, München 1983, s. 222.

³⁷⁾ Josef Oswald (1849-1913) se od roku 1897 psal hrabě Thun-Hohenstein-Salm-Reifferscheidt.

³⁸⁾ Karl TSCHUPPIK, *Franz Joseph I. Der Untergang eines Reiches*, Hellerau bei Dresden 1928, s. 349-350.

³⁹⁾ AVA, AA, Emanuel Singer, Adelstand (Edler von) 1912.

⁴⁰⁾ Kariéra šlechtice Singera pokračovala i po jeho nobilitaci. Hrabě Stürgkh jej totiž neuznával jen jako přítele a mecenáše, vážil si i Emanuelových politických zkušeností a v řadě případů jednal podle jeho rady. Singerův vliv na rakouskou vládu tak zřejmě nebyl malý. Díky úzkým vazbám na vládnoucí kruhy ale Singer nebyl mezi radikálnější orientovanými novináři příliš populární a Karl Kraus podrobil jeho osobnost i nobilitaci ve svých fejetonech zdrcující kritice. Emanuel Singer byl uznávanou osobností židovského světa i v zámoří. Zprávu o jeho

Bez ohledu na to, jaké erby užívali, zda konvertovali nebo zůstali věrní původní víře, hráli židé a jejich potomci po celou dobu existence podunajské monarchie významnou roli. Protižidovské výpady sice způsobily, že se část z nich stáhla do pozadí, někteří se dokonce stali stoupenci sionismu, ale řada z nich spoluvytvářela a pomáhala formovat společnost této říše. Šlechtických titulů dosáhl velký počet židů, v některých sociálních skupinách (např. u podnikatelů a finančníků) bylo jejich zastoupení nadprůměrné. Někteří dokonce zakoupili velkostatky a zámky, kde vedli život velmi podobný stylu ostatních šlechticů. Jiní získali významné postavení v kultuře, vědě, na úřadech či v armádě. Jejich vliv a majetky většinou přežily rozpad Rakousko-uherské monarchie, byly však rozmetány po nástupu nacismu a vypuknutí druhé světové války.

nobilitaci otiskl American Jewish Year Book a jeho nekrolog byl publikován v New York Times. Část Singerovy pozůstalosti včetně originálu nobilitační listiny je uložena v Archivu Židovského muzea v Praze. K. TSCHUPPIK, *Franz Joseph I.*, s. 350; Karl KRAUS, *Harakiri und Feuilleton. Gespräch der Kulis*, [online]. c 2007, poslední revize 7. 12. 2009 [cit. 8. 12. 2009]. Dostupné z: <<http://www.textlog.de/39157.html>>. Původně otištěno v Die Fackel, Nr. 357/358/359, XIV. Jh., 5. 10. 1912; TÝŽ, *Das österreichische Antlitz*, [online]. c 2007, poslední revize 7. 12. 2009 [cit. 8. 12. 2009]. Dostupné z: <<http://www.textlog.de/39233.html>>. Původně otištěno v Die Fackel 445-453, XVIII. Jh., 18. 1. 1917; American Jewish Year Book 15, 1913-1914, s. 281; New York Times, 4. 12. 1929, s. 31.

HERALDRY OF THE AUSTRIAN JEWISH NOBILITY

Summary

The Jewish nobility represented a special new group of nobility in the Danube Monarchy. The forming of this nobility, which has up to now received only a marginal attention from the scholars, reflects the social changes, which the Habsburg state system experienced in the modern age. As there was no racism in the mediaeval society (or at least not in the current form), these people were able to reach important positions in the Christian society after conversion and receive a noble title. The change of confession, however, had long been the main condition for ennoblement. The coats-of-arms were granted to Jews in Central Europe only sporadically. Jacob Bassevi (1578-1635) was the first unbaptized Jew to receive a coat-of-arms and a title in the early 17th century. In the Habsburg Monarchy, unbaptized Jews had not been ennobled until the second half of the 18th century.

The advancement of the local Jews was prompted by establishment of a consortium by mutually related Jewish tradesmen. In 1764, it rented the state tobacco monopoly in the Bohemian and Austrian lands. The most successful members of the consortium were the Hönig brothers from Chodová Planá in Western Bohemia, who left for Vienna shortly after signing the contract and started new trading companies there. Three of the brothers received baptism, were ennobled and made a quick career. The fourth brother, Israel Hönig (1724-1808), remained faithful to his ancestors' religion. Despite this, however, he was also ennobled shortly and became the first unbaptized nobleman of the Danube Monarchy.

The second half of the 18th century represented a fundamental breakthrough. Contributions to the state started prevailing over the churchmanship and the monarch granted the noble titles in relation to the help that he had received. This was especially true for Emperor Francis II (I) whose expensive wars with France were partly financed by the Rothschild, Arnstein and Eskeles banking houses.

Austria (and Austria-Hungary) was a state with one of the largest representations of Jews-noblemen. By 1918, the Jewish ennoblements represented 4.3 % of all the ennoblements, thus corresponding to the representation of the Jews in the monarchy's population. After ennoblement, the Jews gained a right to a coat-of-arm. It is interesting that their symbols usually do not differ from the general standard and correspond to customs of the period in which they were granted. This fact is very interesting because the noblemen designed their coats-of-arms by themselves. Only a small fraction of ennobled Jews used designs that referred to their faith. Although religious symbols are very frequent in the heraldry, finding similar designs in the

Jews' coats-of-arms is very difficult. The new Jewish noblemen put traditional Jewish symbols in their coats-of-arms very rarely. In Austria, we can thus encounter only the Star of David, the Ten Commandments and the prayer shawl (tallit).

Translated by Miroslav Košek

II

LITERATURA

Jiří BRŇOVJÁK – Waclaw GOJNICZEK – Aleš ZÁŘICKÝ (edd.), Šlechtic v Horním Slezsku – Szlachcic na Górnym Śląsku. Vztah regionu a center na příkladu osudů a kariér šlechty Horního Slezska (15.–20. století), Nobilitas in historia moderna, tomus V, Katowice – Ostrava, Ostravská univerzita v Ostravě – Uniwersytet Śląski w Katowicach 2011, 560 s.

Úspěšná a již zavedená ediční řada *Nobilitas in historia moderna* věnovaná dějinám šlechty od sklonku středověku až po 20. století přináší ve svém pátém svazku celkem 24 příspěvků v češtině nebo v polštině, které byly předneseny v listopadu 2009 na konferenci v polském Cieszyně. Hlavním tématem byla problematika vztahu šlechty z Horního Slezska k regionálním či nadregionálním politickým, kulturním a hospodářským centrům a vliv těchto vazeb na postavení a kariéru jednotlivců či osudů celých šlechtických rodů.

S ohledem na své zaměření byly jednotlivé příspěvky rozděleny do tří tematických oddílů, kterým předcházejí tři samostatné studie tvořící pomyslný vstup do sledované problematiky. V první z nich se Jiří Brňovjác zamýšlí nad základními okruhy otázek spojených s hlavním tématem: Horní Slezsko a jeho vazby k mocenským centrům, rozdělení Horního Slezska po první slezské válce (1740–1742) jako významný historický mezník, úloha tradičních a nových průmyslových center, charakter a skladba hornoslezské šlechtické společnosti, aktivity a kariéra jednotlivých šlechticů, vazby do okolních zemí, zejména k Dolnímu Slezsku a Moravě. Jarosław Kuczer následně nastíní hlavní obrysy vývoje titulatury slezské šlechty v období 16. až 18. století. Úvodní blok uzavírá příspěvek Jiřího Peterky, který s ohledem na dějiny hornoslezské nobility přehledně představil pramennou hodnotu zemských knih uložených v opavském Zemském archivu. Autor pod zobecňující termín zemské knihy zahrnul základní písemnosti vzešlé z činnosti stavovské samosprávy jednotlivých hornoslezských knížectví.

Společným tématem prvního oddílu je šlechta Horního Slezska. Vedle příspěvků zabývajících se v širším pohledu šlechtou na Těšínsku (Jiří Stibor, Karel Müller) jsou další věnovány jednotlivým osobnostem či celým šlechtickým a knížecím rodům (Petr Kozák, Waclaw Gojniczek, Radim Jež, Marek Vařeka, David Pindur, Jiří Kubeš, Ryszard Kaczmarek). Skladba a obsah prací naznačuje, že stav bádání nad dějinami hornoslezské šlechty zatím nepostoupil k širšímu syntetickému zpracování této problematiky. Dílčí studie však nepochybně představují důležitý stupeň k budoucím syntézám.

Práce zařazené do druhého oddílu příznačně nazvaného Mezi Vídní a Berlínem se zaměřují na období po rozdělení Slezska následkem prusko-rakouské války a vši-

mají si především vazeb hornoslezské šlechty k hohenzollernskému a habsburskému panovnickému dvoru (Małgorzata Konopnicka, Milan Myška, Zbyněk Žouželka, Dušan Uhlíř, Jiří Jung). Třetí blok příspěvků, *Za hranicemi Horního Slezska*, je věnován kariérám a osudům hornoslezské šlechty v okolních zemích – v polském a uherském království a na Moravě, a zahrnuje široké období 14. až 17. století (Božena Czwojdrak, Jerzy Sperka, Jan Štěpán, Frederik Federmayer). Závěr sborníku tvoří tři příspěvky (Jan Al Saheb, Tomáš Krejčík, Václav Horčíčka), které byly zařazeny jako samostatný exkurz, neboť se problematiky Horního Slezska dotýkají jen okrajově.

Celkovou vysokou úroveň sborníku podtrhuje jeho pečlivé redakční a grafické zpracování, zařazení četných obrazových příloh i velmi užitečného a potřebného jmenného a zeměpisného rejstříku. Ostatně, dvacetišestistránkový rejstřík jmen, z nichž drtivou většinu tvoří jména šlechtická, svým rozsahem a obsahem zřetelně ukazuje bohatou náplň a nepochybný přínos celé publikace k dějinám šlechty ve Slezsku i širším středoevropském prostoru.

Dalibor Janiš

Václav BŮŽEK a kol., Světy posledních Rožmberků, Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2011, 792 s.

Velké výpravné knize *Rožmberkové. Rod českých velmožů a jeho cesta dějinami*, vydané českobudějovickým pracovištěm Národního památkového ústavu, byla na stránkách FHB věnována pozornost v minulém čísle.¹⁾ Na rozdíl od uvedeného chronologicky širě koncipovaného díla se kolektivní monografie, jež je výsledkem práce autorů sdružených kolem Václava Bůžka, soustředí na epochu posledních Rožmberků. V centru pozornosti je zde tedy badatelsky frekventované a čtenářsky velmi atraktivní období druhé půle 16. a počátku 17. století, kdy dominiu červené růže vládli Vilém a Petr Vok z Rožmberka. Takový časový záběr zpracování rožmberské látky by mohl na první pohled vzbuzovat dojem, že nová kniha dvanáctičlenného týmu historiků, z nichž většina působí na Filozofické fakultě Jihočeské univerzity, bude pouze oprášením starších poznatků, jež v posledních desetiletích v mistrných biografických portrétech Viléma a Petra Voka publikoval Jaroslav Pánek. Už při pozornějším pohledu na strukturu práce, především ale po jejím důkladném

¹⁾ Jaroslav PÁNEK a kol., *Rožmberkové. Rod českých velmožů a jeho cesta dějinami*, České Budějovice 2011. Součástí recenze, otištěné ve FHB 27, 2012, č. 1, s. 189-193, je též stručná bilance dalších významnějších prací, publikovaných v souvislosti se čtyřtým výročím smrti Petra Voka z Rožmberka (1539-1611), posledního mužského reprezentanta rodu červené pětিলisté růže.

prostudování, se takové podezření bohudík rozptýlí. Namísto „recyklace“ známých skutečností přicházejí autoři s vesměs novými pohledy na epilog rožmberské éry, vycházejícími v první řadě z podnětů, jež nabízejí dějiny každodennosti a historická antropologie. Formulování dosud neřešených či jen nedostatečně zodpovězených otázek si tudíž i u (jen zdánlivě probádaného) fenoménu posledních Rožmberků vynutilo vedle komplexního vytěžení dosavadní literatury návrat „ad fontes“: především ke sbírkám, do nichž byl v první půli 19. století – ve schwarzenberské éře – rozčleněn rožmberský archiv, ale též k relevantním velkostatkovým i městským fondům, k souborům písemností s Rožmberky spřízněných klanů i archivům centrálních úřadů. Větší část badatelů, kteří se na vzniku práce podíleli, se ovšem mohla opřít o své předchozí, často víceleté a již opakovaně publikačně zúročené výzkumy.

Vzhledem k problémovému, tedy nikoliv biografickému zaměření této knihy o posledních Rožmbercích nepřekvapí, že je co do své struktury uspořádána výlučně tematicky. Dělí se na čtyři hlavní, dále členěné kapitoly, jimž (po krátké předmluvě z pera Václava Bůžka) předchází pojednání Josefa Hrdličky o legendě o dělení růží a fiktivních italských kořenech pánů z Rožmberka. Čtveřici hlavních kapitol není výklad zaměřený na zhodnocení toho, jak rodové prvopočátky reflektovali samotní příslušníci domu červené pětilisté růže, předsunut náhodně. Jelikož kniha programově ponechává starší rožmberské dějiny do poloviny 16. století stranou, nahrazuje tento text úvod do rožmberské látky. Mýtům spojeným s otázkou původu rodu (případně celého rozrodu Vítkovců) je zde totiž věnována pozornost přednostně s ohledem na jejich „sociální kapitál“, tedy na roli, již sehrály při obhajování exkluzivního postavení Rožmberků v pozdně středověkém a raně novověkém českém státě.

První kapitola s názvem *Vzdálené horizonty renesančních světů*, se zaměřuje především na zhodnocení toho, jak poslední rožmberští vladaři vnímali (či mohli vstřebávat) soudobé dění vně dominia červené růže, tedy v jeho sousedství, vzdálenějším okolí, ale především v širších geografických souřadnicích Evropy a zprostředkovaně i v zámoří. Vilém a Petr Vok jsou zde konfrontováni mimo jiné s událostmi na uherských bojištích, kde se odbýval dlouholetý zápas mezi křesťanstvím a islámem, s jednáními na říšských sněmech, s vyspělým a současně politicky exponovaným prostředím nizozemských provincií, ale též s působivou kulturou renesanční Itálie. Záběru kapitoly, autorsky zaštitěné zejména Kateřinou Pražákovou, Pavlem Markem a Václavem Bůžkem, se nevyhýbá ani rožmberská reflexe papežské politiky, zásadním způsobem ovlivňující průběh konfesijně-politického zápolení na půdě starého kontinentu, jakož i mocenských zápasů na severu a východě Evropy, tedy v prostoru, kde se Vilém z Rožmberka osobně angažoval především v souvislosti se svými polskými diplomatickými misemi i epizodou vlastní kandidatury na polský trůn. Autoři věnují pozornost rovněž tomu, jak se poslední Rožmberkové nejenom skrze naučnou literaturu, ale také prostřednictvím zpravodajských kanálů, na něž bylo velké jihočeské dominium napojeno, dozvídali o událostech v Novém

světě.²⁾ První kapitola však nezůstává jen u pokusu o zmapování obzorů samotných rožmberských vladařů, ale sleduje také opačný směr informačního toku. Ke slovu v ní přichází i otázka vnímání posledních mužských reprezentantů rodu červené růže zahraničními diplomaty. Především politicky angažovaný Vilém se těšil značné pozornosti papežských nunciů, španělských a benátských vyslanců při pražském císařském dvoře, a jméno tohoto velmože se tak pravidelně objevovalo v jejich v diplomatických relacích. Vzájemná informovanost představitelů rožmberského rodu a jejich partnerů, respektive protějšků v různých oblastech Evropy se promítala jak v matrimoniální strategii Rožmberků, tak ve skutečnosti, že se přímo v jejich rezidencích odbývala část důležitých jednání, určujících další směřování mezinárodní politiky.

Druhá, nejobsáhlejší kapitola knihy, vzniklá převážně v badatelských dílnách Josefa Hrdličky, Jaroslava Dibelky a Miroslava Novotného a pojmenovaná *Blízké horizonty světů v domácnostech rožmberského dominia*, je mozaikou pohledů na každodennost v různých sociálních a kulturních prostředích v rámci konglomerátu rožmberských panství. Po uvozujičích partiích, kde nalezneme shrnutí dosavadních poznatků o územním vývoji a ekonomice dominia, jakož i o stavební a umělecké tvářnosti renesančních sídel Viléma a Petra Voka, následuje dlouhá řada podkapitol, v nichž jsou postupně probírány různé aspekty života v prostoru, ovládaném pány z Růže. Termín „domácnosti“, použitý v názvu kapitoly, ovšem nepovažuji za šťastně zvolený, neboť s domácností coby sociologickou, ekonomickou či právní kategorií máme co do činění pouze v některých podkapitolách. Autoři nejprve věnují pozornost fungování rožmberského byrokratického aparátu a dvorského organismu, poté životu v městech a městečkách, v církevních institucích (ať už ve správě světského, či řádového duchovenstva) a ve venkovském milieu, dále vybraným hospodářským provozům na rožmberských panstvích a konečně fenoménu marginálních vrstev a kriminality. Do protikladu k nepsaným pravidlům a kodifikovaným normám, určujícím rámcem každodenního života ve sféře rožmberské jurisdikce, je tedy stavěna realita, spojená s jejich porušováním. K čtenářsky nejpřitažlivějším budou v rámci druhé kapitoly jistě patřit oddíly věnované jednak působení loupežníků a jiných nekalých živlů, jednak uplatňování proti zločincům namířených trestních postihů.

Nejkratší třetí kapitola, jež nese název *Intimní horizonty světů posledních Rožmberků*, je ve srovnání s kapitolami ostatními specifická tím, že na rozdíl od nich jde o dílo jediného autora, Pavla Krále. Ten v ní mohl zúročit svůj dlouholetý zájem o životní cykly raně novověkého člověka, o přechodové rituály a další historicko-antropologické kategorie, při jejichž sledování se již v minulosti do značné míry

²⁾ Mimořádně důležitým příspěvkem k problematice (novinového) zpravodajství v českém prostředí, který byl publikován paralelně s recenzovanou knihou, je práce Zdeněk ŠIMEČEK, *Počátky novinového zpravodajství a novin v českých zemích (Do devadesátých let 18. století)*, Brno 2011, v níž je na s. 79-93 sledován i rožmberský zpravodajský okruh.

opíral o bohatství jihočeských archivů, mezi nimiž zaujímají rožmberské fondy a sbírky exkluzivní místo. Po načrtnutí obrysů dětství budoucích posledních vládařů červené růže sleduje autor otázky, odvíjející se od koexistence mužů a žen v rožmberských domácnostech. Ukazuje, jak byla snaha Viléma z Rožmberka i jeho mladšího bratra o splnění klíčového úkolu mužských reprezentantů rodu, totiž bezúspěšná snaha o zplození legitimního dědice, koordinována nejenom se sociálními a majetkovými, ale také s konfesijními zájmy. Sofistikovaná matrimoniální strategie se však v domě pánů z Růže uplatňovala i ve vztahu k ženským příslušnicím poslední rožmberské generace. Cenné postřehy přináší oddíl věnovaný životu vdov po Rožmbercích, případně ovdovělých žen pocházejících z tohoto rodu. V závěrečných partiích třetí kapitoly přicházejí ke slovu rodinné slavnosti včetně funerálních festivit, mezi nimiž měl zvláštní význam pohřeb Petra Voka jako symbolická tečka za rožmberskou vládou nad velkou částí českého jihu.

Šestice spoluautorů závěrečné čtvrté kapitoly, nazvané *Horizonty a vrstvy paměti*, se pokouší z různých pohledů zdokumentovat a zhodnotit „druhý život“ posledních pánů z Rožmberka. Josef Hrdlička zde věnuje pozornost přijetí a rozvíjení rožmberského odkazu u Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka, zatímco reflexí fenoménu červené růže u rodů, které navázaly na majetkovou držbu Rožmberků, totiž u Buquoyů, Eggenbergů a Schwarzenbergů, se zabývá Václav Grubhoffer. V případě knížat ze Schwarzenbergu ukazuje, jak jejich počáteční nezáměr o červenou pětistou růži vystřídal romantickým historismem podnícené ožívování reflexe tohoto tématu okolo poloviny 19. století. Nově pěstované povědomí o rožmberském odkazu ovšem u Schwarzenbergů nebylo podloženo přímou genealogickou návazností na pány z Růže, nýbrž v první řadě držbou jejich rezidenčních sídel. Prostřednictvím „paměti prostoru“ pak Schwarzenbergové stvrzovali své vlastní exkluzivní postavení v aristokratické společnosti, u níž představovaly historizující reminiscence jednu z forem vyrovnávání se s ohrožením vlastních pozic v době, kdy prosazující se občanská společnost zatlačovala urozené do defenzívy.

V dalších partiích čtvrté kapitoly přicházejí ke slovu i relevantní písemné památky, respektive jejich soubory. Marie Ryantová předkládá ucelený nástin dějin archivu pánů z Růže a Miroslav Novotný sleduje nakládání s rožmberským motivem v narativních pramenech z barokní doby (přednostní pozornosti se zde těší Třeboňské paměti Vavřince Benedikta Mecera). Následující texty pak mapují různé formy moderní popularizace posledních Rožmberků, respektive jimi personifikované epochy jihočeských dějin. Nalezneme zde podkapitolu Jitky Rauchové, jež přináší kritickou bilanci využití této látky v literatuře i ve filmu mezi počátkem 19. a prahem 21. století. Přitažlivost rožmberského odkazu v současnosti pak dokládá ohlédnutí Václava Bůžka za dosavadními Slavnostmi pětisté růže v Českém Krumlově, jejichž tradice sahá až k prvnímu desetiletí 20. věku a které se po dočasném obnovení těchto festivit v politicky uvolněné atmosféře let 1968–1970 staly od roku 1990 pravidelnou součástí kulturního života někdejšího rožmberského rezidenčního města.

Recenzovaná práce přináší vítaný neotřelý alternativní pohled na epilog rožmberské éry. Kolektivní dílo přednostně přibližuje myšlenkový svět posledních Rožmberků a pokouší se o rekonstrukci sociálního a kulturního klimatu v prostředích, která byla ve druhé půli 16. a na prahu 17. věku bezprostředně ovlivněna působením červené růže. Osobně považuji z této knihy za nejcennější její první kapitolu, zejména pak partie konfrontující Rožmberky s děním ve vzdálených koutech Evropy a v Novém světě.

Tomáš Sterneck

David PINDUR – Martin TURÓCI a kol. (edd.), Šľachta na Kysuciach a jej susedia / Šlechta na Kysucích a její susedé, Čadca – Těšín – Žilina, Kysucké múzeum v Čadci – Muzeum Těšínska – Povážské múzeum v Žiline 2012, 263 s.

V uplynulých dvou desetiletích zásadním způsobem vzrostl zájem střeoevropské historiografie o šlechtu v období raného novověku. Dosavadní výrazná převaha rakouského dějepisectví, recipujícího mnohé metodologické podněty ze západní Evropy, je postupně zmenšována a historici především mladé generace pocházející z dalších střeoevropských regionů se o tuto problematiku začínají intenzivně zajímat. Dosud takové tvrzení platilo zejména pro české a maďarské prostředí, stále více do studia raně novověké nobility pronikají v posledních letech také slovenští kolegové. Jejich pozornost se upíná na historii jednotlivých rodů¹⁾ nebo na slovníkový soupis šlechtických sídel;²⁾ analytických studií k jednotlivým tématům z politických, sociálních či kulturních dějin je zatím jen velmi málo.³⁾

¹⁾ K dějinám šlechtických rodů na Slovensku zejména konferenční sborníky Anna FUNDÁRKOVÁ – Géza PÁLLFY (edd.), *Pálfiovci v novoveku. Vzostup významného uhorského šľachtického rodu*, Budapest 2003; Miloš KOVAČKA – Eva AUGUSTÍNOVÁ – Maroš MAČUHA (edd.), *Rod Révai v slovenských dejinách*, Martin 2010. Monografie ke šlechtickým rodům se soustředí většinou jen na stručné medailonky jednotlivců, např. Katarína BABNIČOVÁ – Vlastimil HÁBL – Danuta UČNÍKOVÁ, *Ilešháziovci – rodová zbierka obrazov*, Trenčín 1998; nejnověji Miroslav ELIÁŠ, *Forgáčovci. Šľachtický rod z Gýmeša*, Trenčín 2010.

²⁾ Srov. Eva KRIŽANOVÁ – Dalibor KUSÁK, *Slovenské hrady, zámky a kaštiele*, Martin 1984; nověji Miroslav PLAČEK – Martin BÓNA, *Encyklopedie slovenských hradů*, Praha 2007; také řada regionálních soupisů, např. Belo POLLA – Imrich VINDIŠ, *Východoslovenské hrady a kaštiele*, Košice 1966.

³⁾ Např. Miloš KOVAČKA – Eva AUGUSTÍNOVÁ – Maroš MAČUHA, *Zemianstvo na Slovensku v novoveku I-II*, Martin 2009. Zejména upozorňuji na elektronický časopis Forum Historiae, číslo 2/2008 (Mestá a šľachta, mešťania a šľachtici) a 2/2010 (Uhorská šľachta v stredoveku a novoveku). Do budoucna je jistým příslibem pro historii umění Ingrid Štibraná,

Recenzovaná publikace pojednává o šlechtě na obou stranách zemské (dnes státní) hranice, tedy v oblasti Kysuce (okolí měst Žilina a Čadca) a na Těšínsku. První polovina knihy, jejímiž autory jsou slovenští kolegové, pojímá fenomén šlechty buď z hlediska genealogického, nebo z pohledu topografie jejich sídel (popř. kombinace obou). Tyto přístupy jsou legitimní pro první fázi studia šlechty, a to zejména tam, kde je nedostatek písemných pramenů nebo se jedná o primární seznámení s uvedenou problematikou, jíž se skutečně na Slovensku nedostávalo příliš pozornosti. Výsledkem takového bádání jsou základní údaje o jednotlivých rodech určité oblasti, jejich genealogická schémata a stručné biogramy nejvýznamnějších osobností. Zejména pro období středověku přináší v tomto směru důležité výsledky kasteologie, středověká archeologie či heraldika. Platformou pro podobná zkoumání se stává určitý region, oblast, k níž má většina autorů osobní vztah, jenž bývá stimulem jejich badatelského zájmu.

Regionální historiografie pak vychází ze sítě uzlových bodů, v případě studia šlechty ze sítě šlechtických rezidencí a při zkoumání jejich stavebně-historického vývoje většinou rezignuje na širší komparaci či hloubkovou analýzu, jež ostatně v první fázi výzkumu ani není možná. Dalším znakem je časová neohraničenost příspěvků, přičemž většinou převažuje v uvedeném zkoumání období středověku nad pozdějším stavebním vývojem. Pro předkládaný sborník, lépe řečeno jeho slovenskou část, je uzlovým bodem Budatínský (Žilinský) hrad, pojednáváný jako stavba z archeologického pohledu (příspěvek Petera Bednára a Zuzany Stanekové), ale také jako komunikační bod na cestě mezi Slezskem a Horními Uhry s právem vybírat mýto na mostě přes Váh (Peter Šimko). Pozornost je věnována také majitelům Budatínského hradu: županu Bohumírovi, prvnímu známému majiteli do 13. století téměř liduprázdné krajiny a obránci proti mongolskému vpádu (příspěvek Adama Buchty), raně novověkým majitelům hradu – rodu Suňogů z Jasenice (na Budatíně 1487 až 1798) v článku Andrey Paráčové či Gézovi Csákymu / Gejzovi Čákimu, poslednímu šlechtickému majiteli Budatína, jemuž byl hrad zkonfiskován po druhé světové válce. V posledně jmenovaném článku Martina Turóciho je poprvé překročena linie genealogicko-topografického výkladu, která je doplněna analytickými postřehy zejména tam, kde autor pojednává o období let 1945 až 1961, kdy Géza Csáky emigroval do Francie. Turóciho text následuje studie Michala Jureckého o Csákyho rodu (reprodukován na s. 96-97), tedy rozbor čtyř generací jeho předků se stručnými životopisnými medailonky jednotlivých osob a heraldickým popisem jejich znaků.

Ačkoli zaujímá Budatínský hrad centrální postavení v rámci kysuckého regionu i slovenské části sborníku, pozornost je věnována také menším sídlům vlastněným středně bohatou šlechtou nebo zemany, které jen šlechtický predikát odlišoval od větších sedláků. Menší kaštiely či kurie tak tvořily protiváhu k rozlehlým hradům

kteřá se věnuje sběratelství šlechty (především členů rodu Pállfy), či Tomáš Janura řešící grant „*Šlechtický dvor – mocensko-politická, správna a kultúrna entita v ranom novoveku*“.

a zámekům uherské aristokracie. Mezi nižší šlechtu patřil v oblasti Kysuce také rod Pongráců, původně zemanů z Liptova, jimž se věnuje článek Blanky Králikové. I v něm nacházíme vedle heraldické části oddíl věnovaný dějinám pongrácovských rezidencí (Krasňany, Nededza) a stručným medailonkům nejvýznamnějších členů rodu (Arnold a Alexander Pongrácové).

Na představu Kysuce jako tranzitního regionu navazuje ve svém příspěvku také Veronika Pauková, která zkoumá vliv železnice na rozvoj dřevařského průmyslu v oblasti. Snaží se tak postihnout významný fenomén průmyslového využití lesa v kontextu výstavby košicko-bohumínské dráhy (dokončena 1872) a jejího napojení na trať mezi Bratislavou a Žilinou (1883). Do třicátých let 20. století pak sleduje nejen proměny krajiny a její hospodářský rozmach, ale také sociální posuny a roli rodu Popperů, židovských podnikatelů a nájemců esterházyovských panství Bytča a Strečno.

Druhá polovina recenzované publikace se věnuje prostoru Těšínska či obecně Slezska, přičemž spojnici mezi oběma reginy je nejen článek Radima Ježe o vazbách uherské šlechty na slezské Piastovce, ale také četné zmínky ve statích ostatních autorů (bílská větev rodu Suňogů z Jasenice u Andrey Paráčové).⁴⁾ Radim Jež popisuje především manželské svazky mezi těšínskými kněžnami a významnými hornouherskými magnáty v průběhu 15. a 16. století. Jádrem jeho studie tvoří manželství Piastovny Hedviky a Štěpána Zápolského (rodiče Jana Zápolského) uzavřené roku 1486 a o století mladší svazek mezi Emerichem III. Forgáchem a Sidonií Kateřinou, vdovou po těšínském knížeti Václavu III. Adamovi. V žádném případě však nejde pouze o stať genealogickou, která by popsala příbuzenské svazky vybraných jedinců (i když v příloze nechybí rodokmen). Jež si všímá i širších dynastických a politických aspektů obou spojení, věnuje se rozboru svatební smlouvy (zejména té z prosince 1585) i vlastního fungování Těšínska, jež bylo po dobu poručnictví Sidonie Kateřiny spravováno několik let z Trenčínského hradu.

Podobným centrem, jakým je pro slovenskou část sborníku Budatínský hrad, jsou na opačné straně hranice Hukvaldy. Tentokrát však autoři nevěnují pozornost stavebně-historickému a archeologickému průzkumu této mohutné zříceniny, ale zajímá je hrad jako centrum vrchnostenské správy panství náležejícího do rozsáhlé domény olomouckého biskupa. Jan Al Saheb se věnuje osobnosti Valentina Pavlovského, bratra slavnějšího olomouckého biskupa druhé poloviny 16. století. Ve svém příspěvku popisuje cestu tohoto šlechtice ode dvora polského krále Zikmunda II. Augusta do služeb olomouckého biskupa Jana Mezouna z Telče. Později se Valentin Pavlovský stal za episkopátu svého bratra nejen správcem, ale dokonce nájemcem hukvaldského panství. Autor článku odkrývá nejen Valentinova „intelektuální omezení“ (patrně byl analfabet), ale také jeho pochybný morální profil, jehož důsled-

⁴⁾ Vazba pomocí rodu Suňogů se stala základem pro současnou spolupráci měst Bílsko-Bělá (Bielsko-Biała) a Žiliny.

kem bylo postupné chladnutí vztahů mezi ním a jeho bratrem Stanislavem, jinak velmi vstřícným k příbuzným a klientům. Důvodem mohlo být bezohledné vysávání biskupského panství na úkor vlastní rodové domény, kterou Valentin pečlivě budoval. Na Al Sahebův článek navazuje tematicky i chronologicky text Lenky Vašutové, která sleduje vzájemný vztah hukvaldských hejtmanů a poddanských měst na panství zhruba od časů Františka z Ditrichštejna, jenž provedl zásadní změny vrchnostenské správy, až do poloviny 18. století. Uprostřed jejího zájmu je dohled hejtmanů nad obnovami městských rad, zasedáními městských soudů, sirotčími záležitostmi i nad vybíráním povinných platů, přičemž ve vzájemných kontaktech převažovala podle Vašutové oboustranná úcta a snaha domluvit se bez zbytečných excesů nad konfliktem, který nezřídka charakterizoval vztah vrchnostenských úředníků a vesnických poddaných. Oba články o hukvaldské patrimoniální správě patří k nejpřínosnějším v rámci celého recenzovaného sborníku a vytknout jim lze snad je to, že se nepokouší o širší komparaci, přičemž studií o vrchnostenských úřednících v raném novověku je značné množství.⁵⁾

Pokud bych měl vybrat mezi příspěvky recenzovaného sborníku jeden, který mě osobně nejvíce oslovil, pak je to studie „Pražmové z Bílkova a barokní náboženské festivity ve Frýdku“ z pera jednoho z editorů sborníku Davida Pindura. Navzdory názvu se tento text věnuje především jedné slavnosti, tedy uložení ostatků svaté Severiny do frýdecké zámecké kaple 31. července 1687 a od roku 1724 jejich každoroční přenos v procesí do poutní kaple Panny Marie na frýdeckých Vápenkách. Tato festivity a s ní spojená fundace Františka Viléma Pražmy z Bílkova je pouze rámeček, v němž autor článku pojednává o frýdecké vrchnosti jako patronátním pánu, a to prizmatem šlechtické reprezentace. Je až zarážející, jak málo se česká historiografie, jež se zabývá nobilitou, věnuje právě této otázce, tedy využívání církevních slavností, jejich zakládání i prožívání ze strany šlechtice nejen jako důkazu jeho osobní zbožnosti, ale také jako nástroje na zvýšení vlastní prestiže mezi poddanými. V tomto kontextu lze vnímat i některé spory při uplatňování patronátních práv – dlouholetý boj o prestiž se odrazil také ve sporu o milostnou sochu Panny Marie Frýdecké mezi hrabětem Pražmou a farářem Faldynou, který vyřešil až zásah Karla VI. Text Pindurova článku velmi vhodně kombinuje písemné prameny s prameny hmotnými – epigrafické nápisy, alianční znaky umístěné na čestných místech založeného nebo přestavěného chrámu či šlechtické erby na podstavcích plastik do dnes ukazují na spojení šlechtické reprezentace a sakrálního prostoru, ačkoli jsou jako funkční připomenutí šlechtické moci opomíjeny, a tak se často stávají pouze součástí uměleckohistorických popisů.

⁵⁾ Srov. například statě Aleše Stejskala o rožmberských úřednících v 16. a na počátku 17. století nebo nejnovější číslo časopisu *Theatrum historiae* (9, 2011) o vrchnostenském aparátu v 17. a 18. století. Zde také další literatura.

Je s podivem, že se pouze jediný článek recenzovaného sborníku věnuje Jablunkovskému průsmyku, který je vlastní spojnicí mezi Kysucí a Těšínskem. Jeho vojenské zajištění je námětem článku Martina Krůla, jenž popisuje období od třicetileté války do roku 1711, kdy naposledy hrozilo nebezpečí ze strany hornouherských kuruců. Výsledkem jeho snahy je zajímavá stať o budování a provozování tří jablunkovských šancí (Velká, Javořická, později Volská) a úspěšný pokus o komparaci tohoto opevnění vybudovaného „na zelené louce“ s pevnostmi, jež byly součástí městského organizmu. Právě odloučenost vojenských posádek bdících nad Jablunkovským průsmykem se stala důležitou součástí jejich vnímání samotnými vojáky. Na základě zachovaného účetního materiálu se autorovi podařil také vhled do každodennosti pevností a jejich provozu včetně klíčového zásobování. Je však třeba dodat, že v rámci obrazové přílohy poněkud chybí současná mapa s vyznačením kdysi existujících šancí, aby si čtenář mohl lépe vytvořit ucelenou prostorovou představu.

Podobně jako v případě česko-rakouského⁶⁾ pomezí vznikají také na pomezí česko-slovenském či česko-polském⁷⁾ přeshraniční projekty, které se věnují otázkám, jež spojovaly oblasti dnes rozdělené státní hranicí. Ukazuje se, jak mnoho společného měly tyto regiony v oblasti sociální či kulturní, a že je třeba vnímat hraniční čáru jen jako umělý předěl, který získal na zásadním významu až v době moderní. Třináct článků⁸⁾ českých a slovenských historiků se v recenzované publikaci snaží postihnout pohnuté dějiny dvou příhraničních oblastí. Liší se přitom nejen jazykem, v němž jsou napsány, ale také ve zvolené metodě: zatímco u slovenských kolegů stále převažuje (a je to patrné zejména ve vztahu ke středověké či raně novověké šlechtě) přístup genealogicko-topografický, jenž stojí na počátku bádání o nobilitě, na straně česky psaných příspěvků se jedná o hluboké analytické sondy do jednotlivých aspektů života především raně novověké společnosti.⁹⁾ Předkládaná publikace

⁶⁾ Pro česko-rakouskou spolupráci byly v minulosti projekty, na nichž se podílela zejména Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, srov. Václav BŮŽEK (ed.), *Spojující a rozdělující na hranici – Verbindendes und trennendes an der Grenze*, České Budějovice 1992 (= Opera historica 2).

⁷⁾ Zde připadá klíčová role Ostravské univerzity, příkladem může být sborník z mezinárodní vědecké konference Jiří BRŇOVJÁK – Waclaw GOJNICZEK – Aleš ZÁŘICKÝ (edd.), *Šlechtic v Horním Slezsku. Vztah regionu a center na příkladu osudů a kariér šlechty Horního Slezska (15.-20. století) / Szlachcic na Górnym Śląsku. Relacje między regionem i centrum w losach i karierach szlachty na Górnym Śląsku (XV-XX wiek)*, Ostrava-Katowice 2011 (= Nobilitas in historia moderna 5).

⁸⁾ Součástí sborníku je také spíše proklamativní text Drahoslava Machaly „*Priznajme sa k slovenskej šľachte*“ (s. 106-112), který nesplňuje základní podmínky vědecké studie, a proto jej nechávám při hodnocení stranou.

⁹⁾ V tomto kontextu je pozoruhodné, že se ani jediný článek z české části knihy nevěnuje problematice středověku či 19. nebo 20. století.

není první pokus o česko-slovenskou spolupráci na poli dějin raného novověku,¹⁰⁾ jako jedna z prvních se však snaží mapovat oblast šlechtické problematiky. Snad bude tato spolupráce pokračovat i v budoucnu a dojde nejen k doplňování poznatků na obou stranách, ale také ke sblíživání metodologických východisek, protože pouze metodologicky podobné studie mohou vést při zpracování rozdílné pramenné základny k cenným komparativním závěrům.

Jiří Hrbek

Ondřej HLADÍK, Kriminalita v rudolfínské Praze. Zločin a právo na Novém Městě pražském v letech 1585–1593, Červený Kostelec, Pavel Mervart 2011, 278 s.

Základním zadáním Hladíkovy práce je analýza dvou *knih svědomí* z Nového Města pražského z let uvedených v podtitulu publikace. Vedle nich však autor použil pro komparaci podobné prameny z dalších měst (např. Rokycany, Hradec Králové a Český Krumlov) a také *knihy apelací* apelačního soudu. Výsledek tak poskytuje obecnější vhled do dějin kriminality ve druhé polovině 16. století.

Úvodní studie zaslouží stejnou, ne-li větší pozornost než vlastní rozbor pramene. Autor zde podrobně popisuje průběh sporu před raně novověkým městským soudem, ať již šlo o záležitosti řazené z dnešního pohledu do oblasti občanského, či trestního práva. Nejprve přibližuje čtenáři role jednotlivých osob městské správy, jež měly dbát o bezpečnost ve městě a stíhání zločinců. Popisuje pravomoci a povinnosti městského rychtáře, písařů, biřiců a jejich pacholků. Rozebírá jejich společenské postavení a nezapomíná ani na případy, kdy tito neplnili řádně své povinnosti či se dopouštěli jiných nepravostí. Dále je zde podrobně popsán průběh soudního procesu a je vyloženo, jak byla vznášena žaloba, jak na ni mohl žalovaný odpovídat; není opomenuta ani role svědků a řečníků (tj. advokátů) při soudním řízení.

Konečně se zde autor věnuje také fungování dobového městského vězeňství. Věznice, v níž delikvent čekal na soud, mohla mít podobu nevábneho sklepa i komfortního bydlení, to záleželo na společenském postavení vězněného, na místní situaci apod. Také osoby, jež měly zadržované hlídat, se mohly dopouštět nekázně, například tím, že popíjely s vězni.

Další pasáž rozebírá sociální postavení svědků při soudech. Nepřekvapuje, že ženy tvořily mezi nimi pouze malou část, jejich výpovědi byla přikládána menší váha. Stejně tak významným faktorem bylo sociální postavení svědka, strany soud-

¹⁰⁾ Nověji například konferenční sborník Mária JAGNEŠÁKOVÁ – Zbyšek ONDŘEKA (edd.), *Kurucké vojny a ich odkaz v histórii, kultúre a umení / Kurucké války a jejich odkaz v historii, kultuře a umění*, Dolný Kubín – Český Těšín 2011.

ního sporu si raději žádaly svědky společensky a majetkově lépe umístěné. Zvláštní pozornost věnuje autor případům, kdy šlechtic vystupuje u městského soudu jako strana sporu, takové kauzy umožňují dalekosáhlé úvahy o vztazích a interakcích mezi šlechtou a měšťanskou společností.

Težištěm práce je oddíl nazvaný „Analýza trestné činnosti“. Název tohoto oddílu je však nepřesný, jsou zde rozebrány všechny případy řešené před novoměstským soudem, podle autorova třídění trestněprávní delikty, majetkoprávní kauzy a procesní spory. Také druhy trestných činů jsou zde po vzoru dalších prací zabývajících se raně novověkou kriminalitou¹⁾ definovány podle jejich moderní charakteristiky na delikty proti osobním právům, proti zdraví a životu, proti vlastnictví, proti veřejnému pořádku a nakonec jeden nejasný čarodějnický případ, poněkud nešťastně zařazený jako „delikt proti ideologii“. Majetkoprávní spory pak jsou rozděleny na dědické, dlužnické a vlastnické. Ve všech těchto jednotlivých podkapitolách autor rozebírá nejen konkrétní kauzy souzené na Novém Městě, ale také k nim přidává případy z jiných měst a cituje názory dobových právních teoretiků.

Na závěr jsou ještě připojeny medailonky významných osobností, jež se objevily v soudních sporech, ať již v roli strany či svědka. (Z nich se sluší upozornit mimo jiné na prezidenta české komory Jáchyma Novohradského z Kolovrat, zvonáře Brikcího z Cimpeka, profesory pražské univerzity Marka Bydžovského z Florentina a Tadeáše Hájka z Hájku, či na rybníkáře Jakuba Krčína z Jelčan.) Teprve ve stručném shrnujícím závěru se objevuje také přehledné statistické vyhodnocení jednotlivých druhů soudních sporů ilustrované tabulkou. Čtenáři, který není s touto problematikou hlouběji obeznámen, však chybí možnost komparace. Publikace ale vedle rozboru pramene poskytuje i vhled do dobové kriminality, přičemž spíše než čísla jej mohou zaujmout konkrétní jednotliviny.

Pavel Kůrka

¹⁾ Zejména Jaroslav PÁNEK, *Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách (výsledky, problémy a perspektivy)*, Československý časopis historický 32, 1984, s. 693-728; Karel MALÝ, *Trestní právo v Čechách v 15. a 16. století*, Praha 1989; Bohumír ROEDL, *Knihy svědomí Žatce a Loun jako pramen k dějinám městského soudnictví před Bílou horou*, Folia historica bohemia 7, 1984, s. 251-270; Lenka KREUZOVÁ, *Agenda městského soudu v Poděbradech ve světle knih čistopisů a ortelních manuálů apelačního soudu v Praze*, diplomová práce FF UK, Praha 2005.

Štěpán VÁCHA, Der Herrscher auf dem Sakralbild zur Zeit der Gegenreformation und des Barock. Eine ikonologische Untersuchung zur herrscherlichen Repräsentation Kaiser Ferdinands II. in Böhmen, Prag, Artefactum 2009, 327 s. + 23 s. obr. příl.

Tématem zajímavé a podnětné monografie Štěpána Váchy, která vznikla jako disertační práce obhájená na FF UK v Praze, je zobrazování panovníka v sakrálním výtvarném umění, a to zvláště v katolickém náboženském prostoru v potridentské době. Jedná se o problematiku, které u nás dosud nebyla věnována systematická badatelská pozornost. Váchova kniha využívá kromě ikonografických pramenů v hojně míře širokou škálu starých tisků i rukopisů, je založena na rozsáhlém archivním výzkumu v pražských, vídeňských a římských archivech. Tvoří ji – kromě stručného úvodu a závěru – celkem sedm kapitol, dále jeden exkurz a zajímavá textová příloha obsahující edice celkem devatenácti významných pramenů k náboženskému a církevnímu životu v procesu pobělohorské rekatolizace.

Formálně je práce rozdělena do dvou dílů. První díl (kap. 1-3) řeší obecnější problémy a podává širší územní i časový kontext pro uvedené téma. Autor se zde věnuje dopadu mecenátu a panovnické reprezentace na raně novověké výtvarné umění s náboženskou tematikou, sleduje zobrazování donátorů na sakrálních obrazech z hlediska historických tradic i katolické potridentské teologie, zabývá se také důvody ústupu od této zvyklosti od konce 16. století. Uvedený první díl Váchovy monografie pak vyúsťuje v téma vyobrazování panovníků na náboženských obrazech v době protireformace a baroka, což souvisí jak s významným církevním mecenátem jednotlivých vladařů, tak s jejich snahami zviditelnit se v sakrálním prostoru. Zde autor nejprve seznamuje s hlavními výsledky dosavadního výzkumu této problematiky a dále podává materiálově obsažný přehled panovnických vyobrazení v sakrálním výtvarném umění. Časově se věnuje zejména druhé polovině 16. a první polovině 17. století, z územního hlediska se zaměřuje především na díla vyskytující se v německém jazykovém prostoru, a to jak v katolickém, tak i v protestantském prostředí.

V souvislosti s projevy panovnické zbožnosti prostřednictvím vyobrazování vladařů na obrazech s náboženskou tematikou se autor podrobněji zabývá rakouskými Habsburky a francouzskými Bourbony. U Ferdinanda II. sleduje rozvoj kultu sv. Kříže a projevy jeho zbožnosti zaměřené ke Kristu, které vedly k inscenování obrazu tohoto císaře jako zaníceného následovníka Krista a ctitele kříže, ale také křesťanského vojína bojujícího s herezí či druhého Konstantina Velikého. Štěpán Vácha při tom poukazuje na zdroje Ferdinandových náboženských postojů, které pramenily nejen ze známé legendy vážící se k ohrožení Vídně českými povstalci roku 1619, nýbrž také z jezuitské výchovy štyrského arcibiskupa. Dalším příkladem habsburského panovníka na obrazech s náboženskou tematikou, kterému byla v této kapitole věnována pozornost, je Leopold I. U francouzského krále Ludvíka XIII.

upozorňuje autor na motiv zaslíbení se panovníka Kristu a Panně Marii, jimž nabízí své panovnické insignie. Závěrečná podkapitola této části knihy ukazuje postupný pokles významu tohoto druhu panovnické reprezentace od konce 17. století.

Druhý díl Váchovy monografie je zaměřen na konstituování obrazu Ferdinanda II. v českém pobělohorském prostředí. Logické východisko pro toto téma představuje čtvrtá kapitola, v níž se autor zabývá otázkou příchodu baroka do českých zemí, jeho vázaností na pobělohorské proměny zdejšího náboženského a politického prostoru, a tedy i vztahem tohoto uměleckého slohu vůči procesu protireformace. Zde autor upozorňuje na stereotypy v naší historiografii, které tradičně propojují baroko s protireformačním tlakem katolické církve, přičemž poukazuje na předbělohorské rekatolizační úsilí odehrávající se v jiné kulturní atmosféře. Zajímavý a z historického hlediska nesporně přínosný je stručný náčrt rozvoje katolických kultů v delším časovém úseku druhé poloviny 16. až první poloviny 17. století, jenž tuto kapitolu uzavírá. „*Pietas bohemica*“, kterou zde autor nastiňuje pro Čechy i pro Moravu, je věrohodně konstruována na základě ikonografických i písemných pramenů.

Významnou součástí Váchova výzkumu jsou pátá a šestá kapitola jeho knihy, které představují v podstatě dvě případové studie věnované dvěma uměleckým dílům. Prvním je nástěnný votivní obraz ze svatovítské katedrály z roku 1631, představující Ferdinanda II. s rodinou před krucifixem. Panovník na něm za spoluúčasti českých zemských patronů předává Panně Marii katedrálu (dnes je toto dílo, jehož původní umístění bylo zlikvidováno dostavbou katedrály na začátku 20. století, sejmuté ze stěny a uložené v depozitáři uměleckých sbírek Pražského hradu). Druhým studovaným výtvarným dílem je oltářní obraz z kostela Panny Marie Vítězné na Malé Straně, který představuje Ferdinanda II. a karmelitánského řeholníka Dominika a Jesu Maria, jak prosí Pannu Marii o vítězství v bitvě na Bílé hoře.

První z těchto obrazů souvisí s příběhem kalvínské „očisty“ pražské katedrály v roce 1619, respektive s obnovou její katolické výzdoby po porážce stavovského povstání. Druhý se pak váže nejen k bělohorské bitvě, nýbrž – přes osobnost Dominika a Jesu Maria – také k milostnému obrazu Adorování Krista Pannou Marií, sv. Josefem a pastýři. Ten vstoupil do legendy o bělohorském vítězství a jako obraz Panny Marie Vítězné byl považován za doklad nadpřirozené pomoci, kterou poskytla Matka Boží v této bitvě katolickým vojskům. U obou studovaných obrazů se Štěpán Vácha věnuje jejich vzniku, uměleckému kontextu, významu v rámci panovnické reprezentace, ale také je zasazuje do náboženského vývoje habsburské i české katolické zbožnosti. Na to navazuje i v závěrečné sedmé kapitole své pozoruhodné monografie, kde se věnuje několika dalším parametrům ve vztahu obrazu a kultu, které se váží se ke studovaným dílům. Velmi důležitou součástí knihy je také závěrečný exkurz, v němž autor přesvědčivě opravil dosavadní mýtus o strakonickém původu zmíněného obrazu Adorace Krista. Na základě archivních pramenů ukázal, že tento protestanty zhanobený obraz nebyl nalezen v komendě ve Strakonících, nýbrž na zámku ve Štěnovicích nedaleko Plzně.

Práce Štěpána Váchy ukazuje, jak výhodný může být při výzkumu kulturních i politických dějin 17. a 18. století přístup v podstatě mezioborový. Primárně práce vychází z dějin umění a věnuje se rozborům a komparacím jednotlivých uměleckých děl, současně se však autorovi podařilo propojit tento pohled s fundovaným historickým výzkumem náboženských, společenských i politických poměrů, které jejich vznik doprovázely. Tento široký kontext vzniku a existence studovaných uměleckých děl je podle mého názoru hlavní předností anotované práce. Váchova kniha je nejen příspěvkem k inscenování panovnické moci a reprezentace na příkladě císaře a krále Ferdinanda II., jak slibuje ve svém názvu. Také nabízí řadu zajímavých pohledů na prostředí českých zemí v prvních pobělohorských desetiletích, kdy se v nich utvářela barokní kultura a kdy současně jejich společnost procházela převratnými proměnami, především první vlnou plošné pobělohorské rekatolizace.

Jiří Mikulec

O B S A H

I. STUDIE

Pavel K ů r k a

Jak nepřesvědčit protivníka o víře. Setkání katolíka a nekatolíka jako
téma dialogu*How not to Convince an Adversary of the Faith. A meeting between
a Catholic and a non-Catholic as a topic for a dialogue*225-236

Pavel M a t l a s

Z poddaného sirotka Jiříka Albrechta urozeným vladykou Zbudov-
ským z Ebenberka. K sociální a geografické mobilitě a kariérním
strategiím v Čechách v 1. polovině 17. století*From the Serf Jiřík Albrecht to the Noble Squire Zbudovský of Eben-
berg. Social and geographic mobility and career strategies
in Bohemia in the first half of the 17th century*237-261

Rostislav S m í š e k

Císařský dvůr v polovině 17. století očima nejvyššího hofmistra
arciknížete Leopolda Viléma. Deník Jana Adolfa ze Schwarzenberku
z roku 1657*The 17th Century Imperial Court Seen through the Eyes of Archduke
Leopold Wilhelm's Master of the Court. The diary of John Adolf of
Schwarzenberg from 1657*263-314

Zdeněk H o j d a

Dva jezuitské deníky z diplomatických misí. K úloze členů jezuit-
ského řádu v mezinárodní diplomacii 17. století*Two Jesuit Diaries of Diplomatic Mission. On the Role of Members
of the Jesuit Order in International Diplomacy of the 17th Century*315-328

Jan Ž u p a n i č

Heraldika rakouské židovské šlechty

Heraldry of the Austrian Jewish Nobility329-341

II. LITERATURA

- Jiří BRŇOVJÁK – Waclaw GOJNICZEK – Aleš ZÁŘICKÝ (edd.), Šlechtic v Horním Slezsku – Szlachcic na Górnym Śląsku. Vztah regionu a center na příkladu osudů a kariér šlechty Horního Slezska (15.–20. století), (Katowice – Ostrava 2011)
Dalibor J a n i š345-346
- Václav BŮŽEK a kol., Světy posledních Rožmberků (Praha 2011)
Tomáš S t e r n e c k346-350
- David PINDUR – Martin TURÓCI a kol. (edd.), Šľachta na Kysuciach a jej susedia / Šlechta na Kysucích a její susedé (Čadca – Těšín – Žilina 2012)
Jiří H r b e k350-355
- Ondřej HLADÍK, Kriminalita v rudolfínské Praze. Zločin a právo na Novém Městě pražském v letech 1585–1593 (Červený Kostelec 2011)
Pavel K ů r k a355-356
- Štěpán VÁCHA, Der Herrscher auf dem Sakralbild zur Zeit der Gegenreformation und des Barock. Eine ikonologische Untersuchung zur herrscherlichen Repräsentation Kaiser Ferdinands II. in Böhmen (Prag 2009)
Jiří M i k u l e c357-359

SEZNAM AUTORŮ:

PhDr. Zdeněk Hojda, CSc., Katedra pomocných věd historických a archivního studia,
Filozofická fakulta UK, Náměstí Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1

PhDr. Pavel Kůrka, Th.D., Historický ústav Akademie věd ČR, v. v. i., Prosecká 76,
190 00 Praha 9

PhDr. Pavel Matlas, Ph.D., Státní oblastní archiv v Třeboni, Zámek 110, 379 11 Třeboň

PhDr. Rostislav Smíšek, Ph.D., Historický ústav, Filozofická fakulta Jihočeské uni-
verzity v Českých Budějovicích, Branišovská 31a, 370 05 České Budějovice

Doc. PhDr. Jan Županič, Ph.D., Ústav světových dějin, Filozofická fakulta UK,
Náměstí Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1

Kontakt na redakci:

Folia Historica Bohemica, Historický ústav AV ČR, v. v. i., Prosecká 76, 190 00 Praha 9

Folia Historica Bohemica / Vedoucí redaktor Jiří Mikulec. Zástupce vedoucího redaktora Martin Holý. Výkonný redaktor Pavel Kůrka. Praha: Historický ústav, 2012 – 146 s. [219–364]. (Folia Historica Bohemica, ISSN 0231-7494; sv. 27/2).

Časopis Folia Historica Bohemica vychází dvakrát ročně.

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in Central European Journal of Social Sciences and Humanities.

